

ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ**6. ਜਨਵਰੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼****ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ****ਭਾਈ ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਜਾ**

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਅਣਖ, ਗੌਰਤ, ਖ਼ਾਲਸਈ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ, ਚੁਝਾਰੂ ਬੱਬਰ ਸ਼ੇਰਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਸ. ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਲਿਆਂ, ਸ਼ਹੀਦ ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਗਵਾਨ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸ. ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਸ਼ਤਫ਼ਾਬਾਦ ਦਾ ਨਾਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਬੌਰਾ ਬੌਰਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਹੀਦ ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਨ 1962 ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਸ. ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਸਰਦਾਰਨੀ ਪਿਆਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਕੁਖੋਂ ਪਿੰਡ ਅਗਵਾਨ ਖੁਰਦ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਹੋਇਆ। ਪਿੰਡ ਅਗਵਾਨ ਖੁਰਦ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੱਟਵਾਂ ਹੈ। ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਛੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਹਨ। ਦੋ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਸ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ. ਵਿਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹਨ। ਇਕ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਸ. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਹਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਸਾਹਪੁਰ ਗੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਲਈ ਭੋਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਨ 1981 ਵਿਚ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਰੇਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਆਰਮਡ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਭਰਤੀ ਹੋਏ। ਚੰਗਾ ਨਿਭਾਨੇ ਬਾਬ ਤੇ ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੂੰ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਅੰਗ-ਰੱਖਿਅਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਆਪ ਸੰਨ 1981 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1984 ਤੱਕ ਇਸ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਰਹੇ। ਸੰਨ 1983 ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਆਪ ਦੇ ਭਰਾਤਾ ਤੇ ਭਰਜਾਈ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਸੀ ਦੀ ਧੀ ਬੀਬੀ ਨੁਰਿਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਪਿਤਾ ਸ. ਵਿਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਪਿੰਡ ਜੱਟਾਂ ਪੰਡੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਸੰਨ 1984 ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਚੱਲੀ ਪਰ ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਅੱਗੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਜੂਨ 1984 ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਕਾਂਗਰਸ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਅਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬ 4 ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਤੋਪਾਂ ਤੇ ਟੈਂਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨਾਉਣ ਆਈਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚੇ, ਭੁੱਢੇ, ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਸਨ, ਥੜੀ ਥੋਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ

ਜਿਊਟਾ ਹਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਸ ਵੱਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਗੌਰਤ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਜੇ ਜੀਵੈ ਪਤ ਲਬੀ ਜਾਇ॥**ਸਭ ਹਰਾਮ ਜੇਤਾ ਕਿਛੁ ਖਾਇ॥**

ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ ਹਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਕਤ ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ ਮੁੜ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸ਼ੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੰਬਕੀ ਮਾਤੀ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੀਰਾਂਕੋਟ ਵਾਂਗ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ

AKAL OPTICAL**Quality, Value for Your Money***** Eye Glasses * Contact Lenses * Sunglass * Safety Eye Wear****Toronto**

105B ALEION ROAD, AT LSINGTON Ave.

Tel : 416-745-7242**Brampton**

10095 BRAMALEA, Unit 108, (North on Beward Ex. E

Tel : 905-792-7242Website : www.akaloptical.com

ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੋਲੀ ਗਈ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਪੱਗ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ. ਬਿਅੰਤ ਸਿੰਘ, ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ. ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾਈ ਜੁਝਾਰੁ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੇ ਅੰਗਝਾਈ ਲਈ। 31 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਹੋਈ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਵਿਚ ਸ. ਬਿਅੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਕਮਾਂਡੋਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪਰ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਤੇ ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ। ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਭੇਦ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਪਰ ਗੰਭੀਰ ਹੋਈ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਨਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਪਹੁੰਚਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਕਿ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕੌਣ ਕੌਣ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਕਤਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਜੁਝਾਰੁ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ। ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਨ ਆਈ ਕਰਦਿਆਂ ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ. ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਦਰਾ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮੰਗੇਤਰ ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਗਏ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਸਭ ਬੀਬੀ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ

ਪਵਿੱਤਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸ. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਇਦਰਾ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਾਂਸੀ ਅਵੇਂਸ਼ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਘਰ ਦੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਵਾਰ ਕਮੀਨੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਹਾਕਮਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਦੀਆਂ ਕਠਪੁਤਲੀਆਂ ਸਿੱਧ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਬਦਲ ਲਵੋ। ਪਰ ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਇਸ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਆਪਣਾ ਪਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਬਣਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਸੁਹਾਗਣ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਫ਼ ਸਿਰਜ ਦਿੱਤਾ।

ਵਕੀਲ ਸ. ਰੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ - ਵਕੀਲ ਸ. ਰੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਮਿਲਣ ਗਏ। ਵਕੀਲ ਸੋਢੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤਵੰਤ ਪਿਆਰੇ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਿਆ। ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗਾ। ਵਕੀਲ ਦਾ ਗਲਾ ਭਰ ਆਇਆ। ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ

ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਤਕੜਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਖੁਫ਼ ਲੜਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰੋ। ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਰੱਦ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। 6 ਜਨਵਰੀ ਸਵੇਰੇ ਤੜਕੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਸ. ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਵਕੀਲ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਦੇਹੀ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦਾ ਇਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵਾਂਗ ਸਵਾਇਆ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੇਸ ਦੀ ਪੈਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ। ਹੋਕ ਸੋਚੋ ਦੇ ਪਾਧੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਦੋਂ-ਜਦੋਂ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਰਹਾਂਗਾ ਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣਾ। ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸ. ਰੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪੰਨ ਹੈ ਤੂੰ ਤੇ ਪੰਨ ਤੇਰੀ ਸਿੱਖੀ। ਪੰਨ ਭਾਗ ਹਨ ਮੇਰੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਦਿਲ ਮਰਦ, ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮੇ ਦਾ ਕੇਸ ਲੜਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ਜਿਸ ਕੌਮ ਵਿਚ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਸੂਰਬੀਰ ਤੇ ਅਣਖ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਬਾਇਆ ਦਬਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਪਿਤਾ-ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ

5 ਜਨਵਰੀ, 1989 ਨੂੰ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਦੋਵੇਂ ਸਿੰਘ ਬੜੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸਨ। ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਤਪ, ਭਗਤੀ ਜਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕੀਤੇ ਕਾਰਜ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ

H.K. Towing

Damage Free Towing 24 Hour Service

Free Scrap Cars Removal
Lock out Services
Our Prices Are Reasonable

Call Amarjit 416-451-9321

ਪੰਡ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕ ਲਈ ਸੀ। ਔਸ ਦੋਵੇਂ ਸਿੰਘ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਹੋਸਾ ਚੁੱਕਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਤੜਕੇ ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਕਾਲੇ ਔਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਣ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ 'ਬੇਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦੇ ਸ਼ੋਕਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਬਾਹਰ ਤੱਕ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਰਸ਼ ਹੁਕੀ। ਜਦੋਂ ਦੋਵਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਹੋਸਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਬਾਰਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਦੋਵਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਗੋਰੇ ਫਿਰੰਗੀਆਂ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਹੋਸੇ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਸਗੋਂ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਕੰਢੇ ਸਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਸਥੀਆਂ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਰੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇਹਾਂ ਵਾਰਸਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਦੋਵਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬਾਰਸ਼ ਰੁਕ ਗਈ ਸੀ। ਔਸ ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਹਾਕਮ ਵਿਰਕਾਪੁਸਤੀ ਦੀ ਔਗ ਵਿਚ ਸੁਲਘ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਕੀਲ ਸ. ਰੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋਵੀ ਰਹਿ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੇ ਮੁਜਰਮਾਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹਾਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਔਤ ਦਰਜੇ ਦੀ ਕਮੀਨਗੀ ਉਦੋਂ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਉਲਟ

ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ

ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਫੁਲ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿੱਤੇ। ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ ਮੁਤਾਬਕ ਅਸਥੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾ ਪਾਈਆਂ। ਹਰਦੁਆਰ ਜਬਰੀ ਫੁਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੋਵਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਗੋਡੀਆਂ ਵਿਚ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਖੜਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੁੱਲ ਹਰਦੁਆਰ ਨਦੀ ਵਿਚ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ। ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਔਥਰੂ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦੋਵਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ

ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ

ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਧੜਕਣ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੱਸ ਚੁੱਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਬਿਅੰਤ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਬਿਅੰਤ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਹਰ ਦੇਸ਼, ਪਿੰਡ, ਗਲੀ-ਮੁਹੱਲੇ ਜਿਸ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੰਗ ਪਾਏ ਗਏ।

ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਅਣਖ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

SOMAL ACCOUNTING

ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਪਰਸਨਲ ਟੈਕਸ,
ਜੀ ਐੱਸ ਟੀ,
ਪੀ ਐੱਸ ਟੀ,
ਪੇਅ-ਰੋਲ,
ਬੁੱਕ-ਕੀਪਿੰਗ

ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰਾਂ
ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਟੈਕਸ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਰੇਟ

PH. 905-672-0200, CELL: 416-317-0935

email: msomal@hotmail.com

MANDEEP SOMAL
ACCOUNTANT

7454 AIRPORT RD, #G2 MISSISSAUGUE

ਕਾਰਜਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਦਾ ਮਾਣ ਰਹੇਗਾ।

ਬਾਪੂ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ 5 ਜਨਵਰੀ 1989 ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਅੱਠ ਵਜੇ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਮਿਲੇ। ਅੱਗੋਂ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਠ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਛੋਟੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਿਹਾ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੈ, ਤੇਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਤੂੰ ਸਵੇਰੇ... ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਇਥੇ ਹੀ ਪਾ ਦੇ ਫਿਰ ਆਪਾਂ ਪਿਉ-ਪੁੱਤਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗੇ। ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਫਤਹਿ ਭੁਲਾਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਕ ਬਹਾਦਰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹੋ ਕੇ ਦਿਲ ਕਿਉਂ ਛੋਟਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ 6 ਜਨਵਰੀ, ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਮੈਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਪੂ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ... ਆਪਾਂ ਵੇਰ... ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਬੇਟਾ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੁਨੇਹਾ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਭੁਲਾਉਣੀ। ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮੋਤ ਦੇ ਬਦਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੇਗੁਨਾਹ ਦਾ ਖੂਨ ਨਾ ਬਹਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਕੌਮ ਕੌਮ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੀ ਸੋਧਾਈ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਬਾਪੂ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ! ਹੋਰ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ।”

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਬਾਪੂ ਜੀ ਮੇਰੀ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਗੇਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਓ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬੋਲੋ ਸੋ ਨਿਹਾਲ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ

ਅਕਾਲ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ ਗਜਾਉਣਾ।”

ਬਾਪੂ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ, “ਸਤਵੰਤ! ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪੁੱਤਰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਫੰਦੇ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾਏ।”

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ, “ਪਿਤਾ ਜੀ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਜੇਗ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਚੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਤੋਰ ਕੇ ‘ਬੋਲੋ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ’ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਲਾ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜੈਕਾਰੇ ਲਾ ਕੇ ਤੋਰਨਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।”

4 ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਤੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਜਾਮ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਧੜਕਣ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂ ਬੰਬਰ ਸ਼ੇਰਾਂ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਾਦਤ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਭੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜੀ ਸੀ।

ਬਾਪੂ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ, “ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰੀ ਕਰਾਂਗਾ।”

ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕੇ ਤੇ ਆਖਰੀ ਫਤਹਿ ਭੁਲਾ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਬਾਪੂ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਚਾ ਸ. ਗੁਰਮੇਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਗੇਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ‘ਬੋਲੋ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ’ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾ ਦਿੱਤੇ। ਕੇਮਰਾ ਮੈਨ ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਤੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤੇ।

ਪੱਤਰਕਾਰ, ‘ਸਰਦਾਰ ਜੀ! ਕੀ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ

ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਰੁਕ ਗਈ ਹੈ? ਆਪ ਬੋਲੋ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ?”

ਬਾਪੂ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਚਾਚਾ ਗੁਰਮੇਜ ਸਿੰਘ, “ਨਹੀਂ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦਾ ਅਸੂਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਧਰਮ ਤੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਲਈ ਤੋਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬੋਲੋ ਸੋ ਨਿਹਾਲ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾ ਕੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਨੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਲਈ ਤੋਰ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ।”

ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਫਾਂਸੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਖੌਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਲੰਡਨ ਦੀ ਰੇਡੀਉ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੱਤਰਕਾਰ ਮਾਰਕਟੋਲੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਤੇ ਬੇਬੇਡੀ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਅੱਖੀਂ ਵੀ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਮੌਤ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੌਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਬਦੀ ਹੋ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਾਕਮ ਸਹਿਮ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸਹਾਦਤ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਬਿੰਦਾ ਰਹਿਣ, ਬਦੀ ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ, ਬਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਸਤ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਰੁਤਬਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਕੇ ਮੌਤ ਉਤੇ ਵੀ ਫਤਹਿ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੌਤ ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ—

ਮਰਣ ਮੁਣਸਾ ਸੁਰਿਆ ਹੋਕ ਹੈ,

ਜੋ ਹੋਇ ਮਰਨਿ ਪਰਵਾਣੈ ॥

6 ਜਨਵਰੀ 1989 ਨੂੰ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਵਰਖਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁਦਰਤ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁਲ ਭੇਟ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇਵਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਦੇਵਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਦੀ

7180 Airport Rd.
Mississauga, Ont.
L4T 2H2
Tel: 905-612-8884
Fax: 905-612-9154

205 Charolais Blvd.
Ont. L4
Brampton, Ont.
L6Y 2P2
Tel: 905-453-8780
Fax: 905-453-9101

2975 Drew Rd.
Mississauga, Ont.
L4T 1R0
Tel: 905-612-8288
Fax: 905-612-9154

4517 Eglinton Rd.
Unit 33
Brampton, Ont.
L6P 2H8
Tel: 905-913-0765
Fax: 905-913-0989

5995 16th Ave.
Unit #1, Bldg. B
Markham, Ont.
L3S 3J3
Tel: 905-301-5370
Fax: 905-301-1710

WESTERN
UNION

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋਸਤ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅਭੁੱਲ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ?

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਬੇਹੱਦ
ਬੇਪਰਵਾਹ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ,
ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ
ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਕਹਿਰੀ,
ਜ਼ੁਲਮੀ ਹਵਾਵਾਂ ਨੇ ਅਤੇ
ਜੂਨ 1984 ਦੇ ਖੂਨੀ
ਘਲੂਘਾਰੇ, ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ
ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ
ਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਮਿੰਦਰ
ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਦੂਦ ਅੰਦਰ
ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਹਿਸ਼ੀ ਕਤਲੇਆਮ
ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਢਾਹੇ ਗਏ ਸ੍ਰੀ
ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸੰਤ
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀ ਸਿੱਖੀ
ਸਵੈਮਾਣ ਦੀ ਬਹਾਲੀ
ਖ਼ਾਤਰ, ਸ੍ਰੀ
ਦਰਬਾਰ
ਸਾਹਿਬ
ਦੀ
ਪਵਿੱਤਰ
ਤਾ
ਕਾਇਮ
ਰੱਖਦਿਆਂ

ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ

ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿੱਖ ਵੀ ਸਵਾਰ
ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ 35 ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਗੰਜਾ, ਮੋਨਾ,
ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ ਸ਼ਖ਼ਸ ਵੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਗਰਟ ਲਾਈ
ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਸਿਗਰਟ ਦਾ ਸੂਟਾ ਲਾ ਕੇ ਧੂੰਆਂ
ਸਵਾਰੀਆਂ ਵੱਲ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿੱਖ ਨੇ

ਇਸ ਦਾ ਬੁਰਾ
ਮਨਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ
“ਬਾਊ ਜੀ, ਸਿਗਰਟ
ਬੰਦ ਕਰੋ, ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ
ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੇ
ਹੋ?”

ਅੱਗੋਂ ਹੱਟਾ-
ਕੱਟਾ ਬਾਊ, ਮੂੰਹ
ਮਰੋੜਦਿਆਂ ਤੇ ਇੱਕ

ਹੋਰ ਸੂਟਾ ਲਾ ਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿੱਖ ਵੱਲ ਧੂੰਆਂ ਛੱਡਦਾ ਹੋਇਆ
ਬੜੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ, “ਹੂੰ-ਹੂੰ ਯੇ ਹਮਾਰੀ ਦਿੱਲੀ
ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ, ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਕਾ ਪੰਜਾਬ ਨਹੀਂ
ਹੈ। ਯਹਾਂ ਹਮ ਕੋ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਤਾ, ਮੁਝੇ ਰੋਕਣੇ ਕੀ
ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਮਤ ਕਰਨਾ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਕਾ ਸਾਥੀ ਕਹਿ
ਕਰ ਥਾਨੇ ਮੇਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦੁੰਗਾ। ਬਾਦ ਮੇਂ ਪਛਤਾਨਾ ਪੜੇਗਾ।
ਅਰੇ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਕੇ ਸਿੱਖੜੇ, ਹਮ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲੀਸ ਕਾ
ਥਾਣੇਦਾਰ ਹੂੰ ਸਮਝੋ।”

ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿੱਖ ਨੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਸਿਗਰਟ ਨਾ ਪੀਣ ਲਈ
ਕਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ ਮੋਨਾ ਲਾਲਾ ਇੱਕੋ ਸਾਹ ਨਫ਼ਰਤ
ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ (ਬਜ਼ੁਰਗ) ਨੂੰ ਕਈ ਕੁਝ ਬੋਲ ਗਿਆ। ਸਤਵੰਤ
ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖ਼ਾਲਸਾ
ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੇ ਹਲੂਣਿਆ-
‘ਸਤਵੰਤ, ਇਹ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਗੱਭਰੂ ਏਂ,
ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਰੀਝ
ਰੱਖਦੈਂ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਤੇਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ
ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰੇ ਤਾਂ, ਤੂੰ ਇਸਨੂੰ ਮਜ਼ਾ ਨਾ ਚਖਾਵੇਂ ਲਾਹਣਤ ਹੈ
ਤੇਰੀ ਜਵਾਨੀ 'ਤੇ।’

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਤਵੰਤ ਦੇ ਡੌਲੇ ਫ਼ਰਕੇ ਤੇ ਉਸ ਮੁੱਕਾ
ਵੱਟਿਆ ਕਿ ‘ਮੁੱਕਾ ਮਾਰ ਕੇ, ਇਸ ਵੱਡੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਦੰਦ ਭੰਨ
ਕੇ ਥ੍ਰੀ-ਵੀਲਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਦੇਵਾਂ ਫਿਰ ਸੋਚਿਆ, ‘ਨਹੀਂ,
ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣੈਂ। ਪੁੱਛ ਕੇ, ਏਥੇ ਛੇੜ
ਛੇੜੀ ਤਾਂ ਫਸ ਜਾਊਂ। ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਚੋਟੀ ਦਾ ਆ।’

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਉੱਤਰਨਾ ਸੀ, ਨਾ ਉੱਤਰਿਆ।
ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਹੰਕਾਰਿਆ ਹੱਟਾ-ਕੱਟਾ ਥਾਣੇਦਾਰ
ਉੱਤਰਿਆ ਤਾਂ ਸਤਵੰਤ ਵੀ ਥ੍ਰੀ-ਵੀਲਰ 'ਚੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਨਾਲ
ਤੁਰ ਪਿਆ। ਅੱਗੇ ਪਾਰਕ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਤਵੰਤ ਕਹਿਣ
ਲੱਗਾ, “ਲਾਲਾ ਜੀ! ਆਪ ਤੋਂ ਕਮਾਲ ਕੇ ਆਦਮੀ ਹੋ...ਏਕ
ਸਿੱਖ ਕੋ ਦਬਕਾਇਆ, ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਬੋਲਾ?”

ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਲਿਆਉਂਦੇ
ਕਿਹਾ, “ਹੂੰ... ਅਰੇ ਬਈਆ ਮੈਨੇ ਠੀਕ ਕਹਾ ਨਾ! ਆਗੇ ਸੇ
ਕਭੀ ਯੇਹ ਸਿੱਖ ਕਿਸੀ ਕੋ ਸਿਗਰਟ ਪੀਨੇ ਸੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ।”

“ਲਾਲਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪਕੇ ਸਾਥ ਸੜਕ ਸੇ ਏਕ ਤਰਫ਼ ਹੋ
ਕੇ ਭੇਤ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ?” ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ
ਕਿਹਾ।

“ਠੀਕ ਹੈ!” ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਲਾਲਾ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਚਲਾ
ਗਿਆ।

ਸਤਵੰਤ ਕਹਿੰਦਾ- “ਲਾਲਾ ਜੀ, ਮੈਨੇ ਸੁਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੋਂ
ਕਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ?”

“ਅਰੇ ਬਈਆ ਤੁਮ ਨਹੀਂ ਜਾਨਤੇ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ
ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਕੇ ਸਖ਼ਤ ਹੁਕਮੋਂ ਕੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਕੇ ਫ਼ੌਜੀ
ਜਵਾਨੋਂ ਨੇ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਤੋਂ ਕਿਆ, ਏਕ ਭੀ ਸਿੱਖੜੇ ਕੋ
ਸਵਰਨ ਮੰਦਰ ਮੇਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਛੇੜਾ, ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਕੈਸੇ ਭਾਗ
ਸਕਤਾ ਥਾ?”

“ਲਾਲਾ ਜੀ ਹਮ ਆਪ ਕੋ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਕੇ
ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਸਕਤੇ ਹੈਂ!” ਸਤਵੰਤ ਕਹਿੰਦਾ।

ਲਾਲਾ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਤਾਂ ਫ਼ੌਜ
ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ
ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?

“ਅਰੇ ਬਈਆ, ਜਿਸ ਕੋ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਮਾਰ ਦੀਯਾ ਹੈ,
ਉਸ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੈਸੇ ਕਰਾਏਗਾ?”

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਲਾਲੇ ਨੂੰ
ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਵਾਨੀ ਵੰਗ ਨਾਲ ਕੋਡਾ ਕਰ ਕੇ ਧੌਣ 'ਤੇ
ਪੈਰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਤੇ ਇੱਕ ਗੋਡੀ ਸਿਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਖੱਬੇ

ਮਰਦਾਨਗੀ ਅਤੇ ਸੁਰਬੀਰਤਾ ਦੀਆਂ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੀ
ਲਾਸਾਨੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੁਝਾਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾਈ ਰਵਾਇਤਾਂ
ਦਾ ਪਾਂਧੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਜੁਝਾਰੂ
ਖ਼ਾਲਸਾਈ ਜਜ਼ਬਾ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ। ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖੀ
ਵਿਰੁੱਧ ਹੁਣ ਇੱਕ ਵੀ ਬੋਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪਿੰਡ
ਦੋਧਾਲਾ-ਤਲਵੰਡੀ ਦਸੌਂਧਾ ਦਾ ਗੱਭਰੂ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੋਸਤ
ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸੋਹਣੇ ਤੇ ਜਵਾਨ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਨਿੱਘੇ
ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੇ ਸਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਰਗਾ ਪਿਆਰ ਬਣਾ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਜਵਾਨ, ਪ੍ਰਧਾਨ
ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਗ਼ਾਰਦ ਵਿੱਚ ਡਿਊਟੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ
ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀਨ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਸਤਾਦ
ਹਨੂੰਮਾਨ ਦੇ ਕੁਸ਼ਤੀ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ
ਪਹਿਲਵਾਨ, ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਸ਼ਤੀ
ਸਿੱਖਦਾ ਸੀ।

ਉਸਤਾਦ ਹਨੂੰਮਾਨ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸਤਵੰਤ
ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ ਗੱਭਰੂ
ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ
ਦੋਸਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਭਰਾਵਾਂ ਵਰਗੇ ਪਿਆਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ
ਸੀ। ਹੋਰ ਟੈਕਸੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੋਸਤ
ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸਤਵੰਤ ਤੋਂ ਕਿਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਂਦੇ।
ਸਤਵੰਤ ਜਿਸ ਮਰਜ਼ੀ ਟੈਕਸੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ, ਉੱਤਰ ਜਾਵੇ,
ਉਹ ਅਜ਼ਾਦ ਸੀ। ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਤ ਨੂੰ ਟੈਕਸੀ ਤੋਂ ਵਾਪਸ
ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਆਹਰ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਸਤਵੰਤ ਵੀ
ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਂਦਾ। ਇਕੱਠੇ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦੇ, ਰੋਟੀ ਬਣਾਉਂਦੇ,
ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ, ਹੱਸਦੇ-ਖੇਡਦੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੇਂਡੂ ਮਾਹੌਲ
ਸਿਰਜ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਸਤੰਬਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੀ, ਕੁਝ ਗਰਮੀ ਵੀ ਘਟ ਰਹੀ
ਸੀ, ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਟੀ-ਸ਼ਰਟ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਨੰਗੇ ਸਿਰ
ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਔਖੀ ਸੀ। ਉਹ
ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਤੋਂ ਟੈਂਪੂ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆ ਰਿਹਾ
ਸੀ। ਟੈਂਪੂ 'ਤੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵਧ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਲਮਕੀਆਂ
ਖ਼ਾਲਸਾ ਫ਼ਤਹਿਨਾਮਾ

ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਹੱਥ ਨਾਲ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜੁੱਤੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹਰਜਿੰਦਰ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਪੈਰੀਂ ਪਾਈ ਸੀ, ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਬੂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ- “ਲਾਲਾ ਜੀ, ਹੋ ਗਏ ਦਰਸ਼ਨ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਕੇ?”

ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲ ਸਕਿਆ।

ਸਤਵੰਤ ਕਹਿੰਦਾ- “ਲਾਲਾ! ਤੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਰਮਟ ਦੇ ਦੇਵਾਂ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਿਆ ਕਰੀਂ।”

ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਲਾਲੇ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਨੱਕ ਉੱਤੇ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੱਕ ਦੀ ਹੱਡੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਤੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚੋਂ ਲਹੂ ਵਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਲਾਲੇ ਦੀ ਭੁਗਤ ਸਵਾਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ- “ਜਦੋਂ ਵੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮੂੰਹ ਵੇਖਿਆ ਕਰੋਗਾ, ਓਦੋਂ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੇ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬਾਬੂ ਨੂੰ ‘ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ’ ਕਰਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾ ਕੇ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਲਾਲਾ ਨੇੜੇ ਬਾਣੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹੋਈ ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ‘ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਮੁਝੇ ਪੀਟਾ ਹੈ, ਉਸ ਕੋ ਪਕੜ ਕਰ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਜਾਏ।’

ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਛਪੀ ਕਿ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਇੱਕ ਬਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਕੁਟਾਪਾ ਚਾੜ੍ਹਿਆ।

ਉਸ ਲਾਲੇ ਦੀ ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਤਵੰਤ ਦੇ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦੋਸਤ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਨਾ ਗਿਆ। ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸੋਚੇ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਸਤਵੰਤ ਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲ, ਆਇਆ ਨਹੀਂ। ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੋਣੈ।

ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਹਰਜਿੰਦਰ ਰੋਟੀ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਆ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਮਿਲਿਆ। ਹਰਜਿੰਦਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ- “ਸਤਵੰਤ! ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਤੂੰ, ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂਗਾ ਸਤਵੰਤ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ, ਕਿਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਨਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।”

ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ- “ਹਰਜਿੰਦਰ, ਮੇਰਾ ਤਿੰਨ ਕੁ ਦਿਨ ਹੋਏ ਇੱਕ ਲਾਲੇ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਬ੍ਰੀ-ਵੀਲਰ 'ਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ...”

ਤੇ ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕਿਹਾ:

“ਆਹ ਤੇਰੇ ਖੁੱਸੇ ਦਾ ਛਿੱਤਰ ਲਾਲੇ ਨੂੰ ਕੁੱਟਦਿਆਂ ਈ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਉਸ ਲਾਲੇ ਨੇ ਬਾਣੇ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖਵਾ ਦਿੱਤੀ, ਪਰਸੋਂ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਵੀ ਲੱਗੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੋ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।”

ਦੋਵੇਂ ਦੋਸਤ ਨਾਲੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਹੋਈਆਂ ਬੀਤੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਪੁਲੀਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਹੀ ਰਹੀ।

ਇਸ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਥਾਹ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਮੁਸਤਫਾਬਾਦ (ਨੇੜੇ ਸਰਹੰਦ) ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਸ. ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਸਰਦਾਰਨੀ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜਨਮੇਂ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸ: ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਬਹਾਦਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲੀਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ

ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸੀ, ਜੂਨ 1984 ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਉੱਪਰ ਵਰਤਾਏ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਉੱਤੇ ਖੂਨੀ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ। ਦੋਵੇਂ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵੇਖੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਇਮਾਰਤ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਛਲਣੀ ਹੋਈ ਵੇਖੀ, ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਟੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਦਰੜੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ, ਸਰਾਂਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਉਂਦੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾੜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵੇਖੀਆਂ, ਢੱਠੇ ਹੋਏ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ ਬੁੰਗੇ ਵੇਖੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘਾਂ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਵਾਰਸ ਹੋਏ ਜੁੱਤੀ ਜੋੜੇ ਵੇਖੇ, ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਿੱਜੇ ਖਿੱਲਰੇ ਕੱਪੜੇ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ, ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ‘ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ! ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ! ਸਾਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਬੇਹੁਰਮਤੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹੋਸਲਾ ਤੇ ਬਲ ਬਖ਼ਸ਼ੋ। ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ! ਆਪ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਸੱਚੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਾਜੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉੱਦਮ ਬਖ਼ਸ਼ੋ, ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜਰਵਾਣੇ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਸਕੀਏ।’

ਸ. ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ, ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ, ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਆਪਣੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਆਪਣੇ ਮਿਥੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ, ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ. ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਸ. ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ, ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਿਮਲ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸ: ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ। ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਹੋਏ, ਦੋਸਤ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਕਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਟੈਕਸੀ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ‘ਹੈਲੋ ਹਰਜਿੰਦਰ ਕੀ ਹਾਲ ਆ!’ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ, ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਪੀਲੇ ਬਸੰਤੀ ਰੰਗ ਦਾ ਪਰਨਾ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਰਟ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕਿਰਪਾਨ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੱਜ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ’ ਗਜ਼ਾਈ। ਹਰਜਿੰਦਰ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਹਰਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੱਫੀ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟ ਲਿਆ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ- “ਸੁਣਾ ਸਤਵੰਤ, ਹੋਰ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?”

“ਸਤਵੰਤ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕਹਿ। ਮੈਂ

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਖੰਡੇ ਬਾਣੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸਿੰਘ ਸੱਜ ਗਿਆ ਹਾਂ।” ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਮੈਂ ਜਾਣਦਾਂ ਤੈਨੂੰ! ਤੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਜਿਹੜਾ?”

ਹੁਣ ਤਕ ਹਰਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਸਤਵੰਤ ਕਿਰਪਾਨ ਕਿੱਥੇ ਈ ਤੇਰੀ?”

“ਆਹ ਵੇਖ ਕਿਰਪਾਨ ਤੇ ਗਾਤਰਾ ਨਵਾਂ ਈ ਆ।” ਸ਼ਰਟ ਹੇਠੋਂ ਕਿਰਪਾਨ ਵਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਲਿਆ ਹੈ।

“ਸਤਵੰਤ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਖਾਣੀ ਹੋਣੀ ਆ?”

“ਰੋਟੀ ਦੀ ਤਾਂ ਲੋੜ ਨਹੀਂ! ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਤੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇਗ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਛਕਾ ਦਿੱਤੀ, ਦੇਸੀ ਘਿਓ ਦਾ ਰੱਜਵਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਈ ਨਹੀਂ।” ਸਤਵੰਤ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

“ਅੰਦਰ ਸੇਬ ਪਏ ਆ ਚਾਕੂ ਨਾਲ ਉਹ ਕੱਟ ਕੇ ਖਾ ਲੈ?” ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ- “ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਪਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਹਰਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਆਖੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਤਾਂ ਭਾਪੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਾ ਈ। ਤੂੰ ਦੇ-ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਪਿੰਡ ਹੋ ਆਵੀਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ....ਹਰਜਿੰਦਰ! ਨਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ, ਰੰਡੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੰਡਾ ਕੱਢ ਦੇਣੈ, ਬਚ ਕੇ ਰਹੀਂ।”

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘਾ, ਸਾਡੀ ਤੇ ਖ਼ੈਰ ਆ, ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਤੂੰ ਗੱਲ ਕਰਦੈਂ, ਸ਼ਾਮਤ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਆਉਣੀ ਆਂ। ਤੂੰ ਜੋਤਸ਼ੀ ਆਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਾਰ ਦੇਣੈ? ਜੇ ਕੋਈ ਰੰਡੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਆਉ, ਓਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋਵੋਗੇ? ਜੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਡਰ ਹੈ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਪਿੰਡ ਚਲਾ ਜਾਹ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਪਨੇ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਡਰੀ ਜਾਂਦੇ ਜੇ। ਬੱਬਾ ਬੱਬਾ ਨੋਟਾਂ ਦਾ ਤਨਖ਼ਾਹ ਲੈਂਦੇ ਜੇ, ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਡਿਊਟੀ ਦੇਵੋ। ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛੇ ਹਵਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦੀ।”

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ- “ਚੰਗਾ ਹਰਜਿੰਦਰ, ਮੈਂ ਚੱਲਦੈਂ ਪਿੰਡ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਵਾਰ...” ਏਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਕਵਾਟਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਉਸ ਨੇ ਜੂਨ 1984 ਦੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪੱਕੀ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿੰਦਾ, ਪਰ ਦੋਸਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਨਾ ਕਰੇ ਇਸ ਲਈ ਗੋਲ-ਮੋਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਗਾਊਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਇੰਦਰਾ ਨੂੰ ਸੋਧੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਸੋਚ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ‘ਪਿੰਡ ਜਾ ਆ; ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਜਥੇਲੀਆਂ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ।

* * *

ਘੱਲੂਘਾਰਾ 1984

ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨੀ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ?

ਜ਼ਖ਼ਮ ਹਰੇ ਹੀ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ

“..... ਤੇ ਅੱਜ ਜੂਨ 84 ਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਨੂੰ ਵਾਪਰਿਆ ਪੂਰੇ 20 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਹਰੇਕ ਪੰਥ ਦਰਦੀ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਹਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇ ਹੀ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਮਾਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਉਹ ਵਾਹੀ ਗਈ ਇਮਾਰਤ ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਜਿਸ ਦਿਨ ਸੁੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਫੌਜ ਨੇ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਜਾਏਗੀ।” ਤੇ ਇਹ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਵੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੀਂਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਰੂਪ ਮਿਟੀ ਪਾਈ ਤੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਤਰਾਈ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਸਵਾਲ ਇਕ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਕਦੋਂ ਬਣੇਗੀ?”

ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮੋਖਪੁਰ, ਜਨ: ਸਕੱਤਰ, ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ,

ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀ: ਪਟਿਆਲਾ

ਲੋਅ ਨੂੰ ਮੁੜ ਰੋਸ਼ਨ ਕੀਤਾ

“ਸੁੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾਂ ਵੀ ਜੋਰ ਲਾ ਲੈਣ ਜਾਂ ਇਹ ਝੂਠੀਆਂ ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਉਣ ਕਿ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਗ਼ਲਤ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਅੰਤਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਤਵਾਦੀ ਤਾਂ ਹਰ ਸਿੱਖ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖ ਦਾ ‘ਅੰਤ’ ਦੇ ਨਾਲ ‘ਵਾਦ’ ਹੈ ਭਾਵ ਸਿੱਖ ਜੁਲਮ ਦੀ ਅੰਤ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜੂਨ 84 ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮੰਗਣ ‘ਤੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਫਿਰਕੂ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਕਹਿਤੋ ਥੇ ਹਰਿਆਣੇ ਕੋ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਗੇ ਅਬ ਪਾਣੀ ਮਾਗਤੇ ਹੋ, ਹਮ ਤੁਮੋਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਗੋਲੀ ਦੇਂਗੇ।” ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੇ ਸੁੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਚਾਹਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਮੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਚਾਹ ਸਕੇ। ਸਾਡਾ ਜਥਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੋਸ ਉਹਨਾਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਦਿਨ-ਧਰਮ ਤੇ ਰੂਹ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਤੋਪਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੇਠ ਦਬਾ ਲਿਆ, ਜਦ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਜਾਂਬਾਜ਼ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਬੁਝ ਰਹੀ ਲੋਅ ਨੂੰ ਮੁੜ ਰੋਸ਼ਨ ਕੀਤਾ।”

ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਅਤਿ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾ : ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ

“ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਲਾਸ਼ਨੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਾਲੀ ਕੌਮ ਦੇ ਮੱਕੇ (ਸੁੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ) ‘ਚ ਵਾਪਰਿਆ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਖਦਾਈ ਤੇ

ਨਾ ਭੁਲਣ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਜੂਨ 84 ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਤੇ ਇਸ ਸਰਜ਼ਮੀ ‘ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੰਡਾਇਆ ਉਹ ਲੂ ਕੱਢੇ ਖੜੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਨਸਾਨ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕਰਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾ ਕੇ ਸੁੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਸੰਗਰਮਰ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਅੱਜ ਜੋ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜੀ ਨੂੰ ਜੂਨ 84 ਸਬੰਧੀ ਪਤਨ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਡਾਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨਾਲ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂਆਂ, ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ, ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਮੀਡੀਏ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਝਾਪਣ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਤਾਂ ਹਕੀਕਤ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”

ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ, ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਲਜ ਪਟਿਆਲਾ

ਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ

“ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਲੰਮੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ‘ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਸ਼ਨ ਤੋਂ 1947 ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੱਕ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ, ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ, ਪਾਣੀ, ਬਿਜਲੀ ਆਦਿ ਦੇ ਹੱਕ ਲੈਣ ਲਈ ਅਣਗਿਣਤ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਸ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਫੌਜੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਇਤਨਾ ਜਥਾ ਰੂਧ ਵਾਪਰਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਹੀ ਨਪੁੰਸਕਦਾ ਵਾਲੀ ਸਾਂਤੀ ਦੀ ਡੋਂਡੀ ਪਿਟ ਰਹੇ ਸਨ ਜਦ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜਾਗ ਲਗਾਈ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਹ ਸਾਕਾ ਜਿਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਯੋਗ ਹੈ ਉਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਹਰ ਕਦਮ ਲਈ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕਰਨਾਲ, ਹਰਿਆਣਾ

ਹਮਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਦੁਹਰਾਅ

“ਜੂਨ 84 ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਹਮਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਦੁਹਰਾਅ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਲਈ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਾਜਿਸ਼ਾਂ ਰਚੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਨਾ ਕਿ ਇਹ ਅਚਾਨਕ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਨੇ ਹਰੇਕ ਸਿੱਖ ਹਿਰਦਾ ਵਲੂੰਧਰਿਆ ਅਤੇ ਕੌਮ ਨੇ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਦਰਦ ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜੀ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ‘ਤੇ ਹਵਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਆਗੂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਪੰਥ ਦੇਖੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਘਰੇਲੂ ਆਰਥਕ ਮੰਦਹਾਲੀ

ਕਾਰਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦੇ ਸਨ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤਤਵ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਥ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਕੇ ਪੰਥਕ ਕਰਜੇ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਹੀ ਮੋੜ ਸਕਣ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁਲਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਜੂਨ 84 ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਜਿਹਾ ਵਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤਤਵ ਨੂੰ ਹੋਰ ਡੂੰਘੇਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।”

ਅਮਨ ਸਿੰਘ ‘ਕਤਲੋਰ’, ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ

ਸਿੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ

“ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਬਾਰੇ ਇਹ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ‘ਤੇ ਕਹਿਰ ਚਾਹਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੀ.ਏ. ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾ ਰਹੇ, ਸੂਝਵਾਨ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਮਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜ਼ਾਇਦ ਇਹ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਜੇ ਗਏ ਤੇ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਚਾਰ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਤਖ਼ਤ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਟੱਕਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਾਇਆ, ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮਹੱਜੀਵਤ ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆਈ ਫੌਜ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਸਿੰਜਿਆ ਹੈ। ਹਨੇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਤੂਫਾਨ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਰੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੇ।”

ਜੋਸਾ ਬੇਪਾਰਾਏ ਵਾਲਾ

“ਵੱਡੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ” ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ

“ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਸੁਣਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਅਸਥਾਨ ਸੁੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ‘ਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੁੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਚਾਹਿਆ ਗਿਆ। ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਹੀ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ “ਵੱਡੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ” ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਦੇਖ ਸਕਦੀਆਂ। ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਪਰ ਸਾਡੇ ਅਖੌਤੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਦਾ ਵਾਅਦਿਆਂ ਤੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਸਾਡੇ ਲੀਡਰਾਂ ਲਈ ਲਾਹਣਤ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੀਡੀਏ ਨੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਖਬਰਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮੀਡੀਆ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੱਥ ਠੋਕਾ ਬਣਿਆ। ਲੋੜ ਹੈ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਹਰ ਵਕਤ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈਆਂ ਚਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।”

ਨਵਤੇਜ ਕੌਰ, ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦਾ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਹਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭੰਵਰ

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਉਤੇ ਜੂਨ 1984 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹਮਲਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫੌਜ ਵੱਲੋਂ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ। ਟੈਂਕ ਤੋਪਾਂ ਬੀੜ ਕੇ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕਿ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਹ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਹਮਲਾ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ 222 ਸਾਲ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿਛੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਛਲਣੀ-ਛਲਣੀ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ 1762 ਈ: ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਅਨੇਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ। ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਅਤੇ ਰੋਹ ਭਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕ ਲਏ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਦਹਾਕਾ ਖੂਨ ਖਰਾਬਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਘਰ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ।

ਇਹ ਮਹਾਨ ਦੁਖਾਂਤ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਫੌਜੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਸਗੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ੁਲਮ, ਤਸ਼ੱਦਦ, ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਅਨਿਆਏ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਦੇ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਪਏ। ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਉਤੇ ਅੰਨਾਂ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾਂ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ 'ਅਣਪਛਾਤਾ' ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਿਗਰ ਦਾ ਟੋਟਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇਟਾ, ਜਿੰਦਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਿਛੋਂ ਫੌਜ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰ-ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੀਲੇ ਜਾਂ ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਦੀ ਪੱਗ ਜਾਂ ਪਟਕਾ ਪਹਿਨਣ ਜਾਂ ਬੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜ-ਫੜ ਕੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਟਾਰਚਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਇਸ ਦਹਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚੱਲੇ ਗਏ। ਅੱਗੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਦੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਹੋਏ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਹਮਲੇ ਕਾਰਨ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਜਵਾਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਰਾਮਗੜ੍ਹ ਸਿੱਖ ਰੈਜਿਮੈਂਟ, ਪੁਨਾ ਗੰਗਾ ਨਗਰ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਵਿਖੇ ਤੈਨਾਤ ਸਿੱਖ ਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਹੌਲੀਕਾਪਟਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕੇ ਫੌਜ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਰੋਕਿਆ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਆਪਸੀ ਝਤਪਾਂ ਵੀ ਹੋਈਆਂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਵਹਿਰਾਂ ਘੱਤ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਤੁਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀ ਵੀ ਚੱਲੀ ਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ।

ਇਸ ਹਮਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਰਿਆ ਵਜੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਟਾਡਾ ਵਰਗੇ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਖ਼ਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਚਾਰਾ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਅਲੱਗ-ਬਲੱਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ।

ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਗਹਿਰੀ ਸੱਟ ਲਗਾਈ। ਸਿੱਖ ਆਪਣਾ ਘਰ ਤਾਂ ਸੜਦਾ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਪਣੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨਹੀਂ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਬੋਤਮ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਭਗਤੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਫੌਜ ਵੱਲੋਂ ਤਾਂ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੀ ਕਰਮ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਜ਼ਬਾਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੂੰਧਰੇ ਗਏ। ਇੰਦਰਾ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਹੀ ਗੁੱਸਾ ਤੇ ਰੋਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਜਿਹੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਹਰ ਦੁਖੀ ਹਿਰਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਖਰ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 312 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਲੈ ਹੀ ਲਿਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਸ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਬਦਲਾ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਪਰਿਵਾਰ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਰੁਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਨਸਾਫ ਲਈ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ਼ਾਇਦ ਇੰਦਰਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਇਤਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਰੋਸ ਅਤੇ ਰੋਹ ਭਰ ਜਾਏਗਾ 23 ਜੂਨ 1984 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਖੁਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੀ ਫੌਜ ਹੱਥੋਂ ਹੋਈ ਤਬਾਹੀ ਦੇਖੀ ਤੇ ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲਾਂ ਉਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਉਤੇ ਉਹ ਨਰਾਜ਼ ਵੀ ਹੋਈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਜ਼ਖਮੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਉਤੇ ਮਲੂਮ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਰੇਡੀਓ, ਟੀ ਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ, ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ, ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ਹਿਰਲਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾਂ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਝੂਠਾ ਅਤੇ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕੁੰਨ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਅਤਿਵਾਦੀ ਅਤੇ ਵੱਖਵਾਦੀ ਕੌਮ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਟੁੱਟ ਗਏ।

ਰਾਜੀਵ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਜਨਤਾ ਦਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵੀ, ਪੀ ਸਿੰਘ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਸਿੱਖ ਹਿਰਦਿਆਂ ਉਤੇ ਮਲੂਮ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਰਹੀ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵੱਲੋਂ ਹਮਾਇਤ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ 1984 ਵਿੱਚ ਹੀ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜਾ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਹੁਣ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਨੂੰ ਹਿਮਾਲੀਆਂ ਪਰਬਤ ਜੇਡੀ ਗਲਤੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੋਨੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਦਭਾਗਾ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਅਫਸੋਸ ਕੀਤਾ ਦਰ ਅਸਲ ਇਹ ਹਮਲਾ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੋਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਇ ਗਏ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਜਿੱਤਣ ਵਾਸਤੇ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਮੋੜ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੀਵ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਵੇਟ ਲੈ ਕੇ ਜਿੱਤ ਲਈਆਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਮਹਾਨ ਦੁਖਾਂਤ ਦੀ ਪੀੜਾ ਕੁਝ ਘਟੀ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਇਸ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾਂ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਨਾਂ ਕਦੀਂ ਭੁਲਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕਦੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

ਜੂਨ 84 ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਪਿਛੇਕੜ ਤੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲਾ

ਡਾ ਸੁਖਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਉਦੇਕੇ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸੀਮਾਵਾਂ, ਧਰਮ, ਅਣਖ, ਅਬਰੂ, ਗੈਰਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਣ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਹਾਇਆ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਜਿਆ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅਪਣੀ ਰੱਤ ਨਾਲ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਲਾਲ ਰੰਗਤ ਨਾ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਸਾਇੰਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਹੋਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਕਈ ਹਮਲਾਵਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਗੈਰਤ ਤੇ ਇਜ਼ਤ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੋਲਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਨੇ ਉਬਾਲਾ ਨਾਂ ਖਾਧਾ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਡੋਲੇ ਨਾ ਫਰਕੇ, ਸਗੋਂ ਮੁਕ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣਕੇ ਆਪਣੀ ਲੁੱਟੀ ਪੱਤ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇਖਿਆ। ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਮੰਚ ਤੇ ਕਦਮ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋ ਕਿ ਆਏ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਜਾਬਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਮਲਾਵਰ ਫੌਜ ਨੂੰ ਪਾਪ ਕੀ ਜੰਝ ਆਖਿਆ। ਸ਼ਹਾਦਤ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਬਣੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁਗਲ ਅਹਿਲਕਾਰ ਅੱਗੇ ਕੌਮੀ ਅਣਖ ਨਹੀਂ ਗਵਾਈ ਸਗੋਂ ਕੌਮੀ ਗੈਰਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆਂ ਹੇਠ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ਖਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜੂਝਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪਹਿਨ ਕੇ ਧਰਮ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਹਲੇਮੀ ਰਾਜ ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਹਿੱਲ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਜੀਬ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖਿਆ ਜਿਸ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਬਿਪਰਵਾਦ ਦਾ ਜੁਲਾ ਕਹਿ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਕਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਬਿਹਬਲਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਜੇਦਤੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਨਾਂਵੇ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਗੈਰ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਣ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਠੀਕਰਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਭੰਨਣਾ ਕਬੂਲਿਆ। ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਬੇਅਣਖ ਤੇ ਆਬਰੂ ਹੀਣ ਹੋ ਚੁਕੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਨੋਕ ਨਾਲ ਉਲਥਿਆ, ਮੋਈ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕ ਕੇ ਨਿੱਜ ਰੂਪ ਕਹਿ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਵਜਾਏ ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰੇ ਨੇ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਤਾਂ ਸਿਰ ਪੀੜ ਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਧੋਤੀ, ਟੋਪੀ ਦੇ (ਅਲੰਬਰਦਾਰ) ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋ ਆਏ ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜਾਹੋ ਜਲਾਲ ਅੱਗੇ ਟਿੱਕ ਨਾਂ ਸਕੇ। ਸਾਰਾ ਸਰਬੰਸ ਕੌਮ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ, ਰਿਧੀਆਂ, ਸਿੰਧੀਆਂ ਤੇ ਤੰਤਰ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਬੇਅਣਖ ਹੋ ਕਿ ਸੁੱਤੇ ਇੱਕ ਬੈਰਾਗੀ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦੀ ਠੋਕਰ ਨਾਲ ਹਲੂਣਿਆ, ਪਾਹੁਲ ਦੇ ਕੇ ਐਸਾ ਸੂਰਮਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉਖੜ ਕਿ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਸਮੇਂ ਦਾ ਗੇੜ ਬਦਲਿਆ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਪਏ ਤੇ ਮੁੱਲ ਵੀ ਅਣਖ ਅਨੁਸਾਰ ਪਏ ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਜਿਊਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਇੱਜਤ ਆਬਰੂ ਟਕੇ-ਟਕੇ ਵਿਕਦੀ ਸੀ ਪਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਪਾਇਆ। ਨਾਦਰਾਂ ਅਬਦਾਲੀਆਂ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰੱਤ 'ਚ ਨਹਾਉਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਜਸਪਤ, ਲਖਪਤ, ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾਂ ਛੱਡੀ। ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਜਖਮਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਲੈ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਖੁੰਡੀਆਂ ਤੇਗਾ ਨਾਲ ਲੜਿਆ, ਅਖੀਰ ਫਤਹਿ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮੇ। ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਗਰਜ਼ ਨਾਲ ਕਾਬਲ ਕੰਧਾਰ ਕੰਥ ਉਠਿਆ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਅੱਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਂ ਪਈ, ਪਰ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਾਂ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿੱਚ ਐਸਾ ਛੁਰਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਖੂਨ ਨਾਲ ਸਿੰਜਿਆ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦਾ ਬੂਟਾ ਫਿਰੰਗੀਆਂ ਹੱਥ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਇੱਕ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਜਾਂ ਫਿਤਰਤ ਉਘੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਜਾਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹਾਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਾਗੀ। ਗੁਲਾਮ ਹੋਣਾ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ। ਫਿਰੰਗੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਘਰੜ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਅਰੰਭਿਆ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ ਅਬਾਦੀ ਕੇਵਲ 1.5% ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ 80% ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਿਬੜੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਮਾਨਣ ਵਾਲੀ ਕੌਮ ਦੀ ਅਬਾਦੀ 80% ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ 2% ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ।

ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਤਾ ਦੇ ਸਾਰੀ ਹੱਦ ਬੰਨ੍ਹੇ ਤੋੜ ਕੇ ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਵਿਸਾਹਘਾਤ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ; ਕੀਤਾ ਉਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਹਰ ਹੀਲਾ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਨ ਦਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਕੌਮੀ ਗੈਰਤ ਦੀ ਚਿੰਗਾਰੀ ਨੂੰ ਬਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜ ਭਾਗੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਹਮਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਐਸਾ ਭਿਆਨਕ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਕੌਮ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਕਦੀਂ ਮਿਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇੱਕ ਐਸਾ ਨਸ਼ਤਰ ਸਿੱਖਾਂ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਵਲੰਧਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੀਰੋਸ਼ੀਮ ਤੇ ਨਾਗਾਸਾਕੀ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਰੂਰਤਾ ਪੂਰਨ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਸੀ, ਮਕਸਦ ਕੇਵਲ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੌਮ ਨੂੰ ਜਲੀਲ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਕੌਮ ਦੀ ਗੈਰਤ ਨੂੰ ਰੋਲਣਾ ਸੀ। ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੀ ਮਲਿਕਾ ਇੰਦਰਾ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਲਗਾਈ 1977 ਦੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਸੁਸਰੀ ਵਾਂਗ ਸੋਂ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਹੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਭੱਟਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਤਵ ਦੇ ਮੁੱਦਈ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭਗਵੇਂਕਰਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ, ਖਾਕੀ ਨਿਕਰਾਂ ਲੁਕਾ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਤੀਆ ਹੱਠ ਸਦਕਾ ਹੰਕਾਰੀ ਬੀਬੀ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਜਲੀਲ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦੀ ਸੀ।

ਨਕਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਰਗੇ ਪਾਖੰਡੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਇਆ। ਗੁਪਤ ਸਰਕਾਰੀ ਫੰਡ, ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਉਚ ਪਦਵੀਆਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਉਸੇ ਵੀਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਬਠਾਇਆ ਗਿਆ। 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਨੂੰ ਨਕਲੀ ਨਿੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਹੋਲੀ ਖੰਡੀ, ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਮੁਕ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਪੰਥਕ ਹਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਗਈ ਇਸ ਮੁੱਕਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਪੱਖਪਾਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇਸ ਫਿਰਕੂ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਕੌਮ ਦੀ ਗੈਰਤ ਉਪਰ, ਸਿੱਖੀ ਉਪਰ ਹੋ ਰਹੇ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਹਮਲਿਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਨਿਤਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਰੂਪ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕੀਤੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਇਹ ਨਾਅਰੇ ਸੁਣੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ,

ਕੱਛ, ਕੜਾ, ਕੰਘਾ, ਕ੍ਰਿਪਾਨ, ਪੱਕ ਦਿਆਂਗੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ

ਅਜਿਹੇ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੌਮੀ ਜੋਸ਼ ਨੇ ਉਥਲ ਖਾਧਾ। ਜਿਸ ਕੌਮ ਨੇ ਪਰਾਇਆਂ ਦੀ ਇੱਜਤ ਰੁਲਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਖੂਨ ਵਹਾਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕੌਮ ਆਪਣੀ ਇੱਜਤ ਰੁਲਦੀ ਕਿਵੇਂ ਵੇਖ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਗੁਰੂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਧੌਕੇ ਸ਼ਾਹੀ, ਵਿਤਕਰਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗੁੰਡਾਗਰਦੀ ਨੇ ਕੌਮ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹੱਕੀ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚਾ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਸੀ। ਕੌਮੀ ਅਣਖ ਉਪਰ ਹੋਏ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸਿੱਖ ਜਵਾਨੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮਹਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿਵਾਦੀ, ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ, ਗਰਦਾਨਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਛੱਡੀ। ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਜੋ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਨੂੰ ਵੱਖਵਾਦੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਏਜੰਟ ਗਰਦਾਨਿਆ ਗਿਆ। ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਲਾਇਆ ਪਰ ਕੌਮ ਦੇ ਭੜਕੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ।

ਮਹਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰੈਸ ਪਾਵਨ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਅੱਡਾ, ਅਸਲਾ ਫੈਕਟਰੀ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਘਰ, ਮੁਜ਼ਰਮਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਕਹਿ ਕੇ ਨਿਵਾਜ਼ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਨਫਰਤ ਦੇ ਬੀਜ ਬੋਝ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਪ੍ਰੈਸ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮੁੜ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਈ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਪਨਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਖੁਲਿਸ ਮੁੱਖੀ ਪੀ.ਐਸ. ਭਿੰਡਰ ਨੇ ਮਹਾਸ਼ਾ ਵੱਲੋਂ ਲਾਏ ਤਕਰੀਬਨ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੈਸ ਨਾਲ ਅਕਸਰ ਇਹੀ ਗਿਲਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਰੰਗਤ ਦੇ ਕੇ ਤੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਐਸ. ਕਰਪੇਟਰ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਇਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਤਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨਾਂ ਦੀ ਆੜ ਹੇਠ ਫੌਜ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋ ਕਿ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦਾ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਮੇਜਰ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ ਸਟਾਉਣ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੇਸ਼ੱਕੀਮਤੀ ਸੇਵਾ ਉਪਰੰਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਖੁਆਰੀ ਮਿਲੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੇਹੀ ਤੇ ਹੰਢਾਇਆ। ਇਹ ਜਰਨੈਲ, ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਉਭਰਿਆ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲਿਆ। 2 ਜੂਨ 1984 ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਲਿਕਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਇੰਦਰਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਮ ਸੰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫੌਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਕੂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਲੁਕਵਾਂ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਹੀ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਖਬਰ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਹੋਈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਮਦਦ ਵਾਸਤੇ ਫੌਜ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਕਮਾਂਡ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਆਰ. ਐਸ. ਦਿਆਲ ਨੂੰ ਗਵਰਨਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਧਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੁਆਲੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਐਫ ਅਤੇ ਬੀ. ਐਸ. ਐਫ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੜਕਾਹਟ ਦੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਫੌਜ ਦੀ ਆਮਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਸੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਐਫ ਦੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਉਪਰ ਫੌਜ ਆ ਬੈਠੀ। 3 ਜੂਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੂਰਬ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਕਾਫੀ ਸੰਗਤ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਸੀ ਫੌਜੀ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਸਦਕਾ ਅੰਦਰ ਕਾਫੀ ਸਿੰਘ 1-2 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਫੌਜੀ ਮੁਖੀ ਕੇ. ਐਸ. ਬਰਾੜ ਜੋ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਲੈ ਕਿ

ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੋਪਾਂ ਤੇ ਗੋਲਿਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨਾਲ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜਰਨੈਲ ਕੰਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਜਦੋਂ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫੌਜੀ ਦਸਤਿਆਂ ਦਾ ਅੰਦਰਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਯਥਾ-ਸ਼ਕਤਿ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ। ਕਮਾਂਡੋ ਦਸਤੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਨਾਕਾਮ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਹਰੇ ਅਧੁਨਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਗੋਲਾ ਬਾਰੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਗੌਰਤ ਉਪਰ ਹੋ ਰਹੇ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੋੜ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਮਨ ਅੰਦਰ ਸੀ। 2 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 5 ਜੂਨ ਤੱਕ ਫੌਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਿਲ ਨਾ ਹੋਈ। ਅਖੀਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਵਿਜਯੰਤ-72 ਟੈਂਕ ਏ. ਪੀ. ਸੀ ਗੱਡੀਆਂ ਅੰਦਰ ਭੇਜੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਿਕਰਮਾਂ 'ਚ ਮੋਰਚਾ ਲਾ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ ਗੋਲਾ ਬਾਰੀ ਆਰੰਭੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਦਰਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਖਾਲਸਈ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ। ਫੌਜ ਵੱਲੋਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਅੰਦਰ ਨਿਹੱਥੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਬੇਇਤੱਹਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰਤੂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਫੌਜ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ।

6 ਜੂਨ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਫੌਜ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਜਾਮੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪੀ ਗਏ। ਫੌਜ ਪੂਰੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਯੁਧਨੀਤਕ ਕਰਤਬਾਂ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਜਰਨੈਲ ਕੇ. ਐਸ. ਬਰਾੜ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਡਟੇ, ਪੂਰੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਉਹ ਦਰਜੇ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ (THE TRUE STORY: OPERATION BLUE STAR).

ਇਸ ਸਾਕੇ ਨੇ ਕੌਮ ਅੰਦਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਅਥਾਹ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਤੂ ਰੋਹ ਤੋਂ ਉਠੀ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਾਜਿਸ਼ ਅਧੀਨ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਛੁਪਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਭਰਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੀਆਂ ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੰਸਥਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲਦੀਆਂ ਸਨ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾ ਉਭਰ ਸਕੀ ਅਤੇ ਪੰਥ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਨਿਹਰਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ। ਖਾੜਕੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਖਿਚੋਤਾਣ ਇੱਕ ਜਥੇਬੰਦਕ ਢਾਂਚਾ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਘਾਟ ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਥਾਹ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਗਰਦੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਵਰਗੇ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰੋਪੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਉਥੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਟਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁਪਣਗਾਹਾਂ ਸਨ ਪ੍ਰਤੂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਫਰਤ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਿਆਸੀ ਮਹਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਅਜਿਹੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ

ਦੀ ਯਾਦ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੇ ਉਥੇ ਕੌਮ ਨੇ ਵੀ ਸੰਗਠਤ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਜਿਸ ਦਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸ਼ਾਜਿਸ਼ ਅਧੀਨ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਦੀ ਪੁਰਤੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਿਗਰ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਨਾ ਉਲੀਕਿਆ ਕਿਉਂ ਕਿ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੂੰ ਅੱਗ 8-9 ਜੂਨ ਨੂੰ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰਤੀ 6-7 ਜੂਨ ਨੂੰ ਫੌਜ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਖਾਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣ ਸਕੇ। ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤ ਸਾਥਿਆਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਕੌਮ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦਕ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਅਣਮੁੱਲੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਇੱਕ ਖੁਲ੍ਹੇ ਖਤ ਵਿੱਚ ਕੌਮ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ ਨੇ ਰਵਾਇਤੀ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਰਾਲਾ ਤਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਢੁਕਵੀਂ ਯਾਦਗਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਕੌਮੀ ਖਜਾਨੇ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਕੌਮ ਦੀ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਸੇਵਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਡਾ. ਦਿਲਗੀਰ ਦਾ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੂਰ ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਰੱਦੇ ਬਦਲ ਦਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਬੌਧਿਕ ਹਮਲਾ ਕੌਮ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਵੇਗਾ।

ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਾਖਾ ਜੋ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਉਪਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਹੀ ਸੀ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਪਰਿਕਲਪ ਬੋਰਡ ਭਾਰਤ ਦੇ 5000 ਸਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਆਰੀਆ ਹਮਲਾਵਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮੂਲ ਹਿੰਦ ਵਾਸੀ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ 'ਚ ਪਿਆ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੇ ਲੁਟਿਆ ਸਾਡਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਸਾਹਿਤ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਹੱਥ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਖਿਲਵਾਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਗਾ। ਅਜੇ ਵੀ ਸਮਾਂ ਹੈ ਵਿਦਵਾਨ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਜੀਦਾ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਗਰ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਗਰੋਂ ਹੱਥ ਛੱਡ ਕਿ ਅੱਰਕਾਂ ਚੱਟਣੀਆਂ ਔਖੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਪਲਾਂ ਦੇ ਖੁੰਝੇ ਸਦੀਆਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਵਾਂਗੇ ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ:

**ਵੇ ਵਕਤ ਭੀ ਦੇਖੇ ਹੈ ,ਤਾਰੀਖ ਕੀ ਰਾਹੋਂ ਨੇ ।
ਲਮਹੋਂ ਨੇ ਖਤਾ ਕੀ, ਸਦੀਓਂ ਨੇ ਸਜਾ ਪਾਈ ।**

ਸਿੱਖ ਸਿਰਲੱਥ ਬਾਗੀ ਬਣ ਗਏ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ' ਵਿਚੋਂ

ਇਸ ਤਾਹਨੇ ਨੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ, ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਭਤਾਨਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਰੰਘਰੇਟਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਦਿਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤਰਨਤਾਰਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਲੰਘਾਉਂਦਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਗੋਂ ਕੋਈ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਲੋਕ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਤਕ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਸਰਾਏ ਨੂਰਦੀਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਆ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਬਹਾਦਰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਗੱਡੇ ਤੋਂ ਇਕ ਆਨਾ ਅਤੇ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਹਰ ਖੇਡੇ ਤੋਂ ਇਕ ਪੈਸੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਕਰ ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕ ਬਿਨਾਂ ਹੀਲ ਹੁੱਜਤ ਇਹ ਕਰ ਭਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਿਰ ਸਿਧਿਆਂ ਲਾਹੌਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕਰ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਖਾਨ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਜਲਾਲਦੀਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ 100 ਘੋੜ ਸਵਾਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸੈਨਿਕ ਟੋਲੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜੀ। ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਸਾਥੀ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸਿੱਖ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਮੀਰਾਂ ਕੋਟੀਏ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਮੁਗਲ ਗਾਰਦ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸਰੋਵਰ ਤਕ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਣਾਉਟੀ ਭੇਸ ਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰੀ। ਅਚੰਭਿਤ ਹੋਈ ਗਾਰਦ ਨੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਹ ਵਰ੍ਹਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਜਖਮੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਚਕੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਸਰਾਂਵਾਂ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ

ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ 5 ਤੇ 6 ਜੂਨ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ 9 ਕਮਾਊਂ ਰੈਜਮੈਂਟ ਅਤੇ 15 ਕਮਾਊਂ ਰੈਜਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ ਸਰਾਂਵਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਫਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ 5 ਤਾਰੀਖ ਰਾਤ ਨੂੰ 10 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਰੈਜਮੈਂਟਾਂ ਨੇ ਟੈਂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨ ਗੰਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਵੱਲ ਦਾ ਗੇਟ ਤੋੜਿਆ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਅੰਦਰ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਲੰਗਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਅਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ ਵਿਚਲੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਤੇ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਇਕ ਬਟਾਲੀਅਨ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨਿਵਾਸ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜੀ। ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਪੱਤੀਆਂ ਚੜ੍ਹ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤਿੰਨੇ ਮੰਜਿਲਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੁਝ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਫ਼ੌਜੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਅਸਲਾ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਛੇਤੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੰਬ, ਹੱਥ ਗੋਲੇ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਚਲਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਸਰਾਂ ਦੇ ਹਰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਇੱਕ, ਦੋ-ਦੋ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇ ਤੇ ਅੰਦਰ ਠਹਿਰੇ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰਾਂ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਮੋਰਚੇ ਵਾਸਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇਣ ਆਏ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਸਿੰਘ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇੱਕ ਸੋਮਾ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਡੇਢ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕੁਝ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਖੜੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸੀ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਲਹੌਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਫੜਨ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰਾਂ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਇਸ ਸਰਾਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਦੋ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੋ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅਫ਼ਸਰ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਕੇ. ਭਾਊਮੀਕ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ ਸਰਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਨ ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਰਸਤਾ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਗੂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਦਫਤਰ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਸੀ।

ਰਾਤ ਢਾਈ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਭਾਊਮੀਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਸੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਸੀ ਤੇ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਛੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਸੀ। ਇੰਦਰਾ ਵੱਲੋਂ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਲੋਗੋਵਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਦਰ ਅਸਲ ਇੰਦਰਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਤਾਂ ਹੱਥ ਖੜੇ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਆਖ ਕੇ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਹ ਸਾਬਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਖ਼ਸ ਨੂੰ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬਰਾਤ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਭਾਊਮੀਕ ਨੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ ਦੇ ਗੇਟ ਸੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 2 ਜਾਣਿਆਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਵਾਪਿਸ ਆ ਕਿ ਲੋਗੋਵਾਲ, ਟੌਹੜਾ ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਉਥੇ ਹੋਣ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੇਜਰ ਐਚ. ਕੇ. ਪਲਟਾ ਇੱਕ ਫ਼ੌਜੀ ਟੁਕੜੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਕਮਰੇ

ਵਿੱਚ ਗਏ। ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਆਗੂਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੀਬੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਕਈ ਸਿਰਕਰਦਾ ਵਰਕਰ ਵੀ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਿਰ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 350 ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਵਰਕਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਇੱਕ ਗਰਨੇਡ ਉਥੇ ਡਿੱਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਸਕੱਤਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ), ਜੋ ਕਿ ਸੈਫੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਰਜਨਾਂ ਸਿੱਖ ਮਾਰੇ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਗਰਨੇਡ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸਤ ਜੰਗ ਵਿੱਚ 70 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਦੀਜੇ ਪਾਸੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਇਹ ਗਰਨੇਡ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਹੀ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ (ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਮਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹਾਸਿਲ ਸੀ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਵਾਕਿਆ ਤੋਂ ਵੀ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬੰਬ ਉਥੇ ਹੀ ਹੋਰ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ, ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਖਾੜਕੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੰਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੂਜੇ ਗਰਨੇਡ ਨਾਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਮਾਰੇ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫ਼ੌਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਐਕਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਸੁੱਟਦੇ।

ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਵਾ ਪੰਜ ਵਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ ਤੇ ਵੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਵੀ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਸੌ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਤਹਿਖਾਨਿਆਂ 'ਚੋਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਤੱਕ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨਿਵਾਸ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ 9 ਵਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ 9 ਕਮਾਊਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੰਪਨੀਆਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ ਅਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਕਾਬਜ਼ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੌਰਾਨ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਤੇ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਭਰਾ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ), ਸੀਨੀਅਰ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ (ਜਥੇਦਾਰ ਟੌਹੜਾ 'ਲੋਗੋਵਾਲ') ਬੀਬੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਭਾਨ ਸਿੰਘ, ਰਾਮੂਵਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਗਰਮ ਆਗੂ ਵਰਕਰ ਜਾਂ ਖਾੜਕੂ ਹੱਥ ਨਾ ਆਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਬੰਬਰ ਖਾਲਸਾ ਵਰਕਰ ਤਾਂ 5-6 ਜੂਨ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਉਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ ਸਨ।

ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਫ਼ੌਜ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਰਸਤਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਫ਼ੌਜ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਲੇ 12 ਬਿਹਾਰ ਦਾ ਘੇਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਥੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ। 54 ਪਿਆਦਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਤੋਂ ਨਾਕਾ ਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਬਰਾਤ ਮੁਤਾਬਿਕ 6 ਜੂਨ ਦੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪੂਰਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। 26 ਮਦਰਾਸ ਰੈਜਮੈਂਟ ਨੇ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਿਲ ਹੋ ਕਿ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਬਰਾਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ, ਜਨਰਲ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਅਤੇ 38 ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ (ਸਰੀਰ) ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਹਿਖਾਨੇ 'ਚੋਂ ਮਿਲੀਆਂ।

ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ 6 ਜੂਨ ਸਵੇਰ ਤਕ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ, ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਇੰਝ ਹੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿੱਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੇ ਤਾਂ 5 ਜੂਨ ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਤਕਰੀਬਨ ਡੇਢ ਵਜੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾਂਵਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਸਿੱਖ ਰੈਫ਼ਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਵਗੇਰਾ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇੰਝ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵੀ ਚੁੱਕ ਫੌਜ ਲੈ ਗਈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਬਰਾਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਫਾਇਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਚੁੱਕਣ ਅਤੇ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਬਾਰੇ ਕਈ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਬਨ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਯਾਤਰੂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਉਹ ਵੀ ਸਨ, ਜੋ ਨਵੰਤਰ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਵਾਨ ਦੇ ਜਥੇ ਵਿੱਚ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਵੀ ਖਾੜਕੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਖਾੜਕੂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਜਾਨ ਦੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਖਿਸਕ ਗਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਚਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਘ ਕੇ ਫੌਜ ਨੇ ਪਤਾ ਲਾਇਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕ ਨਿਕਲੇ ਫੌਜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਇੰਝ ਹੀ ਫੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ 20 ਕੁ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪਿਛੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਟਰੱਕਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁੜ ਕੇ ਛਾਉਣੀ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਸਾਹ ਘੁੱਟਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਈ ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਤੜਫ-ਤੜਪ ਕੇ ਮਰ ਗਏ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਬੱਟਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਈ ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਮਰ ਗਏ।

ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ 83 ਫੌਜੀ 493 ਸਿੱਖ ਸਨ ਪਰ ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫੌਜੀ 100 ਦੇ ਕਰੀਬ ਖਾੜਕੂ ਅਤੇ 5000 ਸਿੱਖ ਤੇ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ੀ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੋਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਚ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ 9 ਹੋਰ ਫੌਜੀ ਅਤੇ 61 ਸਿੱਖ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ 287 ਫੌਜੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ 121 ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਫੱਟਣ ਹੋਣਾ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਇਸੇ ਰਿਪੋਰਟ 'ਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚੋਂ 1592 ਹੋਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ 'ਚੋਂ 796 ਤੇ ਬਾਕੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ 2324

(ਕੁੱਲ 4712) ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੇ 1965 ਅਤੇ 1871 ਦੀ ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਸਲਾ ਵਰਤਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਫੌਜੀ ਮਰਵਾਏ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਹ ਦੇ ਢਾਈ ਸੌ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਐਵੇਂ ਜ਼ਰਾ ਮਾਸਾ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈਰਾਨੀਕੁੰਨ ਹੋਣ ਤੱਕ ਲੜੇ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਇੱਕ ਦਿਖ ਦੀ (Symbolic) ਲੜਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਜਿੱਤ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀ ਸੀ ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਜਿਸ ਕੋਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆਂ ਹਥਿਆਰ ਸਨ, ਨੂੰ ਇਨ੍ਹੇ ਥੋੜੇ ਅਸਲੇ ਅਤੇ ਚੰਦ ਇੱਕ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਇੰਨੀ ਕੁ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਨਾ ਜਿੱਤਣ ਦਿੱਤੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਪਹਿਲਾਂ 7-8 ਦਸੰਬਰ 1705 ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ, 29 ਦਸੰਬਰ 1705 ਨੂੰ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੀ ਢਾਬ ਤੇ, 11 ਨਵੰਬਰ 1757 ਅਤੇ 1 ਦਸੰਬਰ 1764 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਲੜੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੇਤਾ ਸਿੰਘ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਵੀ ਸਿੱਖ ਤਵਾਰੀਖ 'ਚ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਸੀ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਤਬਾਹੀ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਫੌਜੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਨਾਮੇ ਤੇ ਮਨਿਆਈਆਂ ਫਲ, ਦੁੱਧ ਵਗੇਰਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤੇ ਭੰਗਤੇ ਵੀ ਪਾਏ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਲੜਾਈ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਲੜਾਈ ਬਣਾ ਕੇ ਲੜੀ ਗਈ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਖਾੜਕੂਆਂ ਜਾਂ ਭਿੰਡਰਾਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼। ਫਿਰ ਏਨਾ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਤਿੰਨ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਪਟਿਆਲਾ, ਤਰਨਤਾਰਨ, ਮੁਕਤਸਰ, ਮੋਗਾ, ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਕਿ ਫੌਜ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਕੂਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਮਾਲਵੇ ਦੁਆਬੇ ਤੇ ਮਾਝੇ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਚਲ ਪਏ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਨਾਕੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਤੋਪਾਂ ਬੀੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਕੇ ਪੱਤਣ 'ਤੇ ਅਤੇ ਤਰਨਤਾਰਨ ਵੱਲ। ਫੌਜ ਨੇ ਇੱਧਰ ਆਉਂਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸ: ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤੁੜ ਸਾਬਕਾ ਐਮ.ਪੀ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਿੱਖ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇੱਕ ਸੋਮੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਫੌਜ ਨੇ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ।

ਜਦੋਂ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਫੌਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜੀਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਚਲ ਪਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਰਾਮਗੜ੍ਹ, ਗੰਗਾਨਗਰ, ਜੰਮੂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਰੈਜੀਮੈਂਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਚਲ ਪਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਇੱਕ ਸੋਮੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦਾ ਕਦੀ ਵੀ ਪਤਾ ਬਹੁ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਉਥੇ ਕੈਦ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮੀ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਫੌਜ ਨੇ ਕੋਟ ਮਾਰਸਲ ਸਮਰੀ ਟਰਾਇਲ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਰਤਰਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਭਗਤ ਪੁਰਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ ਵਗੇਰਾ ਨੇ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਖਿਤਾਬ ਵਾਪਿਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਤੇ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋਂ ਵੀ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹੇ ਰੋਸ ਹੋਰ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਰੋਸ ਜਲੂਸ ਕੱਢੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜਲੂਸ ਲੰਡਨ, ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ, ਵੈਨਕੂਵਰ, ਟਰਾਂਟੋ, ਓਸਲੋ ਵਗੇਰਾ ਵਿੱਚ ਕੱਢੇ ਗਏ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿਛਾਂ ਵਿੱਚ ਫੌਜ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਕਈ ਫੌਜ ਨੇ ਮਾਰ ਮਕਾਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਤੰਬਰ 1984 ਤੱਕ 8 ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਕਬਜ਼ਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। 6 ਜੂਨ ਤੋਂ 8 ਜੂਨ ਤੱਕ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਪਿਛਲੇ 220 ਸਾਲਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਫੌਜ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਹੀ ਖੁਲਦਾ ਤੇ ਬੰਦ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਇਥੋਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਟੀ.ਵੀ ਤੇ ਰੀਲੇਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਕੈਸਟ ਵਿੱਚ ਕੋਠਾ ਸਾਹਿਬ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੈ ਆਖ ਕੇ ਬੁਠ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸ਼ਾਇਦ ਫੌਜ ਦੀ ਗੋਲੀ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਤੇ ਵਾਸਤੇ।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਜੂਨ 1984 ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਅਸਲ ਵੇਰਵਾ

ਡਾ: ਹਰਜਿੰਦਰ

ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਿਆਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਕੋ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੀ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਕਿਵੇਂ ਜਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ? ਉਸ ਦਾ ਹਰ ਐਕਸ਼ਨ ਆ ਰਹੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਪੈਂਤੜਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਾਸਤੇ ਕਿੰਨਾਂ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਜਾਂ ਮੁਲਕ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਹੋਣ ਵੱਲ ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੁਲਕ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਚੋਣ ਜਿੱਤਣਾ ਹੀ ਸੁਝਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਦਾਅ ਤੇ ਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

1982 ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਿੰਡਰਾਂ ਮਹਿਤਾ ਜਥੇ (ਮੁਖੀ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ) ਬੰਬਰ ਖਾਲਸਾ (ਮੋਢੀ ਜਥੇਦਾਰ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ) ਇਸ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਬੰਬਰ ਖਾਲਸਾ (ਐਕਟਿੰਗ ਮੁਖੀ ਸ: ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦਾਸਵਾਲ) ਤੇ ਕੁਝ ਅਜ਼ਾਦ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਹੱਥਿਆਰ ਬੰਦ ਜਦੋਂ-ਜਹਿਦ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੇ ਸਾਬਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਡਟੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਿੱਖ-ਏਕਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸੌਦਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਂਵ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲਬਾਤ ਨਵੰਬਰ 1982 ਤੋਂ ਹੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ 16-17 ਨਵੰਬਰ 1982 ਤੇ 17 ਜਨਵਰੀ 1983 ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਪਰ ਮਾਰਚ 1984 ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਸੌਦਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਤੇ ਸੈਂਟਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਖੁਫੀਆ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਹਿਮ ਸਨ, 24 ਜਨਵਰੀ 1981, 28 ਮਾਰਚ 1984 ਤੇ 21 ਅਪ੍ਰੈਲ 1984 ਦੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ। ਪਰ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ 26 ਮਈ 1984 ਦੇ ਦਿਨ ਹੋਈ ਸੀ। ਇੰਦਰਾ ਵੱਲੋਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਦਰਅਸਲ ਸਿਰਫ਼ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅਕਾਲੀ ਇਹ ਸਮਝਣ ਕੇ ਇੰਦਰਾ ਗਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਕੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਖਾਹਿਸ਼ਮੰਦ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਇੰਦਰਾ ਦੀ ਚਾਲ ਸੀ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਦੁਹਰਾਦੂਨ ਦੀਆਂ ਪਹਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਕਰਾਤਾ ਨਾਂ ਦੀ ਛਾਉਣੀ ਫ਼ੌਜੀ ਵਿੱਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦਾ ਮਾਡਲ ਬਣਾ ਕੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਚਿਰ ਤੋਂ ਮਸ਼ਕਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇੰਦਰਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਤੇ ਮੁਲਕ ਨਾਲ ਗਦਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ-ਵੱਟ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਐਂਟੀ-ਸਿੱਖ ਕਾਰਡ ਵਧੀਆ ਕੈਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਗੈਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਦੀ ਇਸ ਤਕਰੀਬ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾਂ ਲੱਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ

ਬੇ-ਧਿਆਨੇ ਹੀ ਇੰਦਰਾ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸਦੇ ਗਏ।

ਮਈ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਫ਼ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ 27 ਮਈ 1984 ਅਕਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਨੁਕਤੇ ਤੇ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਮੈਡਮ ਇੰਦਰਾ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣੀ ਹੀ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਡਮ ਤਾਂ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਆ ਰਹੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੀਲੇ ਨਾਲ ਜਿੱਤਣਾ ਸੀ। 28 ਮਈ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 3 ਜੂਨ 1984 ਤੋਂ ਨਾਂ ਮਿਲ-ਵਰਤਣ ਲਹਿਰ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਪਰ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਝਾ ਫੇਰਨ ਦਾ ਐਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੂਨ 1984 ਦੇ ਇੰਦਰਾ ਦੇ ਉਸ ਐਕਸ਼ਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਤਾਰੀਕ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀਕੁੰਨ ਖਤਰਨਾਕ ਮੋੜ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਿਆਸਤ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਿੱਖ ਭਾਰਤ ਸਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ-ਹਿੰਦੂ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਦੇ ਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਰੇਤਾਂ ਪੈ ਜਾਣੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਇੰਦਰਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਂਵ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੋ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ 31 ਮਈ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਦਮ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਇਤਲਾਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੇ ਇੰਦਰਾ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਫ਼ੌਜ ਇੱਕ ਜੂਨ ਨੂੰ ਤਤਕਾਲ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਲ ਪਈ। ਇੱਕ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤਕਰੀਬਨ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਫ਼ੌਜਾਂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਮੀ, ਨੇਵੀ ਤੇ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਤਿੰਨੋਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਜੂਨ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਕੋਲ ਚੰਡੀ ਮੰਦਰ 2 ਕੋਰ ਦੇ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਵਿੱਚ ਕੇ. ਐਸ. ਬਰਾੜ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਕੇ. ਸੁੰਦਰ, ਆਰ. ਐਸ. ਦਿਆਲ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਅਫ਼ਸਰ ਫ਼ੌਜੀ ਇੱਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁੰਦਰ 1965 ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਹਿਰ ਰੈਜਮੈਂਟ ਦਾ ਕਮਾਂਡਰ ਸੀ ਤੇ ਦਿਆਲ ਇਸੇ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੀ ਪੈਰਾਸੂਟ ਰੈਜਮੈਂਟ ਦਾ ਇੱਕ ਮੇਜਰ ਸੀ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਇੰਦਰਾ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਹਦਾਇਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹਮਲਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ 48 ਤੋਂ 72 ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਐਕਸ਼ਨ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸੇ ਸਨ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਅਤੇ ਕਬਜ਼ਾ (ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ) ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲ ਸਰਹੱਦ ਸੀਲ ਕਰਨਾ (ਵੱਡ ਰੋਜ਼)। ਸਰਹੱਦ ਸੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ 11 ਕੋਰ ਯੂਨਿਟ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖੀ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਨਰਲ ਕੇ. ਗੋਰੀ ਸੰਕਰ ਸੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ।

ਕੇ.ਐਸ.ਬਰਾਤ ਪਹਿਲੀ ਜੂਨ ਫੌਜ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਤਤਕਸਾਰ ਆਪਣੇ ਨਾਇਬ ਬਰਗੇਡੀਅਰ ਐਨ.ਕੇ.ਤਲਵਾੜ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ 15 ਪਿਆਦਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਫੌਜ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਵਿੱਚ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੋਰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਮਿੰਟ-ਮਿੰਟ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਰਾਬਤਾ ਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਹਾਂਟ ਲਾਈਨ ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਰਗੇਡੀਅਰ ਡੀ.ਵੀ.ਰਾਓ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਕੇ.ਐਸ.ਰੰਧਾਵਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸੂਹਾਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਵਾਸਤੇ 12 ਬਿਹਾਰ ਬਟਾਲੀਅਨ ਤੇ 10 ਗਾਰਡ ਤਿਆਰ ਖੜੀਆਂ ਸਨ। ਵਧੇਰੇ ਸੂਹ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਕੈਪਟਨ ਜਸਬੀਰ ਰੈਣਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਸਾਢੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚੋਖੀ ਵਾਕਫੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਇੰਝ 2 ਤਾਰੀਖ ਤੱਕ ਫੌਜ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਇਸੇ ਰਾਤ 9-15 ਵਜੇ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਟੀ.ਵੀ ਤੇ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ। ਟੀ.ਵੀ ਤੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗਿਆਂ ਇੰਦਰਾ ਬੱਕੀ ਹੋਈ ਡਰੀ ਹੋਈ 'ਤੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਇਸ ਤਕਰੀਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਟੀ.ਵੀ ਤੇ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਪਿਆਦਾ ਬਟਾਲੀਅਨ 12 ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਫੌਜੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ ਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

3 ਜੂਨ ਨੂੰ ਤਤਕੇ ਹੀ 12 ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸਾਰੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਰਚੇ ਸੰਭਾਲ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰ ਸਨ। ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅਫਸਰ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਰੰਧਾਵਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਮਲੇ ਵਾਸਤੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਹੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲੀ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਨੇ ਵੀ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਫਾਈਰਿੰਗ ਕਰਕੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕੇ ਕਿ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਿਥੋਂ-ਕਿਥੋਂ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰ ਰਹੇ ਖਾਤਕੂਆਂ ਨੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲਾ ਗੁਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ।

3 ਜੂਨ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਨੌ ਵਜੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 36 ਘੰਟੇ ਵਾਸਤੇ ਕਰਫਿਊ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ) ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਫੌਜ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਜਰਨਲ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਖਾਤਕੂਆਂ ਨੂੰ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

3 ਤਾਰੀਖ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਿਰਫ 300 ਮੀਟਰ ਦੂਰ ਫੌਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਟਰੋਲ ਰੂਮ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਸੀ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਆਰਡਰਜ਼ ਗਰੁੱਪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਰਾਤ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਫਸਰ ਹਾਜ਼ਿਰ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 350 ਪਿਆਦਾ ਬਰਗੇਡ ਦਾ ਕਮਾਂਡਰ ਅਤੇ ਇਸ ਹੇਠ ਰੱਖੀਆਂ ਚਾਰ ਪਿਆਦਾ ਬਟਾਲੀਅਨਾਂ ਦੇ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅਫਸਰ ਵੀ ਸਨ। ਇਹ ਚਾਰ ਬਟਾਲੀਅਨ ਸਨ, 10 ਗਾਰਦ, 26 ਮਦਰਾਸ, 12 ਬਿਹਾਰ, ਤੇ 9 ਕਮਾਊਂ। ਇਸੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਰਨਲ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਦਿਆਲ ਵੀ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

4 ਜੂਨ 1984 ਦੀ ਸਵੇਰ ਚਾਰ ਵਜੇ ਕੇ ਚਾਲੀ ਮਿੰਟ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਗੇ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚਾਰ ਪਿਆਦਾ ਬਟਾਲੀਅਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਮਾਂਡੋ ਸਨ ਇਸ ਪਹਿਲੀ ਹਮਲਾਵਰ ਫੌਜ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ,

(ੳ) ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਉਤਰ ਪੱਛਮੀ ਬਾਹੀਆਂ (ਘੰਟਾ ਘਰ ਤੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਲਾਕਾ) ਇੱਕ ਪਿਆਦਾ ਬਟਾਲੀਅਨ, ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਪੈਰਾ ਕਮਾਂਡੋ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਬਾਰਡਰ ਫੋਰਸ (ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ)(ਐਸ.ਐਫ.ਐਸ)

(ਅ) ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਸਤੇ ਕਮਾਂਡੋ ਟੋਭਿਆਂ ਦੀ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਟੋਲੀ।

(ੲ) ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੂਰਬ ਬਾਹੀਆਂ (ਆਟਾ ਮੰਡੀ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ) ਇੱਕ ਪਿਆਦਾ ਬਟਾਲੀਅਨ

(ਸ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਰੀਜ਼ਰਵ ਇੱਕ ਪਿਆਦਾ ਬਟਾਲੀਅਨ।

(ਹ) ਘੇਰਾ ਬੰਦੀ ਇੱਕ ਪਿਆਦਾ ਬਟਾਲੀਅਨ।

ਫੌਜ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਮਗੜੀਆਂ ਬੁੰਗਿਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਾਲੀ ਟੈਂਕੀ ਜਿਥੇ ਬੱਬਰ ਖਾਲਸਾ (ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ) ਨੇ ਮੋਰਚੇ ਸੰਭਾਲੇ ਹੋਏ ਸਨ, 106 ਐਮ.ਐਮ ਦੀ ਤੋਪ ਅਤੇ 37 ਇੰਚ ਦੀ ਹਾਊਵਿਟਜ਼ਰ ਨਾਲ ਗੋਲੇ ਦਾਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਲਗਾਤਾਰ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਨਾਲ ਟੈਂਕੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਅਤੇ ਬੁੰਗਿਆਂ ਦਾ ਉਪਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਮੋਰਚੇ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ।

ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤੇ ਸੋਮੇ ਲਤਾਈ 4 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 4 ਵਜੇ ਕੇ 40 ਮਿੰਟ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਬਰਾਤ ਇਸ ਨੂੰ 5 ਜੂਨ ਸ਼ਾਮ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਤੋਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਫੌਜ ਨੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬਰਾਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਐਲਾਨ ਸ਼ਾਮ 7 ਵਜੇ ਤੱਕ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ 7 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਿਰਫ 129 ਆਦਮੀ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਆਇਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਬਾਲਗ ਤੇ ਬੀਮਾਰ ਸਨ।

ਬਰਾਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਫੌਜ ਨੇ ਉਸ ਰਾਤ 10 ਵਜੇ ਤੱਕ ਹੋਟਲ ਟੈਂਪਲ ਵਿਊ ਅਤੇ ਬੁਹਮ ਬੂਟਾ ਅਖਾੜਾ 'ਚ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਕਰਕੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 3 ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੀ 10 ਗਾਰਦ ਘੰਟਾ ਘਰ ਵੱਲੋਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਦਾਖਲ ਹੋਈ। ਦਾਖਿਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ 50 ਫੌਜੀ ਖਾਤਕੂਆਂ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਸਬੀਰ ਰੈਣਾ ਵੀ ਸੀ (ਜੋ 3 ਜੂਨ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ) ਜਸਬੀਰ ਰੈਣਾ ਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਕਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੀ ਲੱਤ ਵੀ ਕੱਟਣੀ ਪਈ ਸੀ। ਘੰਟਾ ਘਰ ਵੱਲੋਂ 10 ਗਾਰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਪੈਰਾ ਕਮਾਂਡੋ ਅਤੇ ਐਸ.ਐਸ.ਐਫ ਨੇ ਅਪ੍ਰੈਸਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸੈਂਕੜੇ ਫੌਜੀ ਬੋਤਾ-ਬੋਤਾ ਕਰਕੇ ਇਧਰੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵੱਧਦੇ ਗਏ ਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਸੁੱਟਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਖਾਤਕੂ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ। ਪਰ ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਫੌਜ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਫੌਜੀ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਸਰਕ-ਸਰਕ ਕੇ, ਰਿਤ-ਰਿਤ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਦੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਫ਼ਰਸ਼ ਤੇ ਫਿੱਟ ਕੀਤੀ ਮਸ਼ੀਨ ਗਨ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਫੌਜੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਕਈ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀ ਦਰਸ਼ਨੀ ਡਿਊਤੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁਜਣ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਉਦੋਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦਾ ਰੁਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਉਲਟਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਮੁਸੀਬਤ ਬਣ ਗਏ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨੀ ਡਿਊਤੀ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿਰਫ ਲਾਸ਼ਾਂ ਹੀ ਲਾਸ਼ਾਂ ਸਨ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਫੌਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਚ ਸਕਿਆ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਅਲਮੀਨੀਅਮ ਦੀ ਪੌੜੀ ਲਾਈ ਤੇ ਉਹ ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰਨੇਡ ਸੁੱਟ ਕੇ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਕਰਕੇ ਘੰਟਾ ਘਰ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਇਸ ਐਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫ਼ੌਜੀ ਮਰ ਗਏ ਤੇ ਕਈ ਖਾਤਕੂ ਵੀ ਜਾਨ ਗੁਆ ਬੈਠੇ। ਪਰ ਖਾਤਕੂ ਲੜੇ ਜਾਨ ਤੋੜ ਕੇ।

ਉਧਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਭਾਵੇਂ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਾਸਿਲ ਹੀ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਐਕਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਹੁਣ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਰਨਲ ਕੇ.ਸੀ.ਪੱਡਾ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਮੇਜਰ ਤੇ 30 ਕਮਾਂਡੋ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਟੁਕੜੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਈ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੋਲੇ ਵਰਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਧਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਐਸ.ਐਸ.ਐਫ ਦੀ ਗੈਸ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਟੋਲੀ ਦਰਸ਼ਨੀ ਡਿਊਤੀ ਵੱਲ ਵਧੀ, 20 ਮੀਟਰ ਤੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਾਹ ਗੋਲੇ ਸੁੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਵਰ੍ਹਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ, ਖਿੜਕੀਆਂ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨਦਾਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਸਨ। ਦੂਜਾ ਝਰੋਖਿਆਂ ਤੋਂ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਡਿਸਪੈਂਸਰ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਵੱਜ ਕੇ ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਡਿਗਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਗੈਸ ਦਾ ਅਸਰ ਉਲਟਾ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਤੇ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੀਜਾ ਗੈਸ ਦੇ ਧੂੰਏਂ ਦਾ ਰੁਖ ਫ਼ੌਜ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ।

ਉਧਰ 26 ਮਦਰਾਸ ਰੈਜਮੈਂਟ ਨੇ ਰਾਤ 10 ਵਜੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਗ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਵੱਲ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਰੈਜਮੈਂਟ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਗੇਟ ਤੇ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਗੇਟ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੀ ਨਾਂ ਸਕਿਆ। ਅਖੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟੈਂਕ ਮੰਗਵਾ ਲਏ ਟੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਸਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਮੇਨ ਗੇਟ ਤੋੜਿਆ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਰਾਂ ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਵਾਲੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣਾ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਟੈਂਕਾਂ ਨੇ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਤੇ ਜਬਰਦਸਤ ਗੋਲਾ ਬਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 26 ਮਦਰਾਸ ਬਹੁਤਾ ਅੱਗੇ ਨਾਂ ਵੱਧ ਸਕੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾਖਿਲ ਹੋ ਕੇ ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ (ਦੱਖਣੀ ਘੰਟਾ ਘਰ) ਵੱਲੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਵੱਧਣਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਕਈ ਘੰਟੇ ਸਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਗਹਿਗਚ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫਸੀ ਰਹੀ।

ਜਦੋਂ 26 ਮਦਰਾਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਝ ਗਈ ਤਾਂ 9 ਗੜਵਾਲ ਦੀਆਂ 2 ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਟਾ ਮੰਡੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘੰਟਾ ਘਰ ਵੱਲ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ 15 ਕਮਾਊ (2 ਕੰਪਨੀਆਂ) ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ। 15 ਕਮਾਊ ਦੀ ਇਹ ਫ਼ੌਜ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨਿਵਾਸ, ਅਕਾਲ ਹਾਊਸ, ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸੁਮੰਦਰੀ ਹਾਲ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰੀਜ਼ਰਵ

ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੱਖਣੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 9 ਗੜਵਾਲ ਦੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ ਤਤਕੇ ਡੇਢ ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀ ਮਕਾਨਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ 15 ਕਮਾਊ ਐਕਸ਼ਨ ਫੋਰਸ, ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਰਨਲ ਐਨ.ਸੀ.ਪੱਤ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਐਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਰੁਝੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਰਨਲ ਬਰਾਤ ਮੁਤਾਬਿਕ 6 ਜੂਨ ਤਤਕੇ 2 ਵਜੇ ਤੱਕ ਹਲਾਤ ਇੰਝ ਸਨ,

(1) 10 ਗਾਰਦ ਬਹੁਤਾ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਤਰ ਘੰਟਾ ਘਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

(2) 26 ਮਦਰਾਸ ਦੱਖਣੀ ਬਾਹੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

(3) 9 ਗੜਵਾਲ ਰਾਈਫਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੱਖਣੀ ਦੁਆਰ (ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ) ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ।

(4) ਪੈਰਾ ਕਮਾਂਡੋ ਅਤੇ ਐਸ.ਐਫ.ਐਸ ਵਲੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਥੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਰਗੇਡੀਅਰ ਏ.ਦੀਵਾਨ (ਚਿੱਕੀ) ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਬਰਾਤ ਨੇ 24 ਮਦਰਾਸ 94 ਕਮਾਊ ਤੇ 9 ਗੜਵਾਲ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਰੱਖਣ। ਤਤਕੇ ਚਾਈ ਵਜੇ ਤੱਕ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਗੜਵਾਲ ਤੇ ਕਮਾਊ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਐਕਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਖਤ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੱਧ ਸਕੀ ਇਸ ਹਲਾਤ ਵਿੱਚ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਬਰਾਤ ਨੇ ਟੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪਲਾਨ ਬਣਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਨਾਲ ਬਰਾਤ ਦਾ ਰਾਫਤਾ ਨਾਂ ਬਣਾ ਸਕੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਨਾਲ ਬਰਾਤ ਦਾ ਰਾਫਤਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੇ ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਂਕ ਭੇਜਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਚਾਈ ਪੌਣੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਟੈਂਕ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ (ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ਾ) ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ।

ਟੈਂਕ ਨੇ ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵੱਲ ਸਰਚ ਲਾਈਟ ਸੁੱਟੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੋਲੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁਣ ਟੈਂਕ ਤੋਂ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਫ਼ੌਜੀ ਟੁੱਕੜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਖਰਾਂ ਦੀ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਇਹ ਐਕਸ਼ਨ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਾਂ ਚਲ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਚ ਲਾਈਟ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਗਾਉਣ ਨਾਲ ਹਰ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਲਬਾਂ ਦੀ ਤਾਰ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਹਲਾਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਟੈਂਕ ਲੈ ਆਂਦਾ ਉਧਰ ਦੂਜੇ ਟੈਂਕ ਦੇ ਬਲਬਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਵੀ ਸੜ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਤੀਜੇ ਟੈਂਕ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਬੋਤੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਤਕਰੀਬਨ ਚਾਰ ਕੁ ਵਜੇ ਬਖਤਰ ਬੰਦ ਗੱਡੀ ਵੀ ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਇਸ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ

ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਉੜੀਆਂ ਤੋੜਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ਕਿਉਂ ਕਿ ਪਹੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸਕੋਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ 84 ਐਮ.ਐਮ.ਦੇ ਕਾਰਲ ਗੁਸਤਾਵ

(ਸਵੀਡਨ ਦੇ ਬਣੇ)ਰੌਂਦ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਤੇ ਸੁੱਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਹੁਣ 15 ਕਮਾਊ ਦੇ ਕੁਝ ਦਸਤੇ ਬਖਤਰਬੰਦ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕਿ ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਵਧੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਰਾਕਟਾਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਲੰਘਦੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ, ਪਰ ਇਹ ਬਖਤਰਬੰਦ ਗੱਡੀ ਜਦੋਂ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਕੁ ਵਜੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਐਂਟੀ ਟੈਂਕ ਗੋਲਾ ਇਸ ਤੇ ਆ ਵੱਜਾ ਤੇ ਇਹ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਮ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਸਰਘੀ ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਨਿੰਮੀ -ਨਿੰਮੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਸਵੇਰੇ 5-10 ਮਿੰਟ ਤੇ ਇੰਦਰਾ ਨੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਟੈਂਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਡਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। 5:21 ਮਿੰਟ ਤੇ ਤਿੰਨ ਟੈਂਕਾਂ ਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਵਾਹ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਅਖੀਰ ਪੋਣੇ ਕੁ ਛੇ ਵਜੇ ਕਮਾਂਡੋ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਮੇਜਰ ਬੀ.ਕੇ.ਮਿਸ਼ਰਾ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੋਵੇਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਜੋ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਵੀ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀ ਜਬਰਦਸਤ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈਆਂ , ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਸਾਰੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਬਚੇ ਖੁਚੇ ਪਰਿਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਲੁੱਕ ਗਏ ।

ਸਵੇਰੇ 6-ਵੱਜ ਕੇ 20 ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਬੰਦੇ ਮਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕੀ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੋਰਚੇ 'ਚੋਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੂਬੇਦਾਰ ਕੇ.ਪੀ. ਰਮਨ(ਰਵੀ) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕਮਾਂਡੋ ਜਾਨ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵੱਲ ਵੱਧੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਗਏ । ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ ਰਵੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬਰੂਦ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਬੰਨ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕਮਾਂਡੋ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ।

ਸਵੇਰੇ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਤੱਕ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਟੈਂਕਾਂ ਦੇ 105 ਐਮ.ਐਮ ਦੇ ਧਮਾਕਾਖੇਜ ਸੁਕੈਸ਼ ਹੈਡ ਗੋਲੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਸੁੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇੱਕ ਸੋਮੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦੁਪਹਿਰ 11 ਵਜੇ ਤੱਕ ਇਹ ਲੜਾਈ ਚਲਦੀ ਰਹੀ । ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ, ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ, ਜਰਨਲ ਸੂਬੇਗ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਰਜਨਾਂ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਨਿਕਲ ਵੀ

ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਚੰਦ ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ। ਭਾਂਵੇ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 6 ਜੂਨ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰੇ 11 ਵਜੇ ਖਾੜਕੂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਰੋਵਰ ਵੱਲ ਭੱਜੇ ਤਾਂ ਜੋ ਤੈਰ ਕੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਜਾ ਸਕਣ ਪਰ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਇੰਝ ਹੀ 10 ਖਾੜਕੂ ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਗਲਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਰੋਵਰ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਤੱਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਸੀ ਤੇ ਇੰਝ ਹੀ ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਵੀ ਝੂਠੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਾੜਕੂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਸਿਰਫ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਹੀ ਉਡਾਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਬਰਾਤ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖ ਕੇ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਮਯਾਬੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦਰ ਅਸਲ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਗਹਿ ਗੱਚ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਇੱਕ ਵੀ ਖਾੜਕੂ ਉਥੋਂ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ।

ਇਸ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਇਥੇ ਤਕਰੀਬਨ 350 ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਇੱਕ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੋਲੀ 1830 ਈ: ਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵੇਲੇ 6 ਜੂਨ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਦਿਨ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ। ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਈ ਖਾੜਕੂ ਜਾਂ ਅਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਿਆ।

ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫ਼ੌਜ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਵੀ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ ਇਸ ਅੱਗ ਨਾਲ ਨਵਾਬ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵੱਲੋਂ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੋਹਫੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ ਚਾਨਣੀ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ।

ਫ਼ੌਜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਲੜਾਈ 6 ਤਾਰੀਖ ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲਾਸ਼ਾਂ ਢੇਰ ਦਾ ਕੰਮ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਫ਼ੌਜੀ ਟਰੱਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਜਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਢੇਰ ਵਾਸਤੇ ਮਿਊਂਸ਼ਪਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਕੂੜਾ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਟਰਾਲੀਆਂ ਲਿਆਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮ ਦੇ ਫੂਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

1 ਜੂਨ 1984

ਕਾਲਾ ਦਿਨ

ਸ: ਹਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭੰਵਰ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਕਾਲਾ ਦਿਵਸ ਹੈ। ਅੱਜ ਸੀ.ਆਰ. ਪੀ ਅਤੇ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ 'ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭਤਕਾਹਟ, 7 ਘੰਟੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਅੰਨ੍ਹੇ ਵਾਹ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਨਹਿਰੀ ਗੁੰਬਦ ਤੇ ਵੀ 32 ਵੱਡੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਗੋਲੀਆਂ 12:40 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਚੱਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਰਾਤੀ 8:15 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਬੰਦ ਹੋਈਆਂ। ਅੱਜ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵੱਲ ਕੁਝ ਤਣਾਉ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਵਾਲੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਸਾਹਮਣੇ ਬ੍ਰਹਮ ਬੂਟਾ ਮਾਰਕੀਟ ਅਤੇ ਬਾਲਾ ਨੰਦ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਤੱਕ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉਚੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੋਰਚੇ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕੁਆਟਰਾਂ ਪਾਸ, ਅਖਾੜਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੂਟਾ ਜਿੱਥੇ ਅੱਗੇ ਮੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੰਗਲ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੀਵਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਤੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ, ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ।

ਜਦੋਂ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਵਾਲੇ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨਾਲ ਖਹਿਬਤ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਅਫਸਰ ਇੱਕ ਜਰਮਨ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤ ਲੋਗੋਵਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਕ ਲਿਆ ਨੇ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਅਫਸਰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਥਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੀਵਾਰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾਂ ਰੋਕੋ ਇਸ ਉੱਤੇ ਸੀ.ਆਰ. ਪੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅਫਸਰ ਨੇ ਪਸਤੌਲ ਤਾਣ ਲਿਆ। ਇਹ ਗੁਸਤਾਖੀ ਵੇਖ ਕੇ ਜਰਮਨ ਪੱਤਰਕਾਰ ਜੋਰ ਨਾਲ ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ) ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਤੁਸੀ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਪਿਸਤੌਲ ਤਾਣਣ ਦੀ ਜੁਅਰਤ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰੇ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗੀ ਤੁਸੀ ਕੀ ਹੋ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੇ ਪਿਸਤੌਲ ਵਾਪਸ ਖੋਲ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਜੂਨ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਰਾਂ ਬੰਦੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਦਰਜਨ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯਾਤਰੂ ਸਨ ਰਾਤੀਂ ਨੌ ਵਜੇ ਤੋਂ 32 ਘੰਟੇ ਦਾ ਕਰਫਿਊ ਲਗਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਹਮਲਾ 222 ਵਰ੍ਹੇ ਪਿਛੋਂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਮਲਾ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁੱਜਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰ ਸੀ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਅਜ਼ਾਦ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਹਕੂਮਤ ਹੈ। ਸੁ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰਾਮੂਵਾਲੀਆ ਸਾਬਕਾ ਐਮ.ਪੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੋਗੋਵਾਲ ਨੇ ਲਾਈਟਿੰਗ ਕਾਲ ਕਰਕੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਟਾਲਦੇ ਰਹੇ ਪਹਿਲੀ ਕਾਲ 2 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮਿਲੀ ਉਦੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬੈਠ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਕਾਲ 2:25 ਵਜੇ ਮਿਲੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਾਬਰੂਮ ਵਿੱਚ ਹਨ। 13:15 ਵਜੇ ਤੀਜੀ ਕਾਲ ਮਿਲੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਕਿਸੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਅੰਤਲੀ ਕਾਲ 4:45 ਵਜੇ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਦੇਵਕੀ ਨੰਦਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜੀ ਕਿਸੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੜਣ ਤੇ ਉਹ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਗੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਸਕੱਤਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਸ: ਰਾਮੂਵਾਲੀਏ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਦੇਵਕੀ ਨੰਦਨ ਨੂੰ ਸਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਟਾਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਸਬਦਾਂ ਨਾਲ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਬੜੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਮੇਰਾ ਕੁਆਟਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੇ ਪੰਜਾਬ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜਲ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਾਥੀ ਪੀ.ਪੀ.ਐਮ. ਗਿੱਲ ਵੱਲ ਚੱਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਸਤਾ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਬਾਹਰੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਕਿ 1:15 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਮਾਰਕੀਟ ਲਾਗੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਰੁਕ-ਰੁਕ ਕਿ ਗੋਲੀ ਚਲਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੋਲੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਕੋਤਵਾਲੀ ਤੱਕ ਵੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਅੱਗੇ ਜਾਣਾ ਖਤਰੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਪਿਛੋਂ ਕਈ ਹੋਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਾਥੀ ਵੀ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਅਸੀਂ 4:30 ਵਜੇ ਤੱਕ ਰਹੇ। ਗੋਲੀ ਚੱਲਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਧਦੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਵਾਲੇ ਐਮ.ਐਮ.ਜੀ ਅਤੇ ਐਲ.ਐਮ.ਜੀ (ਵੱਡੀਆਂ ਰਾਈਫਲਾਂ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੈ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ (ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ) ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵੱਲੋਂ ਕਈ ਸਨੇਹੀਆਂ ਦੇ ਫੋਨ ਆਏ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਤੀ ਇਧਰ ਨਾਂ ਆਵਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਹੋ ਰਹਾਂ। ਕਈਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਰਾਤ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਏਗੀ।

ਸੋ ਮੈਂ ਰਾਤੀਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਾਥੀ ਸ੍ਰੀ ਕੇ.ਐਸ.ਤੋਮਰ (ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼) ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਉਹ ਉਥੇ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਕਈ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਨਾਲ ਕਾਲੋਨੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਵੱਡੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕੋਠੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਨੇ ਇਹ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੰਪਲੈਕਸ ਅੰਦਰ ਬਣਾਏ ਮੋਰਚਿਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵੰਗੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਚਲ ਸਕੇ। ਪਿਛੋਂ ਫੌਜ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ।

ਜਦੋਂ ਸੀ ਆਰ ਪੀ ਨੇ ਰਾਈਫਲਾਂ ਤਾਣ ਲਈਆਂ

2 ਜੂਨ 1984

ਮੈਂ ਕਰਫਿਊ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਪੱਤਰ ਤੇ ਕਰਫਿਊ ਪਾਸ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਾਥੀ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮਿਲੇ ਪਿਆ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਡਿਕਟੇਟਰ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੋਗੋਵਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਜ ਸਾਮਾਨ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਦੀ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇੱਕਤਰਤਾ ਬੁਲਾਈ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਜ਼ਾਬਰਾਨਾ ਹਮਲੇ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ ਕਰਫਿਊ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਕੋਈ

ਵੀ ਲੀਡਰ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਫਿਰ ਸੋਮਵਾਰ 4 ਜੂਨ ਨੂੰ ਬੁਲਾਈ ਹੈ। (ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਤੇ ਹੋਏ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਹਮਲੇ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਤ ਲੋਗੋਵਾਲ ਜੀ ਨੇ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਪਾਖੰਡ ਦਾ ਪਾਜ਼ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਚੱਲੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਵੱਜੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮੂਹ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਮਰਜ਼ੀਵਤੋ ਬੁਧੀਜੀਵੀ, ਸਾਬਕਾਂ ਫ਼ੌਜੀਆਂ, ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ, ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਾਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਸੰਕਟ ਦੀ ਇਹ ਅਤਿ ਨਾਜ਼ੁਕ ਘੜੀ ਆਣ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਮੂਹ ਖਾਲਸਾ ਮਹਾਨ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਲਈ ਤੌਤਪਰ ਰਹੇ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਜਥੇਦਾਰ ਟੌਹੜਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਲਈ ਇੱਕ ਖੁਲ੍ਹਾ ਚੈਲੰਜ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਸਰਦਾਰ ਟੌਹੜਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਗਲਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਘੁਣਤ ਅਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੈਕੂਲਰਜ਼ਮ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਇੱਕ ਨਾ ਮਿਟਣ ਵਾਲਾ ਕਲੋਕ ਦੱਸਿਆ, ਸਰਦਾਰ ਟੌਹੜਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਨੱਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਘਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ ਧਰਮ, ਰਹੂ ਰੀਤਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸ: ਟੌਹੜਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਖ ਹਿਰਦੇ ਫਲਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਵੀ ਅਣਖ ਅਤੇ ਗੌਰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੋਂ ਤਿਆਗ ਪੱਤਰ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਕਾਲਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗੁਲਾਮੀ ਵਰਗਾ ਸਲੂਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਸ: ਟੌਹੜਾ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੜਾ ਹੀ ਸਖ਼ਤ ਪੱਤਰ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਹੋਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਗਿ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਸਾਂਝਾ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਮਹਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਲਈ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਭੋਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੀਸ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਇਸ ਮਰਕਜ਼ ਦਾ ਅਦਬ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦ-ਬੰਦ ਕਟਵਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਾਨ ਮਰਯਾਦਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਅਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਸਫਾਇਆ ਕੀਤਾ।

ਪਿਛਲੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਨ ਦੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਕੱਲ੍ਹ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਅਤੇ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ ਨੇ ਹਮਲਾ ਬੋਲ ਕੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਇਸ ਨੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਦਰਜਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਪੁਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ

ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਨਹਿਰੀ ਮੰਦਰ ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਮਾਨ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਆਖਰੀ ਘਾਤਕ ਹਮਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਫਾਇਰਿੰਗ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਈ ਫਾਇਰਿੰਗ ਸਮੂਹ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਅਤੇ ਬੀ. ਐਸ.ਐਫ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੇ ਕੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਭੰਨੇ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿਓ।

ਬੰਬਰ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਸ: ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਦਾ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਟੈਂਕੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜੋ ਚਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਲੰਗਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਹਾਲੇ ਅਸੀਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਹੀ ਬੈਠੇ ਸੀ ਕਿ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੇਸਤਾਂ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ ਕਿ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਉ ਕਾਰਨ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਗੁਆਓ ਫੌਰਨ ਚਲੇ ਆਓ। ਮੈਂ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਨਾਈਟ ਸੁਟ, ਤੋਲੀਆ, ਦੰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਬੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਪੇਸਟ ਆਦਿ ਲਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕੰਪਲੈਕਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਅਸੀਂ ਘੰਟਾ ਘਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਸ਼ਨੀ, ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਬੜਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਅੱਗੇ ਆਏ ਕਿ ਕਟੜਾ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਵੱਲ ਖੂਬੀ ਰਾਮ ਹਲਵਾਈ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਅੱਗੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਦੀ ਇੱਕ ਟੁਕੜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿਧਰੋਂ ਆਏ ਹੋ ਕਿਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕਰਫਿਊ ਪਾਸ ਦਿਖਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਦੇ ਕਈ ਜਵਾਨ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਰਾਈਫਲਾਂ ਤਾਣ ਕੇ ਤਿਆਰ ਖੜੇ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣੇ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦੇਣਗੇ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਮ ਹੋਵਾਂ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਸਟੇਟਸ ਹੈ, ਆਦਰ ਮਾਣ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੀ.ਆਈ.ਪੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਸਲੂਕ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਜਰਾਇਮ ਪੇਸ਼ਾ ਹੋਈਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹੋਈਏ? ਕੀ ਸਿੱਖ ਸਖਸੀਅਤਾਂ ਦਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਟੇਟਸ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਤਨੀ ਵੀ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਜਾਂ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਹੋ ਸਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਤਨੀ ਛੇਤੀ ਕਿਉਂ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਸਾਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਹੁਣ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋਏਗਾ ਖਾਸ ਕਰ ਜੋ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਲਾਗੇ ਦਿਸੇਗਾ ਉਹ ਉਡਾ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ ਇਹ ਗੱਲ 30 ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਠੀਕ ਹੀ ਨਿਕਲੀ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ ਦੇ ਨੈਟਵਰਕ ਉਤੇ ਇੰਦਰਾ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਸੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਤੋਂ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਮੋਰਚਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਵੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਸ੍ਰੀ ਬੀ.ਡੀ. ਪਾਂਡੇ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਇਲਾਕੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਰਾਜ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਧਰਮ ਚਲੇ ਹੈਂ

ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਕਰੀਬ 4000 ਸਾਲ ਹੋਏ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਤਰ ਤੇ ਉਤਰ ਪੱਛਮ ਦੇ ਪਰਬਤੀ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਆਰੀਆਂ ਨਸਲ ਦੇ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਪਹਿਲੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤੇ ਮਾਰ ਮਕਾਇਆ ਜਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੁਤਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਇਹ ਲੋਕ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਜੋ ਮਾਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰਭ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿਛੋਂ ਮੁੱਨਖਾਂ ਨੂੰ ਵਹਿਮਾਂ, ਪਾਖੰਡਾਂ ਤੇ ਫਰਜੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿਕੰਜੇ ਵਿੱਚ ਫਸਾਈ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਹੀ ਧਰਮ ਦੱਸਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਖੰਡੀ, ਡਰਪੋਕ ਪਰ ਸਾਜਿਸ਼ੀ ਹੀ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਸੋਹਣੇ ਤੇ ਮਦਰਾਉ ਪੁਣੇ ਵਾਲਿਆ ਨੂੰ ਕੁਸ਼ਤਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸੈਨਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਖੇਤੀ ਤੇ ਵਪਾਰ ਲਈ ਇਸ ਰੁਚੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੈਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਲਏ ਅਸਲ ਵਾਸੀਆਂ ਜਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਜਮਾਤਾਂ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਦਰ ਕਹਿ ਕੇ ਵੰਡੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਚੋਣਵਾ ਹਿੱਸਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਖਾਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਹੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ 1881 ਵਿੱਚ ਸਰ ਡੈਨਜ਼ਲ ਇੰਬਟਸਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਾਤੀ ਵੰਡ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇਸ ਹੀ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੁਸ਼ਤਰੀ ਸੂਦਰ ਵੈਸ਼ ਦੇ ਭੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਇਹ ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਕਦੀ ਨਾਂ ਬਦਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਧਰਮ ਇਖਲਾਕ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਗੰਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਅਫਰਾ-ਤਫਰੀ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ।

ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਖੁਦਾ ਤਰਸ ਮਨੁੱਖ (ਗੋਤਮ ਬੁੱਧ-567/487 ਪੂ: ਮ:) ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਅਜ਼ਾਰਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕੁੰਡਲੀ ਸੱਪ ਵਿਸ਼ ਘੋਲਦਾ ਰਿਹਾ ਸਾਜਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਰਾਜਿਆ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਦਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਨਾਮ ਨੇ ਇਸ ਬੋਧੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੰਕਰਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਢਾਹ ਲਿਆਂ। ਹਿਸਟਰੀਉਗ੍ਰਾਫੀ ਮਾਡਰਨ ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਕਰਤਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ ਹਾਕਮਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਬੋਧੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕਿ ਮੁੱਕਾ ਦਿੱਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ-ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਥਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮੰਦਰ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਜਲਾ ਦਿੱਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਬੋਧੀ ਰਾਜ ਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵੀ ਨਾਂ ਰਿਹਾ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਚਾਲਾਂ ਅਤੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਕਾਰਨ ਪੱਛਮ ਤੋਂ ਬੋਧੇ ਜਿਹੇ ਪਰ ਇਨਸਾਨੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀਆਂ ਕੁਚਾਲਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਹਰਾਉਣ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੈ। ਸਾਲ 10000 ਤੋਂ ਕਰੀਬ 500 ਸਾਲ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਭਲਾ ਸੋਚਿਆਂ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਨਿਤਾਣਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਜਲੀਲ ਤੋਂ ਜਲੀਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਝਿਜਕ ਦਾ ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਹੱਥ ਤਾਕਤ ਆ ਜਾਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤਾਂ ਇਹ ਬੁਚੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਤਿਆਰਾ ਤੇ ਅਕਿਤੁਘਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1469 ਈ: ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਯੁੱਗ ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਵਲੀ ਅਲਾਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਤੇ ਵਕਤ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਹਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰਤ ਮੰਦ ਬਣਨ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਬਾਰੇ ਡਾ: ਇਕਬਾਲ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ—

ਫਿਰ ਉਠੀ ਆਖਰ ਸਦਾਅ ਤੋਹੀਦ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਸੇ ।
ਹਿੰਦ ਕੇ ਇੱਕ ਮਰਦਿ ਕਾਮਲ; ਨੇ ਜਗਾਇਆ ਖਵਾਬ ਸੇ ।

ਇਸ ਮਰਦਿ-ਕਾਮਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਬਾਰਕਿ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਕੇ ਬੇਗ਼ੈਰਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੇਦੇਸ਼ੀ ਜੁੰਡਲੀ ਦੀ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਲੋਕਾਈ ਵਿੱਚ ਅਣਖ ਭਰੀ ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਹਰ ਹਰਬਾ ਵਰਤ ਕੇ ਇਸ ਬੇ-ਮਿਸਾਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਚਾਲ ਖੇਡੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਭਰੇ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਪੈਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਜੁਆਨ ਸਿੱਖ ਦੱਸ ਕੇ ਇਨਾਮ ਲਏ। ਮੁਖ਼ਬਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਜਗੀਰਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਲਾਮ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਸਾਜੀ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਮਜ਼ਲੂਮ ਭਾਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਨੇ ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਜ਼ਲੂਮ ਦੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਜ਼ਾਲਮ ਨਾਦਰਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਵਰਗਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਮਰਹੱਟਾ, ਮੁਸਲਿਮ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਫੁਡਵਾ ਕੇ ਘਰੇ-ਘਰੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ, ਇਸ ਹੀ ਅਸੂਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਹੀ ਕਾਰਨ ਸੈਂਕੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੱਦਦ ਦਿਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੀਸਰਾ ਧਰਮ ਤੇ ਬਚਿੱਤਰ ਕੌਮ ਸਿੱਖ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਮਜ਼ਲੂਮ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਧਰਮ ਕਰਮ ਲਈ ਜਾਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ। ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਪਤਾ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਤੇ ਸਾਧੂ ਤੋਂ ਫੌਜੀ ਜਰਨੈਲ ਬਣ ਗਿਆ। 1710

ਤੋਂ 1715 ਤੱਕ ਇਸ ਸਿੱਖ ਯੋਧੇ ਨੇ ਜਮਨਾ ਤੋਂ ਰਾਵੀ ਤੱਕ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਪੈਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਚਲਾਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਵੀਹ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਬਾਵਜੂਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਯੂ.ਪੀ ਉੱਤੇ ਖਾਲਸਈ ਪਰਚਮ ਲਹਰਾਇਆ। ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਲਾਲ ਕਿਲਾ ਖੋਹ ਲਿਆ ਅਤੇ 10 ਮਹੀਨੇ ਸਰਦਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਰੱਖੀ। ਉਸ ਛਾਉਣੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ, ਅੱਜ ਵੀ ਤੀਸ ਹਜ਼ਾਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਖਾਲਸਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜੋ 1799 ਤੋਂ 1849 ਤੱਕ ਰਹੀ ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਾਜ ਸੀ ਜੋ ਦਰਿਆ ਜਮਨਾ (ਮਗਰੋਂ ਸਤਿਲੁਜ) ਤੋਂ ਜਮਰੋਂਦ ਤੱਕ, ਲਦਾਖ ਤੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰਪੁਰ ਸਿੰਧ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਚਤੁਰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਸਿੱਖ ਸਜ ਗਏ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਡੋਗਰੇ ਵੀ ਸਿੰਘ ਸਜਣ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰੀਬ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ੀ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਨੇ ਛਤ ਯੰਤਰਾਂ ਤੇ ਚਾਪਲੂਸੀਆਂ ਨਾਲ, ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਮਹਿੰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਘੱਲੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਰਸੂਖ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੰਨ ਭਰੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਜਰਨੈਲ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ, ਜਰਨੈਲ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ, ਰਾਜ ਦੇ ਉਸਰੇਈਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਬਣੀਆਂ। ਬਾਬਾ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਦੀਵਾਨ ਮੋਤੀ ਰਾਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹਮਲਾ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ।

(ਦੇਖੋ ਕਿਰਤ ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ)

ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ :-

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਿਧੂੱਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਖੋਜ ਪੱਤਰਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਡੋਗਰਿਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਰੱਜ ਕੇ ਲਾਭ ਲਿਆ। ਸ਼ਾਹੀ ਘਰਾਣੇ ਅੰਦਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਦਾਨ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਹੋਮ ਯੋਗ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਏ ਗੁਰੂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਰਾਬ ਤੇ ਸ਼ਬਾਬ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਕਵਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗਰਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਠੰਡੇ ਜਲ ਗੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਸੋਨਾ ਤੇ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਹੱਥ ਲਗਵਾ ਕੇ ਬਨਾਰਸ, ਹਰਿਦੁਆਰ ਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੇ ਡੋਗਰਿਆਂ ਨੇ ਖੂਬ ਲੁਟਿਆ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਡੋਗਰੇ ਮਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਮਿਸਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਿਸਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਗੰਢ ਤੁੱਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਚਾਲਾਂ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਸੂਰਜ ਅਸਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਾਦ ਵਿੱਚ ਅਕ੍ਰਿਯਣਤਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਮਹੰਮਦ ਦੇ ਜੰਗ ਨਾਮੇ ਅਨੁਸਾਰ,

ਇਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਜਗੀਰਾਂ ਲੈ ਲਈਆਂ 29 ਮਾਰਚ 1899 ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਲਤਨਤ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਅਫਰਾ-ਤਫਰੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਪਾਦਰੀਆਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਘਰਾਣੇ ਇਸਾਈ ਬਣ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਪੂਰਥਲੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਸਿੱਖ ਵੀ ਇਸਾਈ ਬਣ ਗਏ ਮਰੇ ਨੂੰ ਮਾਰੇ, ਸ਼ਾਹ ਮਦਾਰ ਦੇ ਅਖਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅਕ੍ਰਿਤਯਣ ਕੌਮ ਦਾ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੂਲ ਸੰਕਰ ਪੁੱਤਰ ਅੰਬਾ ਸੰਕਰ ਵਾਸੀ ਟੰਕਾਰਾ ਰਿਆਸਤ ਮੋਰਵੀ (ਗੁਜਰਾਤ) ਦਿਆਂ ਨੰਦ ਸਰਸਵਤੀ ਬਣ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਆ ਧਮਕਿਆ। 1877 ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰਾ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਊਲ-ਜਲੂਲ ਲਿਖਿਆ। ਨੰਦਪੁਰ ਕਲੋੜ ਵਾਸੀ ਭਾਈ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮੁਬਾਹਿਸੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਬਦਲਵਾ ਗਿਆ।

ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖ ਵੱਸੋਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਦਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ 1881 ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਕੇਵਲ 17.06.195 ਰਹਿ ਗਈ। ਬਹੁਤ ਖੱਤਰੀ ਤੇ ਅਰੋੜੇ ਮੁੜ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜੇ। ਗਰੀਬ ਸਿੱਖ ਇਸਾਈ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਫੈਸਰ ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੁਝ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਲਈ ਜਾਗਰਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕੌਮ ਮੁੜ 1921 ਵਿੱਚ ਇਕੱਤੀ ਲੱਖ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋ ਗਈ ਇਸ ਦੀ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵਿੱਚ 2,08,000 ਰਾਮਗਤੀਏ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਏ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਧਾਰ ਲਹਿਰ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨੇ, ਲੋਕਾਈ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਲਿਤਾੜੇ ਵਰਗ ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲੱਗੇ।

ਸਿੱਖਾਂ ਹਾਪੜ ਅਤੇ ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਮਿਸ਼ਨ ਖੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲਿਤਾੜੇ ਤੇ ਬਹੁ ਬੇਟੀਆਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਠਾਕਰਾਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਬਚਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਕਰੀਬ ਦੇ ਲੱਖ ਲੋਕ ਸਿੱਖ ਸਜ ਗਏ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਚਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਬੋਝਾ ਚਿਰ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕੀ ਕਿਉਂ ਕਿ 1947 ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਵਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ, ਗੋਬਿੰਦ ਬੱਲਭ ਪੰਤ, ਕੈਲਾਸ਼ ਨਾਥ ਕਾਟਜੂ ਵਰਗੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਬੁਰਕੇ ਪਿਛੇ ਲੁਕੇ ਕਟੜ ਫਿਰਕੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਇਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕਲਮ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾਲ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਸਨ

ਚੜੀ ਸਭ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਨਹੀਂ ਦਲਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਸ਼ਮਾਰ ਮੀਆਂ।

ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਅਟਕਣਾ ਈ ਸਿੰਘ

ਲੈਣਗੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੀਆਂ।

ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਇੰਟਰਵਿਊ

3 ਜੂਨ 1984

ਅੱਜ ਬਾਕੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਗਏ। ਕਰਫਿਊ ਵਿੱਚ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਤੋਂ 11 ਵਜੇ ਤੱਕ ਢਿੱਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸੀ, ਪਰ ਦਹਿਸ਼ਤ ਅਤੇ ਕਰਫਿਊ 'ਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਢਿੱਲ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਸੰਗਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਈਆਂ। ਅਸੀਂ ਸੰਤ ਲੋਗੋਂ ਵਾਲ ਅਤੇ ਸ:ਟੌਹਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਜੂਨ ਨੂੰ ਲੋਗੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਹ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਸ:ਟੌਹਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹਰ ਸਿੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਏਗਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵੱਲੋਂ ਮੋਰਚਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਪੀਲ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਜ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਡੈੱਡ ਪਏ ਸਨ ਸ਼ਾਇਦ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਇਧਰੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਵਾਲੀ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਦਾਸ ਸਨ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਨਾਟਾ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਵਸੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੱਲ੍ਹ ਚਾਰ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ 24 ਘੰਟੇ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ 5 ਜੂਨ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰੇਗੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਨਿਹਰੀ ਗੁੰਬਦ ਤੇ ਲਗੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਖੇ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੁਆਲੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਨਾਲ ਗੋਲ ਦਾਇਰੇ ਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਜੂਨ 1984 ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਇੱਕ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਆਏ ਨੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਡੀ.ਆਰ.ਅਹੂਜਾ ਤੋਂ ਖੋਤ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤੂੰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਜੂਨ ਦੀਆਂ ਲੋਗੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਦਿਖਾ ਦੇਹ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਤਿਆਰ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਸੁਭਾਸ਼ ਕਿਰਪੇਕਰ ਅਤੇ ਲੰਡਨ ਗਾਰਡੀਅਨ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਅਜੈ ਬੋਸ ਮੇਰੇ ਘਰ ਹੀ ਆ ਗਏ (ਸੁਭਾਸ਼ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਆਖਰੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹੈ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨੀ ਡਿਊਤੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਲੱਗੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਿਖਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚੇ ਕਈ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਤਾਰੀਖ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਮ ਪੁੱਛਿਆ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਗਏ। ਪੱਤੀਆਂ ਚੜਨ ਵੇਲੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖੱਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸਭ ਦੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਮੇਰੀ ਪੱਗ ਵੀ ਵੇਖੀ ਕਿ ਇਥੇ ਕੁਝ ਲੁਕਾਇਆ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕੈਮਰੇ ਖਲਵਾ ਕੇ ਵੇਖੇ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਾਥੀ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆਈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੰਦਰਾ ਦੀ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਦੋਵੇਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੇ ਹੈ। ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਜ਼ਰਾ ਆਪਣਾ ਰੱਵਈਆ ਠੀਕ ਕਰਨ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ ਗਏ ਸੰਤ ਜੀ 20-25 ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਾਗ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਰੋਕਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫਡਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਜਰਨਲ ਸਕੱਤਰ ਸੀ (ਉਹ ਜਨਵਰੀ 1984 ਵਿੱਚ ਖਾੜਕੂਆਂ ਹੱਥੋਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ) ਆ ਗਿਆ ਪੱਤਰਕਾਰ ਉਸ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈਣ ਲੱਗੇ। ਸੰਧੂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਫ਼ੌਜ ਭੇਜ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਦੋਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਨਿਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਏਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਪੰਥ ਦੇ ਭਲੇ ਲਾ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਏਕਤਾ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲ ਦਲ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਲੋਗੋਂ ਵਾਲ ਦੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੁਕਤਾਚੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅੱਜ ਉਸ ਦੇ ਰੱਵਈਏ ਹੋਰਾਨਕੁੰਨ ਤਬਦੀਲੀ ਸੀ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਫਿਰ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਸੰਧੂ ਨੇ ਦੋ ਭਾਸ਼ੀਏ ਦਾ ਰਾ ਕੀਤਾ। ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ:-

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਫ਼ੌਜ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰਤੀ ਕ੍ਰਮ?

ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ?

ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸਿਰਫ ਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਰਕ ਹੈ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਦਬਾਉਣਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਜੂਨ ਨੂੰ ਲੋਗੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੇਖ ਹਨਕੀ ਹੁਣ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਰਿਆ ਹੋਵੇਗੀ?

ਸਿੱਖ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਕੀ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਸਹਿਰੀ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੀ ਸਿੱਖ ਭਾਰਤ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਰਹਿਣਾ ਔਖਾ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ?

ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ।

ਰੱਬ ਨਾਂ ਕਰੇ ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਉਤਰਾਅਪਿਕਾਰੀ ਕੌ ਹੋਵੇਗਾ?

ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਜਥੇ ਵਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਣ ਲੈਣਗੇ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਦਦ ਲਊਗੇ?

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਜੇ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਮਦਦ ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲਵਾਂਗੇ।

ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਜੂਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਗੋਲੀ ਨਹੀਂ ਚਲਾਈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਕੌ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿਓ?

ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਮ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਕੱਟਣੀਆਂ ਹਨ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਪਾਸ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਜਰਨਲ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਜਰਨਲ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਈ ਤੇ ਦੱਸਿਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਬਾਹਨੀ ਫੌਜ ਬਣਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜਰਨਲ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੀ ਕਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਜਰਨਲ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੇਕਰ ਜਰਨਲ ਸਪੈਰੋ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਲਈ ਜਾਨ ਵਾਰ ਦੇਣਗੇ। (ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਵਾਰ ਦਿੱਤੀ)।

ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਲਾਗਲੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਪੁੱਜੀਸ਼ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਬੀਨ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ। ਜਰਨਲ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰਬੀਨ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਉਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੈ। ਘਰ ਕੇ ਖਬਰਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 36 ਘੰਟੇ ਲਈ ਕਰਫਿਓ 9 ਵਜੇ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ, ਬੱਸਾਂ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬੈਲ ਗੱਡੀਆਂ, ਸਾਈਕਲਾਂ ਦੇ ਚੱਲਣ ਤੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਡਾ: ਸਿੰਘੂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਜਰਨਲ ਰਣਜੀਤ ਦਿਆਲ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਸੈਂਸਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਫੌਜੀ, ਨੀਮ ਫੌਜੀ ਫੋਰਸਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਛਾਪਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕਰਫਿਓ ਕਾਰਨ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਜਾਪਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

4 ਜੂਨ 1984 ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਉਨੇ ਤਾਂ ਦੂਰੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਚੱਲਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਫ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੰਪਲੈਕਸ ਜੋ ਇਥੋਂ 2-3 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸੀ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਈ ਘੰਟੇ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਦਿਨ ਦੇ ਚੋਲੇ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਈ। ਟੈਲੀਫੋਨ ਰਾਤ ਦੇ ਕੱਟੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਰਫਿਓ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਖਬਾਰ ਬੰਦ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਦਿਨੇ ਰੇਡੀਓ ਨੇ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਸਕਿਊਰਟੀ ਫੋਰਸਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਜਿਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਤਮ ਹੱਥਿਆਂ ਲਈ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ। ਇਧਰੋਂ-ਉਧਰੋਂ ਖਬਰ ਸੁਣੀ ਕਿ ਫੌਜ ਨੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਖਾਤਰੂਆਂ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦੇਣ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਫੌਜ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਹੀ ਕੰਪਲੈਕਸ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤਤਕੇ 4-50 ਵਜੇ ਅਚਾਨਕ ਫਾਇਰਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

5 ਜੂਨ 1984 ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਰਫਿਓ ਰਾਤ ਦੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਗੱਡੀਆਂ ਆਦਿ ਤੇ ਚੱਲਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਲਗਭਗ 1000 ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਕੱਲ ਮੁੜਨਾ ਸੀ। ਰੇਡੀਓ ਨੇ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਇਸ ਜਥੇ ਨੂੰ ਦੋ ਦਿਨ ਹੋਰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਚੱਲਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਅਤੇ 9 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਰਾਤ ਸੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਇਥੋਂ 2-3 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੋਏਗਾ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਚੰਗਿਆਝੇ ਜਾਂ ਅੱਗ ਦੇ ਗੋਲੇ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਡਰਦੇ-ਡਰਦੇ ਕੋਠੇ ਦੀ ਛੱਤ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਇਹ ਅੱਗਾਂ ਦੇ ਦੇਖਣ ਲਈ। ਤੋਪਾਂ ਐਮ.ਐਮ.ਜੀ ਅਤੇ ਐਲ.ਐਮ.ਜੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਾਫ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

ਫੌਜ ਵੱਲੋਂ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਲਾਈਟ ਦੇ ਗੋਲੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਛੱਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿਛੋਂ ਇੱਕ ਦਮ ਤੋਪਾਂ ਐਮ.ਐਮ.ਜੀ ਅਤੇ ਐਲ.ਐਮ.ਜੀ ਚੱਲਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ। ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਇਹ ਗੋਲੇ ਸ਼ਾਇਦ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਸੇਧ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਛੱਡੇ ਗਏ ਸਨ। ਲਗਭਗ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸਾਹਮਣੇ ਸਤਕ ਤੇ ਫੌਜੀ ਗੱਡੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਲੱਗੀ ਰਹੀ। ਮਾਰੇ ਗਏ ਜਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਰੱਬ ਹੀ ਜਾਣੇ ਕੀ ਗੱਲ?

ਸਰਕਾਰੀ ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਤੀਂ ਸਾਢੇ ਅੱਠ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਗ ਬੀ ਡਵੀਜ਼ਨ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜੀਤ ਨਗਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਟੈਂਕੀ ਲਾਗਿਓ ਕੰਪਲੈਕਸ ਤੇ ਗੋਲੇ ਸੁੱਟੇ ਗਏ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਵੱਡੀ ਟੈਂਕੀ ਜਿਥੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਸਨ ਰਾਤੀਂ 9 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਸਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਸੀ।

ਕੋਈ ਦਸ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਮਾਓ, ਗਰਨੇਡੀਅਰ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ ਰੈਜਮੈਂਟਾਂ ਨੇ ਤੋਪਾਂ ਟੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਕਿ ਸਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕਿ ਸਾਂਝਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਦੋਨੋਂ ਸਰਾਂਵਾਂ, ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ, ਲੰਗਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਅਤੇ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਇੱਧਰ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰ, ਅਕਾਲੀ ਵਰਕਰ, ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿੱਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਯਾਤਰੀ ਜੋ ਸਰਾਂ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ 'ਕੈਪਚਰ ਕਰ ਲਿਆ'।

6 ਜੂਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੈਦਲ ਹੀ ਸ: ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਪੀ.ਟੀ.ਆਈ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਤੇ ਗਿੱਲ ਕਿਸੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਦੀ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕੋਤਵਾਲੀ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਿੱਲ ਤੋਮਰ ਵੱਲ ਆਇਆ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤੇ ਗੁਰਦੀਪ ਕੰਪਲੈਕਸ ਤੱਕ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਟਰੱਕ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਭਰੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਧੋਬੀ ਨੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਕੇ ਵੇਚ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਇੱਕ ਟਰੱਕ ਵਿੱਚ 36 ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਸਨ, ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕੀ ਮਾਰੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਸਾਬਕਾ ਸਕੱਤਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ) ਅਤੇ ਸ੍ਰ ਬੱਗਾ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬੜਾ ਹੀ ਸੰਘਣਾ ਧੂੰਆਂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗਿੱਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਾਲ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਸਤਕ ਤੇ ਸਫੈਦੀ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਫੌਜ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਇਲ ਚੋਮਟ ਟੋ ਨਿਦਰਿਨ ਅਰਮੇ (ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆ) ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਾਲ ਬਜ਼ਾਰ ਤੱਕ ਟੈਂਕ ਤੇ ਬਖ਼ਤਰਬੰਦ ਗੱਡੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਹਾਲੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਗਿੱਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਨੂੰਨੀ ਹਿੰਦੂ ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭ, ਪੂਰੀਆਂ ਕਤਾਹ ਆਦਿ ਵੰਡ ਰਹੇ ਹਨ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਆਈਆਂ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਗਾਇਆ।

ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਫੌਜੀ ਕਮਾਂਡੋ ਬਹੁਤ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਸਰਕਾਰੀ ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 5 ਅਤੇ 6 ਜੂਨ ਦੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸਿਓਂ ਤੋਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਫਾਇਰਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਤੋਪਾਂ ਟੈਂਕਾਂ ਤੇ ਨਵੀਨ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਫੌਜ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪੁਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਂਕ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਫੌਜ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੰਦਰ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰੀ ਫੌਜ ਦੇ 20 ਭਾਈਵਰਜ (ਗੋਤਾਖੋਰ) ਵੀ ਪਾਵਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰੇ ਸਨ ਜੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ। ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਵੱਲ 60 ਕਮਾਂਡੋ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਹੱਲੇ ਨਾਲ 59 ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਹੀ ਫੌਜ ਨੇ ਤੋਪਾਂ ਟੈਂਕਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਬੰਬ ਵੀ ਸੁਟੇ ਗਏ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 6 ਜੂਨ ਸਵੇਰੇ 9-30 ਦੇ ਕਰੀਬ ਫੌਜ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਉਤੇ ਤਾਂ ਫੌਜ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਜੂਨ 84 ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਕਬੂਲੋ! ਭੱਜੋ ਨਾ!

ਅੱਜ ਤਪਦੀ ਭੱਠੀ ਬਣ ਗਿਆ, ਮੇਰਾ ਸਗਲੇ ਵਾਲਾ ਪੈਰ।

ਅੱਜ ਵੈਰੀਆਂ ਕੱਢ ਵਿਖਾਲਿਆ, ਹਾਏ! ਪੰਜ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਵੈਰ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਜੂਨ 1984 ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਤੱਥਾਂ ਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਕਲਮਕਾਰ ਸਿੱਖ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਪਾਉਂਦੇ। ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰੂਹ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਤੇ ਓਪਰੇ ਲੋਕ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖੁਦ-ਦ-ਖੁਦ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣੀ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਫਜ਼ਲ ਅਹਿਸਨ ਰੰਧਾਵੇ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ 1984 ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਸੋਚ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਵਰਤਕੇ ਪੰਜ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਵੈਰ ਕੱਢਿਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਸੋਚ ਨੇ ਉਸੇ ਪਲ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਪਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਜਨੇਊ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਨੇਊ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਚਲਾਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਨੋ-ਮਨੀ ਸੋਚ ਲਿਆ, “ਹੂੰਅ! ਹੁਣ ਇਹਨੂੰ ਵੀ ਵੇਖਣਾ ਪਊ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਡੇ ਵੱਡੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਗਧੀਗੋਤ ਪਾ ਛੱਡਿਆ, ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਖਾ ਗਿਆ, ਜੈਨੀਆਂ ਦਾ ਨਾਮੋ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ, ਇਸਲਾਮ ਅੰਦਰ ਰਲੇਵਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ...। ਇਹ ਤਾਂ ਚੀਜ਼ ਈ ਕੀ ਐ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ। ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਵੇਖਣੀ ਪਊ, ਵੇਖਾਂਗੇ।”

ਇੰਝ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਖਿਲਾਫ ਜੰਗ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੀ। ਕਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਖਿਲਾਫ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਕਦੇ ਚੰਦੂ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਕਦੇ ਗੰਗੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਉਪਰ ਵਾਰ ਕੀਤੇ। ਕਦੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਿਆ ਤੇ ਕਦੇ ਲਖਪਤ ਰਾਏ, ਜਸਪਤ ਰਾਏ ਬਣਕੇ ਵੰਗਾਰਿਆ। ਕਦੇ ਤੇਜਾ ਸਿਹੂ ਤੇ ਲਾਲ ਸਿਹੂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਤੇ ਕਦੇ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦਾ। 1984 ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਇੰਦਰਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਅੱਗੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਟਕਰੇਗੀ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਹਮਲੇ ਕੇਵਲ ਫੌਜੀ ਵੰਗ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਉਪਰ ਵੀ ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਰੂਪ ਉਪਰ ਵੀ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੋਤਨੀਆਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਲਤ ਅਰਥ ਕਰਨੇ, ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਨਾਇਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸ਼ਰਧਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਾਗੀ ਭਾਵਨਾ ਭਰਨੀ ਆਦਿਕ ਵੀ ਹਮਲੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਮਲਿਆਂ

ਦੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਹਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਸਰਧਾ ਰਾਮ ਫਿਲੋਰੀ, ਸਵਾਮੀ ਦਯਾ ਨੰਦ, ਗਾਂਧੀ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਕ ਮੁਕੰਮਲ ਸੰਸਥਾ ਆਰ. ਐਸ. ਐਸ. ਹੀ ਬਣਾ ਲਈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਕਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਚੇਹਰੇ ਵੇਖੇ ਹਨ। ਹਮਲਾਵਰ ਚੇਹਰੇ ਤਾਂ ਚਲੇ ਸਾਡੇ ਯਾਦ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਨਰਮ ਚੇਹਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ-ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਦੋਹਾਈ ਪਾਉਣੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਖਿਲਾਫ ਮੂੰਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਿਹੜੇ ਆਏ ਦਿਨ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਵਚਨ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਦੀਵਾਨ ਟੋਡਰ ਮੱਲ, ਪੰਡਿਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਦੱਤ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਕੋਤਾ ਮੱਲ ਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਸੀਂ ਗੰਗੂਆਂ ਚੰਦੂਆਂ ਦਾ ਕੀ ਕਰੀਏ?

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ 1984 ਨੂੰ ਕਹਿਰ ਢਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵੀ ਗੰਗੂ ਦੀ ਖਾਨਦਾਨੀ ਵਾਰਿਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹ ਗੰਗੂ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਵੀ ਵਾਰਿਸ ਸੀ। ਗੰਗੂ ਦਾ ਵਿਰਸਾ ਆਖਦਾ ਹੈ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ, ਪੱਗ ਤੇ ਦਾੜ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣੇ। ਅੱਜ ਹਰ ਜਾਗਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਿਚੋਂ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਹਿੰਦੂ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ “ਸਿੱਖ! ਜਾਂ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਹੋਣਾ ਮੰਨ ਲੈ, ਨਹੀਂ ਮਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਜਾ।” ਬਿਲਕੁਲ ਉਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, “ਦੀਨ ਕਬੂਲੋ ਜਾਂ ਮੌਤ।” ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਉਦੋਂ ਉਹ ਵੰਗਾਰ ਕਬੂਲੀ ਸੀ। ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਕਬੂਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦ-ਤਬੀਅਤ ਤੋਂ ਚਿੜ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਬਾਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਨੂੰ ਚੁਬਦਾ ਹੈ ਕਿ 1947 ਤੋਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿੱਖ ‘ਮਾਤਾ ਦਾ ਮਾਲ’ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿਹੂ, ਕੇ.ਪੀ.ਐਸ. ਗਿੱਲ, ਬਾਦਲ ਵਰਗਿਆਂ ਵਾਂਗ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਸੰਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ? ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੈ ਕਿ ਨਕਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ, ਬੇਆਸ, ਸਰਸੇ, ਭਨਿਆਰੇ, ਨੂਰਮਹਿਲ, ਕੂਕੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਡੋਰੇਦਾਰ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਫਸਦੇ ਫਸਦੇ ਸਿੱਖ ਕਿਉਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ? ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਹਮਲੇ ਮੁੱਕੇ ਨਹੀਂ। ਅਜੇ ਉਸਦੇ ਤਰਕਸ਼ ਵਿਚ ਬੜੇ ਤੀਰ ਨੇ। ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਦਰਿਆ ਵਗਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਕੇ

ਪਤਾਪਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣਾ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੰਜਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਨੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਦਾ ਹਰ ਹਰਬਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਣਖੀਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਈ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਰਿਆ ਹੈ। ਟੀ.ਵੀ. ਫਿਲਮਾਂ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਕੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀਣ-ਭਾਵਨਾ ਭਰਨ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਇਸ ਉਪਰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪੁੱਠ ਚਾੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ, ਪਾਤਨ ਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਅਰਥਚਾਰੇ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਉਪਰ ਬੜੇ ਜਬਰਦਸਤ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਏਜੰਟ ਆਖਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, “ਹੁਣ ਐਵੇਂ ਸਿਰ ਪਤਵਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ? ਹਿੰਦੂ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾਉਣਾ ਪਹਾੜ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾਕੇ ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰ ਲਵੋ। ਜੇ ਰੱਜਵੀਂ ਰੋਟੀ ਤੇ ਟੋਹਰ ਨਾਲ ਦਿਨ ਕੱਢਣੇ ਨੇ ਫਿਰ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਤਿਆਗ ਦਿਉ। ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਹੋ ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਲੁੱਟੋ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਕੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਲਵੋ। ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿਚ? ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਹੀ ਅਸਲ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਹੈ। ਕੀ ਆਖਦੇ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਤੁਹਾਨੂੰ। ਆਪਣੇ ਈ ਭਾਈ ਨੇ, ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲੋਂ ਮਾਸ ਵੀ ਕਦੇ ਟੁੱਟਦੇ ਨੇ। ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾ ਛੁਕੇ, ਬਾਣੀ ਨਾ ਪੜ੍ਹੇ, ਜੇ ਮਰਜੀ ਏ ਕਰੋ ਤੇ ਜੈਨੀਆਂ, ਬੋਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬੰਦੇ ਬਣਕੇ ਰਹੋ।”

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸਮਝਾਵੇ ਕਿ ਇੰਝ ਭੇਡਾਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਜਿਉਣ ਨਾਲੋਂ ਅਣਖ ਤੇ ਗ਼ੈਰਤ ਨਾਲ ਜੂਝਣ ਦੇ ਕੁਝ ਪਲ ਹੀ ਕਿਤੇ ਲਾਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਲਾਮਾ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਬੋਲ ਹਨ:

ਮੁੱਲਾਂ ਕੋ ਗਰ ਹੈ ਹਿੰਦ ਮੇ ਸਜਦੇ ਕੀ ਇਜਾਜ਼ਤ,
ਨਾਦਾਂ ਯੇ ਸਮਝਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਹੈ ਆਜ਼ਾਦ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਜੂਨ 1984 ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਪਾਈ ਹੈ ਕਿ “ਸਿੱਖੋ! ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਪੰਜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਬਚੋ!” ਇਸ ਵੰਗਾਰ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜੰਗ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੰਗਾਰ ਰਹੇ ਹਨ:

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੀ, ਸੀਸ ਦੀ ਮੰਗ
ਜੇ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ,
ਤਾਂ ਫਿਰ, ਉਠੀ ਉਂਗਲ ਵਾਲਾ ਕੈਲੰਡਰ
ਕੰਧ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਲਾਈਏ।
ਜਾਂ ਤਾਂ ਏਹਨੂੰ ਪਾਤ-ਪੂਤ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਈਏ,
ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਬਣ ਜਾਈਏ।
ਸੋ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ! ਸੋਚੋ! ਭੱਜਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੂਨ 84
ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਕਬੂਲਣੀ ਹੈ!

ਵੀਰਾ ਵੇ ਸਟੇਨ ਵਾਲਿਆ

ਵੀਰਾ ਵੇ ਸਟੇਨ ਵਾਲਿਆ

ਚੁੱਕਾ ਅੱਡੀਆਂ ਤੇ ਵੇਖਾ ਤੇਰਾ ਰਾਹ

ਵੀਰਾ ਵੇ ਸਟੇਨ ਵਾਲਿਆ

ਭੈਣ ਦੇਵੇ ਤੈਨੂੰ ਦਿਲ 'ਪਨਾਹ

ਵੀਰਾ ਵੇ ਸਟੇਨ ਵਾਲਿਆ

ਵੇਖਾ ਤੇਰਾ ਰਾਹ, ਵੇ ਕੋਠੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ

ਕਰਦੀ ਉਡੀਕ, ਵੇ ਮੈਂ ਬੁਹੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ

ਲਵੇਂ ਪਿਛੋਂ ਆ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਅ

ਵੀਰਾ ਵੇ ਸਟੇਨ ਵਾਲਿਆ

ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤਾ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਾਣ ਵੇ

ਜਿਥੋਂ ਵੀ ਤੂੰ ਲੰਘੇ, ਤੇਰੀ ਵੇਖਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੇ

ਤੇਰੇ ਕਦਮਾ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਲਵਾਂ, ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਲਾ

ਵੀਰਾ ਵੇ ਸਟੇਨ ਵਾਲਿਆ

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵੀਰਾ, ਰੱਬ ਦੀ ਤੂੰ ਦੇਣ ਵੇ

ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੁੱਖਾ ਮੰਗੇ, ਨਿਮਾਣੀ ਜਿਹੀ ਭੈਣ ਵੇ

ਜਦੋਂ ਮਿਲਦੇ ਸੈਂ, ਪੈਂਦਾ ਸਾਹ ਵਿੱਚ ਸਾਹ

ਵੀਰਾ ਵੇ ਸਟੇਨ ਵਾਲਿਆ

ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਵੀਰ, ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਵੇ

ਹੋ ਗਿਉਂ 'ਸ਼ਹੀਦ', ਪਰ ਦਿਸੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵੇ

ਜਿਸ ਰੱਬ ਨੇ ਮਿਲਾਇਆ,

ਉਸ ਦੀ ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਰਗਜ਼ਾਰ

ਵੀਰਾ ਵੇ ਸਟੇਨ ਵਾਲਿਆ

ਚੁੱਕਾ ਅੱਡੀਆਂ ਤੇ ਵੇਖਾ ਤੇਰਾ ਰਾਹ

ਵੀਰਾ ਵੇ ਸਟੇਨ ਵਾਲਿਆ

ਜੂਨ 1984 ਦਾ ਸਾਕਾ

ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ਾ

ਨਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਅਰ

ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ, ਦਇਆ, ਖਿਮਾਂ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਆਦਿਕ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ, ਜਿਸ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਸਚ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਸਚੁ ਸੁਣਾਇਸੀ ਸਚ ਕੀ ਬੋਲਾ ਫੁਰਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਜਬ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ, ਅਤਿ ਹੀ ਰਨ ਮੈ ਤਬ ਜੁਝ ਮਰੈ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ੀ, ਨੇ ਸੱਚ, ਧਰਮ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ, ਕੌਮੀ ਅਣਖ ਤੇ ਸਵੈਮਾਨ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੋਹਰੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਘੋਲ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ, ਜਲਾਵਤਨੀ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਘੇਰ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲਣ ਵਾਲੇ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ-ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਕੁਰਕ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਉਮਰ ਕੈਦਾਂ ਤੇ ਚੌਕੀ-ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਯਾਤਨਾਵਾਂ ਹੰਢਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਅੰਡਰ-ਗਰਾਊਂਡ ਰਹਿ ਕੇ ਕੌਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਤੇ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਹੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਲੀ-ਅਭਿਲਾਖਾ ਇਹੋ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ-ਇਲਾਹੀ ਵੋਹ ਭੀ ਦਿਨ ਹੋਗਾ, ਜਬ ਅਪਨਾ ਰਾਜ ਦੇਖੇਗੇ।

ਜਬ ਅਪਨੀ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਗੀ, ਔਰ ਅਪਨਾ ਆਸਮਾਂ ਹੋਗਾ।

ਆਖਰ ਉਹ ਦਿਨ ਵੀ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸੂਰਜ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡੁੱਬਦਾ, ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਬੇਰੀਆ-ਬਿਸਤਰ ਗੋਲ ਕਰਕੇ, ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਪਰਤਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਸੇ ਭਾਂਡੀ ਮਾਰਚ ਜਾਂ ਚਰਖੇ ਦੀ ਘੁੰਮ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸ਼ੇਰ-ਦਿਲ ਕੌਮੀ ਪਰਵਾਨਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਮਿਲ ਸਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗ਼ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ, ਆਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਫੌਜ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਤੇ ਐਕਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਭਰਵਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ।

ਸਮੂਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ-ਸੰਗਰਾਮ ਦੌਰਾਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਸਚਾਈ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਥਿਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਉਪਰੰਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੰਤਾਪ ਵੀ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੇ ਹੀ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ। ਕਦੀ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਮਾਰ, ਕਦੀ ਮੰਨੂੰ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ, ਕਦੀ ਜ਼ਕਰੀਏ ਤੇ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਕਦੀ ਫਿਰੰਗੀ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ- ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਖਿੱਤੇ ਮੱਥੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਰਹੀ, ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਆਪਣਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਪਰਚੇ ਪਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਿਬਲੀ ਦੇ ਲੱਗੀ ਫੁੱਲ ਦੀ ਸੋਟ ਵਾਂਗ ਤਤਫਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਤਨੇ ਕਹਿਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਜੋ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਘੋਲ ਵਿਚ ਹੌਸ-ਹੌਸ ਕੇ ਜੁਝੀ ਹੋਵੇ, 1947 ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਦੌਰਾਨ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਪਾਵਨ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਦਿਲ ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਕੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਸਾਕਾਂ-ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਦਿ-ਰਆਵਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲਾਲ ਸੂਹਾ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ-ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਭਿਖਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਦਿਨ ਕੱਟਣੇ ਪਏ ਹੋਣ, ਉਸ ਕੌਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਾਜਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਦੀ ਜਰਾਇਮ ਪੇਸ਼ਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਕਦੀ ਅੱਤਵਾਦੀ, ਵੱਖਵਾਦੀ ਤੇ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਆਖ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਮੀਡੀਏ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇੰਜ ਪਰਤੀਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਸਲ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਘਤੀ-ਮਿਥੀ ਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣਨ ਤੋਂ ਮਹਿਰੂਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ, ਸਗੋਂ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ ਅਤੇ ਦੋ ਨੰਬਰ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਉਣ

ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਰਨਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਹੱਕੀ ਮੰਗ ਮਨਵਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਕੌਮ ਸਾਲਾਂ ਬੱਧੀ ਮੋਰਚੇ ਲਾਉਣੇ ਪੈਣ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਐਲਾਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ 19 ਵਾਂਗ ਹੀ ਦੁਬਾਰਾ ਕੱਟ/ਵੱਢ ਕੇ ਹਰਿਆਣਾ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਨਵੇਂ ਸਿਰਜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਨੌਨਿ ਠਏਰਟਿਰੇ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਬੰਦਰ-ਵੰਡ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਦਰਿਆਈ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨ ਲਈ, ਸ਼ੈਲ (ਸਤਿਲੁਜ-ਜਮਨਾ ਲਿੰਕ) ਨਹਿਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸਿਰਜੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਕੌਮ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਮਾਲੀ ਤੇ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਸਹਿਣਾ ਪਿਆ, ਲੇਕਿਨ ਪਰਨਾਲਾ ਅਜੇ ਵੀ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਹੈ।

ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, 1980 ਦੇ ਕਰੀਬ ਜਦੋਂ ਕੌਮ ਨੇ ਕੁਝ ਚਿਰੋਕੀਆਂ ਲਾ ਕਦੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਗਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਹਰਦਵਾਰ ਤੇ ਕੁਰਖੇਤਰ ਵਾਂਗ ਪਵਿੱਤਰ ਨਗਰ (ਲੋਲੋ ਛਾਟਿ) ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਮੰਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਲਈ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅੰਦੋਲਨ ਅਰੰਭਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਦਰਸ਼ਾਹੀ ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਅਲੱਗਵਾਦੀ ਤੇ ਗ਼ੱਦਾਰ ਆਖ ਕੇ ਭੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਇੰਡੋ-ਬਿਸਤੀਅਨ ਬਾਰਡਰ ਪੁਲੀਸ (ਠਿਠਫਾ) ਅਤੇ ਦਰੀ ਰੀਜ਼ਰਵ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸ (ਫੁਫਵ) ਆਦਿ ਨੀਮ ਫੌਜੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤੈਨਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਘੁਸ ਕੇ ਜਾਂ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੰਗ ਕਰਨ ਲੱਗੀਆਂ, ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਲੱਗਾ। ਥਾਂ-ਥਾਂ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦਾ ਕਹਿਰ ਵੀ ਵਾਪਰਨ ਲੱਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਣੇ ਆਦਿ ਬੁਲਾ ਕੇ ਭਾਰੀ ਜਲੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਣ ਅਤੇ ਨਾਨੀ ਧਰ ਕਰਾਣ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਕਹਿਰ ਸਭ ਹੱਦਾਂ-ਬੰਨੇ ਪਾਰ ਕਰ ਗਿਆ। ਜੂਨ, 1984 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਵਨ ਸ਼ਹੀਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਹੁੰਮ-ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਤੋਪਾਂ ਤੇ ਟੈਂਕਾਂ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਤੇ ਆਣ ਚੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੂਰਮਗਤੀ ਨਾਲ ਅੱਗੋਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ, ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਹੈ। ਇਸ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਦੌਰਾਨ ਸੈਂਕੜੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਅਤੇ ਯਾਤਰੀ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੀਬੀਆਂ, ਬਜ਼ੁਰਗ ਅਤੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ) ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਜਿਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਧਰਤ ਸੁਹਾਵੀ ਤਾਲ ਸੁਹਾਵਾ, ਵਿਚਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਛਾਇਆ ਰਾਮ (ਪੰ 783) ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਾਲੇ-ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਪਾਵਨ ਹਰਿਮੰਦਰ ਜਿਸ ਸਿਫਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਡਿਠੈ ਸਭੇ ਥਾਵ ਨਹੀ ਤੁਧੁ ਜੇਹਿਆ (ਪੰ 1362) ਉਚਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮਧੁਰ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਅਪਾਰ ਜਾਪ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਤੋਪਾਂ ਤੇ ਟੈਂਕਾਂ ਦੀ ਗੜਗੜਾਹ ਨਾਲ ਭੰਗ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਮੀਰੀ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਤੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਤਖ਼ਤ ਜਿਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ

ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਵਿਚ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਇੱਟ ਸਾਧਾਰਨ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪੂਜਨੀਕ ਹਸਤੀਆਂ— ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ ਆਦਿਕ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਨੀ ਨੇ ਕਦੀ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵੱਲ ਅੱਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੱਕਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ, ਅਬਦਾਲੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ, ਤਾਈਂ ਆਪਣੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਖੰਡਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਤਖਤ, ਜਿਥੇ ਕਦੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਬਿਰਾਜਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਈਂ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਬੋਟਾਂ ਅਤੇ ਬੂਟਾਂ ਨੇ ਰੋਂਦ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਿੱਖ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਬਾਅਦ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਕੀਤਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਅਮੋਲਕ ਖਜ਼ਾਨਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਰੂਪ, ਅਨੇਕਾਂ ਧਾਰਮਕ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਖਰੜੇ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਚਿੱਤਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਖੁਰਦ-ਖੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕੀਮਤੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਜਲਾ ਕੇ ਰਾਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਉਪਰੰਤ ਇਸੇ ਸਾਲ ਨਵੰਬਰ, 84 ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਉੱਤੇ ਜੋ ਖੂਨੀ ਝੱਖੜ ਝੁੱਲਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੇ ਜੁਲਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਦਰਖਤ ਡਿੱਗਣ ਬਾਅਦ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਿੱਲਣ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕਹਿਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਅਮਲ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਕੋਝਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜੂਨ ਤੇ ਨਵੰਬਰ 84 ਦੇ ਖੂਨੀ ਕਾਂਡਾਂ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਝੱਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖਿਆਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੱਤਰਕਾਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਸ. ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਕ ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਅੰਬੈਸੀ ਵਿਚ ਲੁਕ ਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਣੀ ਪਈ ਤਾਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਸਿੱਖ ਮੰਗਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਲੇਕਿਨ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਫਿਰ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਭੁਲਾ ਗਿਆ।— ਕੌਮ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਦਲੇਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਭਗਤ ਜਿਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸੱਦ ਕੇ ਸਿਰੋਪਾਉ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਇਸ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਬੜੀ ਬੇਤੁਕੀ-ਚਿਰੀ ਹੈ, ਭਾਵ— ਇਹ ਸਭ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਸੰਤਾਪ ਭੁੱਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 1984 ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਲ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਿਆ, ਪਰ ਅੱਜ ਕਈ ਵੇਰ ਇੰਜ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫੌਜਾਂ ਘੋਲ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਢਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਮੁਆਫ਼ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਭੰਗੜੇ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਮਨਿਆਈਆਂ ਵੰਡਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਮੁਆਫ਼। ਦੂਜੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਜਦੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਚੀਨ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜੰਗ ਛਿੜਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਤ-ਦਿਨ ਰੋਡੀਓ ਅਤੇ ਟੀ. ਵੀ. ਉੱਤੇ ਦੇਹ ਸ਼ਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆ ਤੇ ਉਕਸਾ ਕੇ ਮੈਦਾਨੇ-ਜੰਗ ਵਿਚ ਝੋਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੰਗ ਛੱਡਣ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਫਿਰ ਜਨ ਗਨ ਮਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਜਿਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਝੋਕਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਚਾਚਾ ਨਹਿਰੂ ਆਦਿ ਕੌਮੀ ਆਗੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬਜ਼ਬਾਗ ਵਿਖਾ-ਵਿਖਾ ਕੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੱਕਦੇ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਜਨਵਰੀ 1929 ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਲਾਹੌਰ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ—

“ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।”

6 ਜੁਲਾਈ 1946 ਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਸਨ—

“ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਹਾਦਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਾਨਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਪੱਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਇਲਾਕਾ ਅਤੇ

ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਇਹ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਣ।”

ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਾਰਚ 1931 ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸਜੇ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ—

“ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵਚਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰੋ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜਦ ਕਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਆਪ ਸੌਂਦਾ ਦੇਵੇਗੀ।... ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਜਾਣ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਵਾਅਦੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਆਪ ਦੀ ਕੌਮ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹਰ ਕੀਮਤ ਤੇ ਨਿਭਾਵਾਂਗੇ।”

ਕੀ ਪੱਥਰਾਂ ਤੇ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਦੱਸਾਂ ਦੱਸਤੇ, ਹਰ ਫੁੱਲ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਨਵਾਂ ਵਾਰ ਕਰ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਐਸੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ ਮੇਰੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ,

ਇਕਰਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਗਿਆ।

ਇਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਰੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਨਹਿਰੂ ਆਦਿ ਲੀਡਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਾਅਦਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਬਣਦੇ ਹੱਕ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਹੱਕੀ ਮੰਗਾਂ ਮਨਵਾਉਣ ਲਈ ਮੋਰਚੇ ਲਗਾਉਣੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ? ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਕੌਮ ਨਾ ਮੰਨ ਕੇ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਹਿੰਦੂ ਕਿਉਂ ਤਸੱਵਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ 25 ਸਾਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦਾਹਵੇ ਨਾਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਿੱਖ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਰਹੀ ਹੈ, ਅੱਜ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਇਕ ਸਿੱਖ ਹੀ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਕ ਸਿੱਖ ਗਵਰਨਰ ਵੀ ਹੈ, ਮਿਨਾਰਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਇਕ ਸਿੱਖ ਹੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਜੋ ਮਾਣ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ 1980 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਸ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦਾ ਸ਼ਾਨਾਂ-ਮੱਤਾ ਵਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹਾ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਮੇਰੇ ਸੱਚ ਦੇ ਸਲੀਬ ਹੋ ਯਾਰੋ। ਮੇਰਾ ਮਸਤਕ ਅਜੀਬ ਹੈ ਯਾਰੋ।

ਸਿੱਖੀ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਮਲੇ ਅੱਜ ਵੀ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਹਨ। ਜੇਕਰ 1984 ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਦਾ ਘੋਰ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਪੰਥ ਦੇ ਕਥਿਤ ਸੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹ ਲਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਝੇ ਯਤਨ ਬੜੇ ਵਿਆਪਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੌਮੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜੂਨ, 84 ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਵਾਪਰੇ ਅੱਜ ਪੂਰੇ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਅੱਜ ਤੋਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਥੇ ਖਲੋਤੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਥੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਖਲੋਤੀ, ਬਲਕਿ ਰੀਵਰਸ ਗੇਅਰ ਲੱਗ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਵੱਲ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜਣ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੌਮੀ ਫ਼ਰਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇੰਜ ਹੀ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋਏ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਮਾਰੂ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਈ ਵੇਰ ਬੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਕੌਮ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਭੂਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲੀਏ ਨਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿੱਖ ਕੇ ਕੌਮ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ, ਨਿਖਾਰਨ ਤੇ ਉੱਜਵਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯਥਾਸ਼ਕਤ ਹਿੱਸਾ ਪਾਈਏ—

ਵੇਹ ਸਮ੍ਹਾਂ ਜਲਾਏਂ, ਆਂਧੀ ਜਿਸੇ ਬੁਝਾ ਨਾ ਸਕੇ।

ਵੇਹ ਨਕਸ਼ ਬਨਾਏਂ, ਜ਼ਮਾਨਾ ਜਿਸੇ ਮਿਟਾ ਨਾ ਸਕੇ।

ਕਰਨੀ ਦਾ ਪੂਰਾ (ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ)

ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 4 ਮਈ 1950 ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮਲੋਆ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਸਦੇ ਮਾਪੇ ਕੱਪੜਾ ਬੁਣ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਮਲੋਆ, ਤੀਰਾ, ਹਮੀਰਪੁਰ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਖਰੜ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। 1968 ਵਿਚ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸੈਕਟਰ 23 ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚੋਂ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 11 ਸੈਕਟਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ 1969-70 ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਰੂਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿਚ ਡਿਪਲੋਮਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ 71 ਵਿਚ ਬੀ.ਏ. ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸਨੇ 1976 ਵਿਚ ਬਿਮਲਾ ਦੇਵੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੋਡੀ ਹਾਰਡਿੰਗ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਨਰਸਿੰਗ ਦਾ ਕੋਰਸ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬਿਮਲ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ।

ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਬੈਠਣ-ਉਠਣ ਸੀ। ਭਾਈ ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ "ਉਹ ਇਕ ਬੇਹੱਦ ਸਾਧੂ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਪੁਲਸੀਆਂ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।" ਭਾਵੇਂ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਕਦੀ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਲ 'ਤੇ ਲਾਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਟੀਆਂ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸਦੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਘਰ ਅਤੇ ਮਲੋਏ ਉਹ ਪੈਸਾ ਭਾਲਣ ਲਈ ਛਾਪੇ ਮਾਰੇ ਸਨ ਜੋ ਉਸਦੀ ਇਕ ਬਿਊਰੀ ਮੁਤਾਬਕ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਘਰਾਂ 'ਚ ਇਕ ਵੀ ਬਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਕਮੀਨੇ ਅਫਸਰ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਲਾ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਨਿਜੀ ਆਰਥਕ ਫਾਇਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਸ਼ਰਮਸ਼ਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੋੜ ਜੂਨ 1984 ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਫੌਜ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲਫਜ਼ ਸਨ "ਬੀਬੀ ਨੇ ਇਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਖਬਰੇ ਕਿੰਨੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਈ ਪਵੇਗੀ ਹੁਣ।" ਜਦੋਂ ਵੀ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਉਸਦੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ।

ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਰੋਹ ਨੇ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ

ਭਾਕਣੀ ਹੀ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸਤੋਂ ਡਰ ਅਤੇ ਖਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਅੰਮਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਲਗਾਤਾਰ ਬੇਚੈਨ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਉਹ ਭਾਈ ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਥ ਕਰਦਾ। ਉਸਦਾ ਭਾਈ ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਵਜੂਦ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਅੰਤ ਉਸਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਅਲਖ ਮੁਕਾਉਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਮੁਸਕਲ ਸਿਰਫ ਇਹ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਮਲੇ ਵਿਚੋਂ ਸਾਥ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਦਾ। ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਮਾਰ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਪਰ ਅਗਾਂਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੁਰਦਾ। ਇਕ ਦੋ ਜਣੇ ਤਾਂ ਐਨ ਮੈਕ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਗਏ।

ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਰੋਹ ਐਨਾ ਚਿਮਾਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਲੁਕਾਅ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਇਰਾਦਾ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਕੂਮਤੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਚੁੱਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕੀ। ਦਿਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵਲੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਮਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੌ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਇਨਾਮ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੂਰੀ ਨਫਰਤ ਨਾਲ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ਼ਾਰਾ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਪਰ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਗਰੁਹ ਅਕਸਰ ਹੀ ਮੱਤ ਮਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੀ ਅੱਗ ਬਲ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਲਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੈਰਾਨੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮੁਢਲੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਿਆ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ 24 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਅਤੇ 31 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾ ਲਈ। ਉਸ ਦਿਨ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੋਲ ਲਵਾਉਣੀ ਸੀ।

ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਚੱਲ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਦੀ ਡਿਊਟੀ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਗੇਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੱਗ ਗਈ। ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਬੜੀ ਹਸਰਤ ਨਾਲ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਉਡੀਕਣ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ

ਇਕ ਫਿਲਮ ਦੀ ਸ਼ੂਟਿੰਗ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬਰਤਾਨਵੀ ਫਿਲਮਸਾਜ ਪੀਟਰ ਉਸਤੀਨੋਵ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਫਿਲਮ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਨਾਲ ਸੱਜ-ਧੱਜ ਕੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ। ਉਹ 9 ਵਜੇ ਕੇ ਪੰਜ ਮਿੰਟ 'ਤੇ ਉਸ ਗੇਟ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਸੀ। ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਸਲੂਟ ਜਰੂਰ ਮਾਰਿਆ ਪਰ ਸਲੂਟ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਜ ਉਹਦਾ ਹੱਥ ਗੇਟ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸਦੇ 38 ਬੋਰ ਦੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਰੋਜ਼ ਪਿਸਤੌਲ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਗੋਲੀਆਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ 'ਤੇ ਦਾਗ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਡਿਗ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਨੇੜੇ ਹੀ ਝਾੜੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜੇ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰਬਾਈਨ ਨਾਲ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਤਾਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਆ ਰਹੇ ਦੂਸਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੱਜਣ ਵਾਸਤੇ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭ ਰਿਹਾ।

ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅਡੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ "ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਰ ਲਿਆ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਲਵੋ" ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਸਨ। ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦਾ 'ਕੰਮ' ਕੀ ਸੀ? ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਪੱਕੜਾਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸੋਧਣਾ ਅਤੇ ਜਬਰ ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦਿਆਂ ਕੱਟ ਮਰਨ ਦੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨਾ। ਜਾਬਰ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀ ਹੈ? ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ, ਅੱਤ ਚੁੱਕਣੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਹਿਸੀਪੁਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਤੇ ਫਾਂਸੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਣਾ। ਸੱਚ ਤੇ ਝੂਠ ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਹੱਕ ਸੱਚ ਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਵਿਚਕਾਰ ਇਹ ਸਦੀਵੀ ਜੰਗ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਾਈ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇੰਡੋ-ਤਿਬਤੀਅਨ ਬਾਰਡਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕਮਾਂਡੋਆਂ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਪਈ। ਇਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਤਕਰਾਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਬੁਚਦਿਲ ਕਮਾਂਡੋਆਂ ਨੇ ਨਿਹੱਥੇ ਯੋਧਿਆਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਕਾਰਨ ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਪਰ ਉਸਦਾ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਨਾਮਾ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਪੱਕੇ ਅਤੇ ਜਬਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜੂਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੱਟ ਮਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਾ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤਕ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜਬਰ ਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਸ਼ਹੀਦ: ਭਾਈ ਜਿੰਦਾ ਤੇ ਸੁੱਖਾ

ਮਹਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਜੂਝਦਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸੋਧ ਲਈ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਚਾਹੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਰੂਪੋਸ਼ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਕੈਦ ਖਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਤੇ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਹਾਨ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਜਿੰਦਾ' ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ 'ਸੁੱਖਾ' ਦੀਆਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿਚ ਸਿਰਮੋਰ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ।

20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਿੰਦਾ ਤੇ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਦਾ ਅਹਿਮ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਅਣਖ ਤੇ ਗ਼ੌਰਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕੀਤੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਪੂਰੇ ਜਾ ਕੇ ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਲਲਿਤ ਮਾਕਨ ਤੇ ਅਰਜਨ ਦਾਸ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਸੋਧ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤਖਤ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ ਸੋਧਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਸੁੱਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਭਾਈ ਜਿੰਦੇ ਤੇ ਭਾਈ ਸੁੱਖੇ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਪੰਥ ਲਈ ਕੀਤੇ ਸਭ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਰੱਸੇ ਚੁੰਮਣ ਦਾ ਚਾਅ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦਾ ਬਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਣਖੀਲੇ ਜਰਨੈਲ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕਬਨੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਅਣਖ ਤੇ ਗ਼ੌਰਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣੇ।

ਜੇ ਜੀਵੈ ਪਤਿ ਲਬੀ ਜਾਇ॥

ਸਭੁ ਹਰਾਮੁ ਜੇਤਾ ਕਿਛੁ ਖਾਇ॥

ਬੱਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ। ਘਰ ਬਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਮੈਦਾਨੇ-ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੂਝ ਪਏ ਤੇ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸਾਂ ਤਕ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਵਾਸਤੇ ਜੂਝਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ।

ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਜਿੰਦਾ' ਦਾ ਜਨਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਗੁਰਨਾਮ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਫਰਵਰੀ 1961 ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਤੇ ਇਕ ਭੈਣ ਹਨ। ਮੁੱਢਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਗਦਲੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਗਹਿਰੀ ਮੰਡੀ ਤੋਂ ਦਸਵੀਂ, ਬਾਰੂਵੀਂ ਜੰਡਿਆਲਾ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਉੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਅਜੇ ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਦੂਸਰਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਕਿ 1984 ਵਾਲਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਵਾਪਰ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ

ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਇਕੱਤਰ ਹੋਈਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਵਲੋਂ ਗੋਲੀਆਂ, ਬੰਬਾਂ, ਤੋਪਾਂ ਅਤੇ ਟੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਚਾਲੀ ਹੋਰ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫੌਜੀ ਫਾਉਟੀਆਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਵਾਂਗ ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦੇ ਦੇ ਖੂਨ ਨੇ ਉਬਾਲਾ ਖਾਧਾ, ਸਿੱਖੀ ਅਣਖ ਜਾਗੀ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਕੁੱਦ ਪਏ ਜਦੋਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਭਾਈ ਜਿੰਦਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਮਾਰਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਪਰ ਫੌਜੀ ਨਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਪੋਸ਼ ਨਾ ਚੱਲੀ ਤੇ ਕਚੀਚੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਦੁਖੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ ਖਾ ਕੇ ਘਰੀਂ ਪਰਤ ਆਏ, ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਬਾਈ ਐਚ.ਸੀ. ਗੰਗਾਨਗਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਮਾਸੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਜੂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋਸਤ ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖਾ 16 ਐਫ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਬੇਅਦਬੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਹੋਈ ਬੇਪਤੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪੁਣ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੰਗਾਨਗਰ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਚੱਕ ਨੰ. 11 ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਪਿਤਾ ਸ. ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮੀ ਸਨ। ਭਾਈ ਸੁੱਖੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਦੀ ਦਾਤ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੀ, ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੱਦਿਆ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਉਸ ਦਾ ਨਿੱਤ ਕਰਮ ਬਣ ਗਿਆ। ਮੁੱਢਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪਿੰਡ ਮਾਣਕਪੁਰ ਚੱਕ ਨੰ. 93 ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਕਰਨਪੁਰ ਤੋਂ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ, ਗਿਆਨ ਜੋਤੀ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਬੀ.ਏ. ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਐਮ.ਏ. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਸੀ ਜਦੋਂ 1984 ਦਾ ਸਿੱਖੀ ਦਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਵਾਪਰ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਪੱਤ ਬਚਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਜੂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਸੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ।

ਭਾਈ ਸੁੱਖੇ ਤੇ ਜਿੰਦੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਤਲੇਆਮ ਤੇ ਬੇਪਤੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਟੀ.ਵੀ. ਉਤੇ ਦੇਖ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਫਿਰਕੂ ਕਾਤਲ ਲੀਡਰ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਜਿੰਦਾ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਥੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕਮਾਂਡਰ ਇਨ ਚੀਫ ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ। ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ

ਜਾਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬਣਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ। ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮੁਤਾਬਕ ਫੌਜ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਬੇਹੁਰਮਤੀ ਕੀਤੀ। ਨਿਰਦੋਸ਼ ਬੱਚੇ, ਬੁੱਢੇ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਕੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਫੌਜ ਵਿਚੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਪੂਨੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਜਿੰਦਾ ਤੇ ਭਾਈ ਸੁੱਖੇ ਨੇ ਪੂਨੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਕੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਪਾਪ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਥੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਸੁੱਤੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵਿਰੁੱਧ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਖਾਤਕੂ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਸ਼ਾਂਤਮਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਭਾਇਯੋ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ।

ਸਸਤ੍ਰਨ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਰਾਜ।

7 ਸਤੰਬਰ 1986 ਨੂੰ ਭਾਈ ਸੁੱਖੇ ਦਾ ਮੋਟਰ ਸਾਇਕਲ ਟਰੱਕ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਿਆ। ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕਾਫੀ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ, ਜਖਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। 5 ਮਹੀਨੇ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਚਾਈ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਡੰਡਾਂ ਬੋਤੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਸੈੱਲ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ 14 ਜਨਵਰੀ 1989 ਨੂੰ ਭਾਈ ਜਿੰਦੇ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੌਰਾਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਦੋਨੇ ਲੋੜਾਂ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। 21 ਅਕਤੂਬਰ 1989 ਨੂੰ ਪੂਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਵੀ.ਐਲ. ਰੂਈਕਾਰ ਨੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਜੱਜ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੱਜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੰਥ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਿੰਘ ਇਹ ਇਨਾਮ ਪਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੱਗੇ ਅੱਜ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ 'ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਭ ਦੇ ਮੂੰਹ ਬਰਫੀ ਖੁਆ ਕੇ ਮਿੱਠਾ ਕੀਤਾ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਪਰ ਇਹ ਸਿੰਘ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਖੌਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਜੱਜ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜੱਜ ਕਹਿੰਦਾ, "ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਮਜਬੂਰ ਸੀ। ਸੁੱਖਾ ਤੇ ਜਿੰਦਾ ਇਕ ਚੰਗੇ ਇਨਸਾਨ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਲਗਵਾਵਾਂਗਾ।" ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਰਾਤ ਸੁੱਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੌ ਗਏ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਫਸਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਸੌਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੱਜ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮਹਾਨ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਨਹਿਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ' ਦੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਗਜਾਉਂਦਿਆਂ 9 ਅਕਤੂਬਰ 1992 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀ ਲਿਆ। ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰੱਸਾ ਚੁੰਮਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਣ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਆਪਾ ਕੌਮ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ।

ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰੱਸਾ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਤੇ ਭਾਈ ਜਿੰਦਾ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾਹੋ-ਜਲਾਲ ਸੀ। ਕੌਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਮਰ ਮਿਟਣ ਦਾ ਖੇਡਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 30 ਮਿੰਟ ਤਕ ਫਾਂਸੀ ਉਤੇ ਲਟਕਦਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਸੁੱਖੇ ਤੇ ਭਾਈ ਜਿੰਦੇ ਨੂੰ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਇਕੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ

ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਸਵੇਰੇ 6 ਵੱਜ ਕੇ 20 ਮਿੰਟ 'ਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਡੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਸਮਾਂ ਇਕ ਗੁੰਝੀ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕੀਤੀ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਨਿਹੱਥੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਜਦੋਂ ਵੈਦਿਆ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਉਦੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਬਾ-ਡੀਗਾਰਡ ਸਨ ਅਤੇ ਵੈਦਿਆ ਖੁਦ ਵੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਸੀ। ਵੈਦਿਆ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਉਸੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਮਦਨ ਲਾਲ ਚੀਂਗਰਾ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਨੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤ ਗਰਦ ਤੇ ਭੰਨ ਤੋੜ ਰੋਕੂ ਐਕਟ ਟਾਡਾ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਇਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪੰਥਕ ਹੀਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਸਿਤਮ ਜਰੀਫੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 1984 ਦੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ 'ਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਖੂਨੀ ਦਰਿੰਦੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਦਨ-ਦਨਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਉਂਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਟਾਇਰ ਪਾਕੇ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ, ਐਮ.ਐਲ.ਏ. ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਬਣੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਉਚਤਮ ਅਦਾਲਤ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਸੁੱਖੇ ਤੇ ਭਾਈ ਜਿੰਦੇ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। (ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਤੇ ਜਿੰਦਾ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਿਲ ਪਤਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਕ ਸਹਾਇਕ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਬੀ.ਐਸ. ਮੋਹੀਤ ਦੇ ਦੱਸਣ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ 5 ਡਿਪਟੀ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, 10 ਸਹਾਇਕ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, 15 ਇੰਸਪੈਕਟਰ, 154 ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਤੇ 1274 ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕਮਾਂਡੋ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਸੂਬੇ ਦੀ ਰਿਜ਼-ਰਵ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕੰਪਨੀਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਤਾਇਨਾਤ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾ ਡਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬੁਲਟ-ਪਰੂਫ ਜਾਕਟਾਂ ਪਾਈ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਦਸਤਿਆਂ ਦੀਆਂ 30 ਮੈਟਾਡੋਰਾਂ ਤੇ ਉਨੀਆਂ ਹੀ ਜੀਪਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਰਾਤ ਭਰ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਸਾਰੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ 24 ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਫਾ 144 ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ "ਇਹ ਖ਼ਬਰ 10 ਅਕਤੂਬਰ 1992 ਦੇ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਛਾਪੀ ਸੀ"

ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਧੱਕਾ ਕਰਨ ਉਤੇ ਤੁਲ ਜਾਣ ਉਸ ਕੌਮ ਪਾਸ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਵਿਦਰੋਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਰਾਸਤਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾ ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੁੱਖਾ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਪੱਗ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਜਿੰਦਾ ਤੇ ਸੁੱਖੇ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਾਰੇ ਘਰੇਲੂਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਾਤ 10 ਤੋਂ 12 ਵਜੇ ਤਕ ਅਰਾਮ ਕਰਾਂਗੇ, 12 ਵਜੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਂਗੇ, 12 ਤੋਂ 3 ਵਜੇ ਤਕ ਪਾਠ ਕਰਾਂਗੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇ ਦਹੀਂ ਜਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਸੋਬ ਖਾ ਕੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅੰਤਿਮ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਾਂਗੇ।

ਜ਼ਖ਼ਮ ਅਜੇ ਵੀ ਔਲੇ ਨੇ..... ਕਦੋਂ ਮਿਲੇਗੀ ਸਜ਼ਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ?

ਸ. ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਹਰ ਸਾਲ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਵੰਬਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਨਵੰਬਰ 84 ਦਾ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਘੁੰਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੜੇ ਕਹਿਰ ਦੇ ਦਿਨ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ-ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਚੀਕਾਂ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਤ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਛੋਹ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਨਾਅਰੇ ਗੂੰਜ ਰਹੇ ਸਨ :

“ਖੂਨ ਕਾ ਬਦਲਾ ਖੂਨ ਸੇ ਲੋਂਗੇ।”
“ਸਰਦਾਰੋਂ ਕੇ ਜਲਾ ਦੇ, ਲੂਟ ਲੋ, ਸਰਦਾਰੋਂ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇ।”
“ਹਿੰਦੂ ਭਾਈ, ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈ, ਸਰਦਾਰੋਂ ਕੀ ਕਰੋ ਸਫ਼ਾਈ।”

ਦੋ ਨਾਅਰਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਕੰਨ ਪਾਟਣ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਖੂਨੀ ਸਾਕਾ 31 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰਿਆ ਜਦੋਂ ਦੋ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਸ. ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੂਨ 1984 ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਮਲੇ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 9:18 ਮਿੰਟ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਲਿਜ਼ਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ ਸੀ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੰਗਾਲ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਉਹ 4:00 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ 5:00 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਆਪਣਾ ਦੌਰਾ ਵਿਚੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 6:55 ਵਜੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੀਡੀਏ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਮੌਤ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਜੰਜਾਲ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਆਈ ਦੇ ਕਥਿਤ ਵਰਕਰ ਅਤੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।

31 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ। 1 ਨਵੰਬਰ ਦੇ 'ਸਟੇਟਸਮੈਨ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 11:00 ਵਜੇ ਰਾਈਟਰ ਬਿਲਡਿੰਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਜੇ ਟੀ-ਬੋਰਡ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਉਸ 'ਤੇ 1:30 ਵਜੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਆਈ ਦੇ ਵਰਕਰ ਅਤੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਭਗਦੜ ਮਚਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਫੌਜ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 2:30 ਦੇ ਲਗਭਗ ਫੌਜ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ।

ਮਦਰਾਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜਬਰਦਸਤੀ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੱਸਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਲੁੱਟਾਂ-ਖੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਨਪੁਰ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੁਕਾਨਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਭਗਦੜ ਮੱਚ ਗਈ ਸੀ। ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਬਲਪੁਰ ਅਤੇ ਇੰਦੌਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪੈਟਰੋਲ ਪੰਪਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਫੌਜ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਉਤੀਸਾ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਆਈ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਨੇ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਰੱਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ।

ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ 31 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਸਿੱਖ ਕਾਂਗਰਸ ਆਈ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਸਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਵਿਖੇ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਰ 'ਤੇ ਵੀ ਪਥਰਾਓਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੱਸਾਂ 'ਚੋਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ, ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ 4 ਵਜੇ ਤਕ ਕੁਝ ਦੁਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ 4 ਵਜੇ ਦੇ ਲਗਭਗ ਆਈ. ਐੱਨ. ਮਾਰਕੀਟ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਪਗੜੀ 30-35 ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਪਾਤ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਰ-ਧਾੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਟੋਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਫ਼ਦਰਗੰਜ਼ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰਿਆ ਸੀ। ਫਲਾਈ ਓਵਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਧੂਹ ਕੇ ਵਿਚੋਂ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰ ਭੰਨ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਦੀ ਖਿੱਚ-ਧੂਹ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢੀਆਂ। ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਚੀਖ-ਚਿੰਘਾੜਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਡਾਕ ਗੱਡੀ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਡਰਾਈਵਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੋਰ ਬਾਗ, ਸਫ਼ਦਰਗੰਜ਼ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਕਸ਼ਮੀ ਬਾਈ ਨਗਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਦਵਈ ਨਗਰ ਅੱਗ ਨਾਲ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਬੱਸਾਂ ਅਤੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪੁਲਿਸ ਖੜ੍ਹੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੱਕੜੀ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਟਰੱਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਸ਼ੰਕਰ ਮਾਰਕੀਟ, ਪੰਚ ਕੂਆਂ ਰੋਡ, ਕਰੋਲ ਬਾਗ, ਸਰੋਜਨੀ ਨਗਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਲੁੱਟੀਆਂ ਜਾ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ।

31 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ 5 ਵਜੇ ਦੇ ਲਗਭਗ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਮੁੱਠੀਆਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਐੱਚ. ਕੇ. ਐੱਲ. ਭਗਤ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ "ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਅਮਰ ਰਹੇ" ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ "ਖੂਨ ਕਾ ਬਦਲਾ ਖੂਨ ਸੇ ਲੋਗੇ"। "ਰੀਪੋਰਟ ਆਫ ਨੇਸ਼ਨ ਟਰੂਥ ਅਥਾਉਟ ਦਿੱਲੀ ਵੀਓਲੈਂਸ" ਅਨੁਸਾਰ 'ਭਗਤ' ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ "ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਹੀ ਫੌਕੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹੋਗੇ?"

ਬਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਸੈਂਕੜੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅੱਗ ਦੀ ਭੇਟਾ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਅਤੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ 'ਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਧ-ਘਤੀਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਥਰਾਉ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮਾਰ-ਧਾੜ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਭਾੜੇ ਦੇ ਦੰਗਾਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ 1000-1000/- ਰੁਪਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਐੱਸ. ਐੱਮ. ਸੀਕਰੀ (ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਿਟਾ: ਜੱਜ ਹਨ) ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ 4 ਨਵੰਬਰ ਤਕ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋੜ-ਫੋੜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵੱਲੋਂ ਪੀੜਤਾਂ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ, ਤੋੜ-ਫੋੜ, ਕਤਲ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਹਤ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਰੰਤ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਿਹੜੇ ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੁਝ ਕੁ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਸ੍ਰੀ ਸੀਕਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਅੱਜ ਤਕ ਇਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੰਗਾਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਹੀ ਮੋਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਹੋਰ ਨੋਸ ਨਤੀਜਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ।

ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਰਹੇ ਨਾਨਾਵਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਰਨਲਿਸਟ ਸ. ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 31 ਅਕਤੂਬਰ ਅਤੇ 1 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਰਦਨਾਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਖਮੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਗ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ 31 ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਕਨਾਟ ਸਰਕਲ ਵਿਚੋਂ ਕਾਲੇ ਧੂੰਏਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਘਣਾ ਬਦਲ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅੰਬੈਸਡਰ ਹੋਟਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਟੈਕਸੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਤੋੜ-ਭੰਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਖਾਨ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਲੁੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੜਕ ਉੱਪਰ ਇਕ ਅਫ਼ਸਰ ਅਧੀਨ ਦੋ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੜ੍ਹੇ

ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਖਾਮੋਸ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁੱਟ-ਮਾਰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ 'ਖੂਨ ਕਾ ਬਦਲਾ ਖੂਨ ਸੇ ਲੋਗੇ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਗੀਚੇ ਦੀ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਕ ਟਰੱਕ ਵਿਚੋਂ ਲਾਠੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਦੀਆਂ ਪੀਪੀਆਂ ਉਤਾਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਟਰੱਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਪਾਰਕ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਸਿੱਖ ਮਕੈਨਿਕ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵਿਚ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ ਆਈਆਂ ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ।

ਇਹ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਬਲਕਿ ਬਹੁਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਸਿੱਖੀ ਇਕੋ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲ ਉੱਠਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ 'ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾ ਦਿਓ' ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਉਦੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਹੁਣ ਤਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾਏ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਦਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਸਟਿਸ ਤਾਰਕੁੰਡੇ, ਡਾ. ਕੁਠਾਰੀ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਜੱਜ ਐੱਸ. ਐੱਮ. ਸੀਕਰੀ ਵਰਗਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਦਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਡੱਟ ਕੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਤਕਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਦਾਨਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਕਈ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੀ ਕੌਮ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਲਗਭਗ 3500 ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ 10,000 ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਕ ਵੱਡਾ ਅਪਰਾਧ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਸੈਂਕੜੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਉੱਪਰ ਚਾੜ੍ਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤਕ ਇਕ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ. ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਭਾਈ ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਫਾਂਸੀ 'ਤੇ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਇਕੋ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੋ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਟਕਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਫਾਂਸੀ 'ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ?

18 ਸਾਲ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਪਰਵਾਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਲਈ ਕਚਿਹਰੀਆਂ ਵਿਚ ਧੌਕੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ: ਇਸ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਬੰਦੇ ਬਿਰਥ ਹੋ ਗਏ, ਫੈਸਲੇ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁੱਕ ਗਏ, ਆਖੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਜੜੇ ਘਰੀਂ ਜਾਣ ਹੁਣ, ਇਹ ਕਦੋਂ ਤੀਕ ਇਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿਣਗੇ....। (ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ)

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕੌਣ?

ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਉਤੇ ਜੋ ਗਹਿਰੀ ਸਿਆਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਹਰ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਲਹਿਰ ਪੈਂਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਦਾ ਇਨ-ਕਲਾਬੀ ਚਰਿੱਤਰ ਜਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਿੱਟੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ।

ਦੂਜੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਆਸੀ ਜਮਾਤ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ ਚਾਹੇ ਉਹ ਅਕਾਲੀ ਹੋਣ, ਕਾਂਗਰਸੀ ਹੋਣ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬੀ.ਜੇ.ਪੀ. ਵਾਲੇ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬ ਹੁਣ ਯੋਧਿਆਂ ਤੇ ਦਿਲਦਾਰ ਤਬੀਅਤ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਘਸਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਮੋਤ ਕੋਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਨੇਤਰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਜਰ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਕੋਲ ਸਿਆਸੀ ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਹੈਂਡਲ ਵਾਂਗ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਤੇ ਭਾਵੁਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਜੁਗਲੀ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸਹਿਲਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਪੈਂਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨਾਇਕਾਂ ਨੇ ('ਹਿੰਦੂ ਮਾਨਸਿਕਤਾ' ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ 'ਰੈਡੀਕਲ ਕਰੈਕਟਰ' ਤੋਂ ਚਿੰਤਤ ਹੋ ਕੇ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਪੂਰੇ ਨਾ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਲੜਾਈ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ, ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲੰਡਨੀ ਤੇ ਅਧੂਰੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਸਕੂਨੀ' ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ, ਮੋਰਿਆਂ ਰਾਜ ਕਾਲ ਦੇ ਮਹਾਂਵਿਦਵਾਨ ਚਾਣਕਯ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਲੋਕੋਂ ਤੋੜ ਕੇ, ਲਹਿਰ ਦਾ ਟੈਂਪੂ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਮਸਲੇ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੇ। ਸੋਹ ਦਾ ਤੱਕਲਾ ਜਿਵੇਂ ਦਾ ਤਿਵੇਂ ਗੱਡਿਆਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਸਾਂਝੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਲਟਕਾਉਣਾ, ਹਾਈਕੋਰਟ ਸਾਂਝਾ, ਹੈੱਡਵਾਟਰ ਵਰਕਸ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਇਕਾਈ ਦਾ ਟੈਂਟਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਲਮਕਾਈ ਛੱਡਿਆ। ਗੱਲ ਕਿ ਅਸਮਾਨ 'ਚੋਂ ਡਿੱਗ ਖਜੂਰ 'ਚ ਅਟਕਿਆ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣ ਗਈ, ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਪਰ ਦੋਭਾਸ਼ੀ ਫਾਰਮੂਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਗਤ ਛੇਤੇ ਜਾਰੀ ਰਹੇ।

ਅਮੀਰੀ ਤੇ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਪਾੜੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਧਦੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਬੇਚੈਨੀ 'ਚ ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੇ ਗ਼ਲਤ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ। ਇਨਕਲਾਬ ਜਾਂ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ('ਮਬੇਦਰ ਫੋਲਟਿਚਰਿਸ') ਰਸਤੇ ਦਾ ਰੋੜਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ। ਇਉਂ ਇਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗੇ। ਸੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀ ਲਹਿਰ ਚੱਲੀ, ਉਹ ਨਕ-ਸਲਬਾਤੀ ਲਹਿਰ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਲਾਲ ਕਿਤਾਬ ਸੀ। ਅਤੇ

ਨਕਸਲਬਾਤੀ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਣਾ ਲੋੜਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਲਹਿਰ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਨਾ ਬਣ ਸਕੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਸ ਹਥਿਆਰ ਬੰਦ ਲੜਾਈ ਦੀ ਗੁਰੀਲਾ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੱਭਰੂ ਮੁੰਡੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਅਤੇ ਵਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਖਾਜਾ ਬਣ ਗਏ; ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਗੱਭਰੂ ਅਣਆਈ ਮੌਤੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਗੁਰੀਲਾ ਲਹਿਰ ਦਾ ਅਸਰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਗੱਭਰੂ ਦਲੇਰ ਮੁੰਡੇ; ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਇਕ ਬਣ ਗਏ, ਸੁਲਗਈ ਅਗਰਬੱਤੀ ਵਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਗ ਮਗਾਉਣ ਲੱਗੇ, ਇਹ ਲਹਿਰ ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀਆਂ ਵੀ ਖਿੱਲੀਆਂ ਉਡਾਂਦੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਹੁਤੇ ਦੇਸਤ ਇਹ ਤੱਥ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਿਚਕਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੁਰੀਲਾ ਲਹਿਰ ਨੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁੱਖ ਤੇ ਸੋਚ ਜਰੂਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਇੰਝ ਇਹ ਲਹਿਰ ਬੁਰਜੁਆਜੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਚੇਤਨਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਖੇਤਰ ਅਜੇ ਸਮਾਪਤੀ ਵੱਲ ਵੱਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਕ ਹੋਰ ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਿੰਦੂਆਂ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਕਦੀ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ, ਕਦੀ 'ਰਾਅ' ਦੇ ਪੈਦਾਵਾਰ। ਕਦੀ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਨਾਇਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਦੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਖੁੱਸ ਜਾਣ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਜਵਾਬ ਭਾਣਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਲਹਿਰ ਕਿਹਾ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਅਤੇ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਲਹਿਰ ਕਿਹਾ। ਕੁਝ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਅਨਿਆਂ ਵਿਸਫੋਟ ਕਿਹਾ। ਏਸੇ ਲਹਿਰ ਦਾ ਉੱਤਰਫਲ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕਰਫਿਊ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੱਕੇ ਤੇ ਹਮਲਾ। ਨਜਾਇਜ਼ ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਤੇ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖਰ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਵੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ, ਅੰਦੋਲਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਮਸਹਲਤਾਂ ਦੀ ਕੁਟਲਨੀਤੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ, ਵਿੱਥ ਬਾਪ ਕੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਇੰਨੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਬੁਸੇ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਘਟੀਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਵਿਰੋਧ ਜਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਪਰਿਵਰਤਨ ਬਾਹਰੋਂ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਜਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚੋਂ ਲਾਇਲਾਜ ਰੋਗ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਿਊਂਦਿਆਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਈ ਅੰਗ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਵੇਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਕੁਝ ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕਤੰਤਰੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਹੱਠ ਰੋਗ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕੁਟਲਨੀਤੀ ਦੀ ਬਦਬੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਰੋਗੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਤੇ ਨੀਤੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਸਮਕਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ, ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਬਣਤਰ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿ-ਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਦਬ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਅਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਦਰੋਹੀ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਈ ਸ਼ਾਸਤਰ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਸਸਤਰ

ਰਾਹੀਂ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਵੀ ਸਮਰਥ ਹੋਵੇ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਹ ਅਤੇ ਵਿਦਰੋਹ ਵਿਚਾਲੇ ਬਹਿਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਪਰੰਤ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਵਾ-ਸਵਿਕਤਾ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨ ਤੇ ਬਲ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਭਰੂ ਦੇ ਰੋਸ ਦੀ ਲੰਬੀ ਚੜ੍ਹਤ ਜੋ ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਵਿਚੋਂ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਨਰ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੇ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਿੱਠ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਮੱਧਕਾਲੀ ਧਾਰਮਿਕ ਚੌਖਟਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਰੋਤ, ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਗਿਆਨਕ, ਪਦਾਰਥਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਸਾਰਾਂ ਤੇ ਪੱਧਰਾਂ ਉਤੇ ਵਾਪਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਅਣਕਿਆਸੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਇਹ ਸੋਚ ਦੋਫ਼ਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਧਾਰਿਤ ਮੱਧਕਾਲੀ ਮਾਡਲ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸੋਚ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਮਲੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਮੱਧਕਾਲ ਦਾ ਆ-ਦਰਸ਼ਵਾਦ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ-ਅਧਿਆਤਮਕ ਇਨਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਤਿ ਸੂਝ 'ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਨੁੱਖ, ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਨਿਆਂ, ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਭੂਮੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ, ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਸੂਝ ਨੂੰ ਅਗਰਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ, ਮੁਗਲਾਂ ਤੇ ਫਰਾਂਗੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਕਸਲਬਾਤੀ ਲਹਿਰ ਤੱਕ ਦੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਟੇਟ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਹਮਲਾਵਰ ਸੁਭਾਅ, ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਤੋੜ ਭੰਨ ਨਾਲ ਅਟੁੱਟ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤਣਿਆ ਹੋਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਦਾ ਗਦਰੀ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਸੋਚ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹਾਸਿਲ ਵਜੋਂ ਆ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲਹਿਰ ਦਾ ਸੁਚੇਤ ਰਾਜਸੀ ਮੰਤਵ ਤਤਫਟ ਰਾਜ ਪਲਟੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖ/ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲੋਕ ਰਾਜ ਦੇ ਬੁਰਕੇ ਓਹਲੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਅਤੇ ਫਾਸੀ ਝੁਕਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਸਟੇਟ ਬਾਰੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆ-ਲੋਚਨਾਤਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਲਹਿਰ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਟੇਕ ਬਣ ਗਏ ਸ਼ਸਤਰ ਦਾ ਰੁਖ ਵੀ ਬੋੜਾ ਟੇਵਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਲੋਕ-ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਅਸਿੱਧੀ ਹਮਦਰਦੀ, ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਸਿਆਸੀ ਛਲ 'ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸਾਮਰਾਜੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਦਮਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਫਾਸੀ ਝੁਕਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਸਟੇਟ ਬਾਰੇ ਇਹ ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਿੱਖੇ ਰੋਹ ਅਤੇ ਨਫਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਵੇਕ ਜਾਂ ਤਾਰਕਿਕ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿਆਸੀ ਹਿੰਸਾ ਤਰਲ-ਬਿੰਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਰਾਜਨੀਤਕ-ਤਾਕਤ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਟਿਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਰਾਜਸੀ ਰੋਹ ਅਤੇ ਵਿਦਰੋਹ ਨੂੰ, ਲੋਕ-ਯੁੱਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆਵੰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਸ਼ਟਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣਿਆ ਸੁਭਾਅ ਨਿਰਪੱਖ ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਸੋਚਣੀ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜਕ ਪਾਤਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅਮਲੀ ਯੋਗਤਾ, (ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਇਸ ਨੂੰ ਦਲੀਲ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਨ ਦੀ ਥਾਂ) ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦੀ ਅਮਲ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ, ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤਾਕਤ ਪ੍ਰਤਿ, ਰੋਹ ਤੇ ਵਿਦਰੋਹ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਇਕੱਲੇ ਹਾਸਿਲ ਵਾਂਗ ਆ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਨੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੋਚ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਸਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਦੁਖਾਂਤਕ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮੱਰਥਾ ਤੇ ਵਿੱਤ ਮੁਜਬ ਸਮਝਣ ਪਛਾਨਣ ਦੀ ਚੋਸ਼ਟਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਆਪਣਾ ਲਹੂ ਚੁੱਕਦੀ, ਆਪਣੇ ਜਖਮ ਚੱਟਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਰਦ ਪੀਂਦੀ, ਸਟੇਟ ਦੇ ਵ-ਹਸ਼ੀ ਤੇ ਮੌਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੀ, ਸਮੁੱਚੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ, ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਬਾਗੀ ਸੁਰ ਨੂੰ ਮਗਾਉਣ ਦੀ ਚੋਸ਼ਟਾ ਕਰਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਕਿਰਸਾਨੀ ਦਾ ਕਿਰਤੀ ਹੱਥ, ਇਹ ਸੋਸ਼ਣਕਾਰੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਟਕਰਾਉ ਵਿਚ, ਇਸ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਮੋੜਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਤੀ ਸੰਦ, ਸੰਦ ਤੋਂ ਤਲਵਾਰ ਤੱਕ ਦਾ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦਰੋਹੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਇਕ ਪੌੜੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਥਾਪਨਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਦੇਸੀ ਸਾਮਰਾਜ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕ ਰਾਜ, ਸੋਸ਼ਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ, ਕਿਰਤੀ ਹੱਥਾਂ ਦਾ, ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਵਿਰੋਧ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਣਾ, ਲਗਪਗ ਜਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਨਫਰਤ ਤੇ ਬੇਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਤਨਾਵਾਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਦੂਸਰੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਹੀ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਕਠੌਰਤਾ ਦੇ ਗੁੰਗੇ ਰਹੱਸ ਤੇ ਬੋਲੇ ਵਿਵੇਕ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਰਾਜਸੀ ਸੱਤਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣਾ ਗਲਬਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤੱਕ ਹਰ ਪੈਂਤੜਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਆਦਿਮ ਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਮਾਉਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਉੱਜ ਅੱਜ ਦੇ ਸਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਲਈ ਲਾਅਨਤ ਹਨ।

ਸਟੇਟ, 'ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ' (ਲਓਰਦੇਰ) ਦੀ ਰਾਖੀ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਹੀ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਰੋਹ ਦੀ ਇੱਛਾ ਇਨਕਲਾਬ ਜਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਅਕੱਟ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਬੋਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਟੇਟ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬਲ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲੁਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਕੇਂਦਰੀ ਮਿਲਣ-ਬਿੰਦੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਹ ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਤੇ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀਆਂ ਆਪਸੀ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਲਹਿਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਾਲ ਵਧਦਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੀਆਂ

ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ ਤੇ ਪੈਂਤੜਾ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸਹੀ ਤਸਵਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਭੇਡ ਅਟੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਟੇਟ, ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਹਿੰਸਾ 'ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ' ਦੇ ਓਹਲੇ ਹੇਠ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਉਚਿਤ ਤੇ ਵਾਜਬ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਸਮੇਲ ਜਾਂ ਅਸਾਵੇਂ ਘੋਲ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਜਾਣ ਦਾ ਭਾਵ ਸਿੱਧਾ ਮੋਤ ਨਾਲ ਦਸਤਪੰਜਾ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਈ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ, ਸਟੇਟ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਲਈ, ਉਸ ਦੀ ਤਾਕਤ 'ਤੇ ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਲਈ, ਬੇਚੈਨੀ ਤੇ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਲੁਕ ਛਿਪ ਕੇ ਪ੍ਰਹਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੀ ਕਾਰਗਰ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੀਲਾ ਯੁੱਧ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਉਂ ਲੁਕ-ਛਿਪ ਕੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਹਸਤੀ, ਲਈ ਇਹ ਯੁੱਧ ਵਿਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੰਦ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਗੁਰੀਲਾ ਯੁੱਧ ਦਾ ਗੁਰੀਲਾ ਨਾਇਕ, ਰੋਮਾਂਚਿਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਬਿੰਬ ਵੱਲ ਉਲਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੀਲਾ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਲੋਕ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਪਰਵਰਤਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਛੁਕ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਲੋਕ ਯੁੱਧ (ਗੁਰੀਲਾ ਯੁੱਧ) ਸਿਰਫ ਕਲਾਸ-ਨੀਕੋਵ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਚੇਤਨਤਾ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸੰਗਰਾਮ ਦਾ ਵੀ ਪਰਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਸ਼ਸਤਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਗੁਰੀਲੇ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਦੋਵੇਂ ਸਿਰਜਨਾਤਮਿਕ ਤਨਾਉ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਸਟੇਨਗ੍ਰੀਨ, ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਪੂਰਕ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੌਰ ਦੀ ਸੰਕਟ-ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਚੇਤਨਾ ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅੰਗ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜੇ ਇਹ ਸੰਕਟ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਚੇਤਨਾ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨਾਇਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਨਾਲ, ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵੱਖਰੀ ਦਿਸ਼ਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵੀ ਹੋਰ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ, ਭੂਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਆਪਸੀ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾ ਕੇ ਨਿਰਖਣ ਪਰਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਕਾਲੀ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮੋਤ ਦੇ ਕੇ, ਨਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਾਬ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਸਕੀ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਕ੍ਰਿਆਤਮਕ ਠੋਕਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਗਤੀ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ ਬਾਰੇ ਨਿਰੰਤਰ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ਕੀਤਾ।

ਖਾਤਰੂਆਂ ਦੀ ਇਸ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੂਰਮਗਤੀ ਦੀ ਹਉਂ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਜਾਣ ਦੀ ਰੀਝ ਨੇ, ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਵਰ੍ਹ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਹਨੇਰੀ ਵਾਂਗ ਝੁਲ ਜਾਣ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿੱਧ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਦੀ ਥਾਂ ਅਨਾਇਕ ਜਾਂ ਖਲਨਾਇਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਪੈਂਤੜਾ ਵੀ ਪੇਸ਼-ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਖਾਤਰੂ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਫੇਰ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਗੁਰਬਤ ਤੇ ਨਿੱਘਰ ਰਹੀ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਗਾਊਂ ਹੀ ਚਿੰਤਨ ਮੰਥਨ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਸਿਊਂਕ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨਾ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਆਵੇ। ਇਹ ਸਿਊਂਕ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਸਿਊਂਕ ਹੈ

ਨਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਕੀਤਿਆਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਸ਼ਾ ਸੇਵਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 85 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਗੱਭਰੂ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਹਨ। ਹੁਣ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਸ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਨਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਹੁਣ ਸਮੈਕ ਹੈ। ਖੰਘ ਦੀ ਦਵਾਈ ਦੀਆਂ, ਨਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ, ਗੋਲੀਆਂ, ਕੈਪਸੂਲ ਤੇ ਐਲ ਐਸ. ਡੀ. ਵਗੈਰਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਹੱਦੀ ਪੱਟੀ ਤਾਂ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਪੱਟੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਸਰੋਆਮ ਨਸ਼ਾ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਕਦੀ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ। ਪੁਲੀਸ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ 'ਓਰਚੇਟਰਿਸ ਭੁਰਏ' ਲੰਮੀਆਂ ਤਾਣ ਕੇ ਸੁੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਹੋ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੱਥ ਹੀ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਕੰਬਣ ਲਾ ਦਿਉ, ਸ਼ਸਤਰ ਫੜਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਏਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਕਿੰਨਾ ਪਰਸੰਗਿਕ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰਾਜੇ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਥ ਕਰ ਉਡਰਿਆ॥
ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕੱਦਮ ਕੁੱਤੇ ਜਾਇ ਜਗਾਇਨ ਬੈਠੇ ਸੁਤੇ॥

ਰਾਜੇ ਲਈ ਰਾਜ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਜਾ ਨਹੀਂ। ਪਰਜਾ ਵਿਚੋਂ ਬਗ਼ਾਵਤੀ ਸੁਰਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਨਸ਼ਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਨਸ਼ਾ, ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਤਾਂ ਸੰਜੀਵਨੀ ਬੂਟੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਘਰ-ਘਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੋਕੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ

“ਖਾਊ ਪੀਊ ਲਉ ਆਨੰਦ
ਸਰਕਾਰ ਨੀ ਕਰਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੰਗ
ਕੋਈ ਨਾ ਕਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੰਗ।”

ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਸਤਾ ਨਸ਼ਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਮਹਿੰਗਾ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਈ ਘਰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਤਕੜੇ ਚੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਗੱਭਰੂ ਕੋਈ ਉਂਗਲਾਂ 'ਤੇ ਗਿਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਨਸ਼ਈ ਹੀ ਵਿੰਗੇ-ਟੇਢੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਾਜ਼ਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਰਵੇਖਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ 85 ਫੀਸਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਫਸ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 14 ਸਾਲ ਤੋਂ 38 ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। ਬੇੜੇ ਨੌਜਵਾਨ ਹੀ ਬਾਕੀ ਬਚਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਈ ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਮੈਕ, ਚਰਸ, ਅਫੀਮ, ਸ਼ਰਾਬ, ਗੁਟਖਾ, ਤੰਬਾਕੂ, ਪੋਸਤ, ਬੀਬੀ, ਸਿਗਰਟ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਨਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਟੀਕੇ ਵੀ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰ ਨਸ਼ੀਲੇ ਕੈਪਸੂਲ ਦੇ ਗੋਲੀਆਂ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਖੰਘ ਵਾਲੀ ਦਵਾਈ ਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰੀਮਾਂ ਵੀ ਬੂਡ ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਖਾਧੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਨਸ਼ਈਆਂ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਰਨ ਜੁਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਰੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੜਕਿਆਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਨਸ਼ਾ ਸਰੋਆਮ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਕੰਟੀਨਾਂ ਵੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਔਡਾ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸਾਰਾ ਲੇਖਾ-ਜੇਖਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਵਰਗ ਵੀ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅੰਕੜੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ 40 ਫੀਸਦੀ ਲੋਕ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਮਾਤੀ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਗਮ ਭੁਲਾਉਣ ਲਈ ਨਸ਼ਿਆਂ

ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦਕਿ 25 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਹਨ, ਜੋ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਹੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। ਖੇਤੀ ਧੰਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਫੀਸਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨਸ਼ੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲਗਭਗ 35 ਫੀਸਦੀ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਜਾਂ ਟੌਹਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਸ਼ੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਅਖੌਤੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵੀ ਨਸ਼ਈਆਂ ਦੇ ਅੱਡੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮਿਲੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ 13 ਸਕਿੰਡ ਬਾਅਦ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨਸ਼ੇ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ 6 ਹਜ਼ਾਰ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵਿਰੋਧੀ ਸੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਵੇਲੇ ਦੀ ਹਰ ਸਰਕਾਰ ਜੁਗਤਾਂ ਲੱਭਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਜੁਗਤ ਕਮਾਲ ਦੀ ਜੁਗਤ ਹੈ। ਸੱਪ ਵੀ ਮਰ ਜਾਏ, ਸੋਟੀ ਵੀ ਨਾ ਟੁੱਟੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਆਦਤ ਪਉਣੀ ਸੀ ਸੋ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਹਰ ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਘਰ ਤੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਕਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਚੋਰੀਆਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਜੁਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਵਧਣ ਲੱਗੀ। ਨਸ਼ਈਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲੀਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਫੜਦੀ ਬਣੀ ਜੇ ਇਹ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ? ਨਵਾਂ ਸੰਕਟ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਨਸ਼ਾ ਵਿਕ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਰੇਆਮ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੱਕ ਹੇਠਾਂ। ਸਿਰਫ਼ ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਖਬਰ ਛਾਪ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਸਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ? ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਫੇਵਾਂ ਦਰਿਆ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਲ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਕਿੱਡੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ ਆਪਣਿਆਂ 'ਤੇ "ਭਰ ਭਰ ਮਸ਼ਕਾਂ ਨਸ਼ਾ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ।"

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋਰ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ 'ਵਿਸ਼ ਕੰਨਿਆਵਾਂ' ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਕੰਨਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਟੀਆਂ ਤੇ ਡੱਬੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਰੂ ਪੀ ਕੇ ਤੇ ਕੁੱਕੜ ਖਾਕੇ ਘੁਰਤੇ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਦਾਰੂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀ ਹੀ ਸਵਰਗ ਦਾ ਝੂਟਾ ਦੌਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੈਂਸਰ ਵਾਂਗ ਗੱਭਰੂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਉਮਰ 10 ਸਾਲ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸਾਨੀ 'ਚ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਸਬੱਬ ਨਸ਼ਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਖਰਚਾ ਕਿਥੋਂ ਆਵੇ। ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਘੱਟ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਖਰਚੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਹਿੰਗਾਈ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਮਹਿੰਗਾਈ ਵੱਲੋਂ ਖਿੱਚ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਮਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਟੀਕੇ ਇਕੋ ਸਰਿੰਜ ਨਾਲ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਲਹੂ ਰੋਗ ਤੇ ਏਡਜ਼ 'ਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਲਹਿਰਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀਆਂ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਬੰਦ ਹੀ ਹੋ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਤ ਹੀ ਏਹੇ ਜਿਹੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਜੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਦਾਰੂ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇਗੀ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਸੁੱਕੇ ਨਸ਼ੇ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਨਸ਼ੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ੁੱਧ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਕਾਰਗਰ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣਗੇ। ਅਸਲ ਮਸਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ 'ਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਹੋਵੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਦੀ ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਏਹੇ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਪਾ ਰਹੇ।

ਹੁਣ ਪੁਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਪੁਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਫੇਵੇਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਗਦੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਤਾਂ ਫਾਇਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਹਾਡਾ, ਮੇਰਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨਸਲ ਦਾ ਤਾਂ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਖਾਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਇਸ ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੇ ਖਾ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਜਮਾਤਾਂ, ਸਰਕਾਰ, ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਣਾਉਣਗੀਆਂ ਜੋ ਰਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕ ਹੀ ਨਾ ਬਚੇ। ਲੋਕ ਤਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਸਦਾ ਲਈ ਸਵਾ ਦੇਣੇ ਹਨ।

ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਜਿਹੜੀ ਲਹਿਰ ਸਰਕਾਰ ਚੁੱਪ ਚਪੀਤੇ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਲੱਖਾਂ ਬਿਹਾਰੀਏ, ਯੂ.ਪੀ. ਦੇ ਭਈਏ, ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਪਹਾੜੀਏ ਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਬਾਨੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਘਰ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਖਰੀਦ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੁਕਾਨਾਂ ਖਰੀਦ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਵੱਜਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਗੱਭਰੂ ਬੇਕਾਰ ਤੇ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਆਸੀ ਸਮੀਕਰਣਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਕੋਲ ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਦੀ ਕੁਟਲਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੇਖੇ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਦਰਿਆ ਵਗਣੇ ਬੰਦ ਕਰਾਈਏ। ਆਪਣੀ ਹੁਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਬਚਾਈਏ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਟੀ.ਵੀ., ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੰਬੀਆਂ ਤਾਰੀਫਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਝੂਠੇ, ਝੂਠਨਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੀ ਕੁਫਰ ਤੋਲਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪੇ ਮੈਂ ਰੱਜੀ ਪੁੱਜੀ ਆਪੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਜੀਣ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਸਰਕਾਰ ਕੁੰਭਕਰਨੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗੇ ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਖੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚੋਂ ਨਸ਼ੇ ਮਿਲਣਗੇ, ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਿੱਥੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਕਰੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨਾਲ ਅਮਲੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਲਹਿਰ ਪੁੱਛ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ।

ਨਸ਼ਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਏਨੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਈ ਪੌਂਟੀ ਚੱਚੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਪੌਂਟੀ ਚੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਿਕੰਦਰ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਪੋਰਸ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਮਲੀਆਂ ਦੀ ਨਸਲ ਅਖਵਾਉਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਿਹਤਮੰਦ ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਭਾਈਚਾਰਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈ ਸਕਣ। ਜੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਦਾ ਹੱਕ ਕੇਵਲ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿੰਨੇ ਪ੍ਰਤ-ਸ਼ਿਸ਼ਤ ਲੋਕ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਤਾਂ ਬਾਕੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰਵਾਸ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਰਵਾਸ ਪਿੱਛੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਤੇ ਹਾਲਾਤ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਵੋਟਾਂ ਮੰਗਣ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ? ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਤੇ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ? ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਲਾਹਨਤ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪਰੋਹੋ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੱਧ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤੀ ਆਸ ਨਾ ਰੱਖਿਓ ਇਹ ਬੇਹੱਦ ਖੁਦਗਰਜ਼, ਜ਼ਬਾਨੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਡਰੀ ਹੋਈ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਹ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਸੱਪ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਗ-ਵਲ ਵਿਚ ਲੈਣ ਲਈ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗੇ ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਾਰਿਸ ਹੀ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦੇਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਆਪਣਾ ਲਈ ਹੈ। ਹਾਲੀ ਤਾਂ ਵੈਟ ਨੇ, ਉਦਾਰੀਕਰਣ, ਵਪਾਰੀਕਰਣ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀਕਰਣ ਨੇ ਜਲਵੇ ਦਿਖਾਉਣੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬਣੇਗਾ ਕੀ? ਆਉ ਰਲ ਕੇ

‘ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦ’ ਸਾਡੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ ਤੇ.....

ਦਾਸਾ ਅਤੇ ਮਾਲੋਗਾਊਂ ਅੰਦਰ ਹੋਏ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਕਹਾਣੀ ਉਭਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇੰਨਾਂ ਦੇ ਰਹਿਮੇ ਕਰਮ ਤੋਂ ਹੀ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਬੰਬ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੰਦਰਾਂ ਕੌਮਾਂ ਮੱਠਾਂ ਸ਼ਿਵਾਲਿਆ, ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਭਵਨਾਂ ਅੰਦਰ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇੱਥੇ ਟੱਲੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਖੜਕਦੀਆਂ ਚੋਟੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਇੱਥੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆ ਰਾਹੀਂ ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਕਰਨ, ਨਵੀਨਤਮ ਸਵੈਚਾਲਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹਿੰਦੂ ਨੌ-ਜਵਾਨਾਂ (ਮਰਦ, ਔਰਤਾਂ) ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ (ਆਰਟ ਆਫ ਲਿਵਿੰਗ) ਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਰਵੀ ਸੰਕਰ ਅਚਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪੰਚਮਤੀ ਦੇ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਝੋਂ ਤਰਜ ਦੀ ਇਸ਼ਰਾਇਲੀ ਜੰਗਜੂ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਸਤਾਦ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਾਬਕਾ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲ ਅਡਵਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ਼ਰਾਇਲੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੌਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਮੱਠਾਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ (ਦਯਾ ਨੰਦ ਪਾਂਡੇ ਵਰਗੇ) ਪਹਿਲਾ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਨਵੀਨਤਮ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਸੰਕਰਚਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਵੇਲਾਸ ਮਈ ਕਮਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਸੋਮ ਰਸ ਦੀਆਂ ਚੁਸਕੀਆਂ ਨਾਲ ਦੇਵ ਕਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡੀਆਂ ਕਾਮ ਅਦਾਵਾਂ, ਨਿਰਵਾਸਤਰ ਹੋ ਕੀਤੇ ਕਰਤੱਬਾਂ ਨੂੰ (ਹਿੰਡਨ ਕੈਮਰਾ) ਰੂਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਕੈਮਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਕੈਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅੱਤਵਾਦ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਲਪਸਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਸੀਨ ਸਾਝਾਂ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਲੈਪਟਾਪ ਅੰਦਰ ਸੀ.ਡੀ ਰਾਹੀਂ ਜਦੋਂ ਮਰਜੀ ਲੁੱਤਣ ਲੈ ਸਕਣ

ਕਮਾਲ ਦੇਖੋ, ਜਿੰਨਾ ਕਦੇ ਨੰਗੀ ਕਰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਕੜੀ ਸੀ ਤੱਕੜੀ (ਤਰਾਜ਼ੂ) ਨੂੰ ਤੋਲਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹਨ। ਉਹ ਏ.ਕੇ ਸਨਤਾਲੀ ਚਲਾਉਣੀਆਂ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਨੂੰ ਭੰਗਵਾਂ ਰੰਗ ਦੇ ਕੇ ਚਾਣਕੀਯਾ ਨੀਤੀ ਰਾਹੀਂ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦ ਦਾ ਡਰ ਸਹਿਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਇਸਾਈ ਆਦਿ ਇੰਨਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਰਹਿਮ 'ਤੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤੈਅ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਇਹ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ, ਇੰਨਾਂ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਨ ਧਰਮ, ਬੁੱਧ ਧਰਮ, ਪਾਰਸੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੁਫ਼ੇ ਲਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਇਸਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹਨ।

ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਜਬਰ-ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਹਰਬਾ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਅੰਦਰ ਹੋਠਾਂ ਤੋਂ (ਚਪਤਾਸੀ ਤੋਂ ਅਫਸਰ ਤੱਕ, ਸਿਪਾਹੀ ਤੋਂ ਜਰਨਲ ਤੱਕ) ਉੱਪਰ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਸੈੱਲ ਕਾਇਮ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਘੁਸਮੇਨ ਹਰ ਧਰਮ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਦੇ ਦਿੱਜਤ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਆਪਣੀਆਂ ਫ਼ੋਕਰੀਆਂ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਵੇਲਾਸ ਮਹਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਬਰ-ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜਿਆਦਾਤਰ ਹੁਣ ਇਹ ਤਸਦੋਦ, ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਦੂਸਰਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਗਰ ਛੇਤੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਹੈ ਸਾਮ, ਦਾਮ, ਭੇਦ, ਦੰਡ। ਇਹ ਨੀਤੀ ਹੁਣ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਉੱਪਰ ਸੰਕਰਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵਰਤੀ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬੋਧੀ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪਸਾਰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਬੋਧੀਆਂ ਦੇ ਮੱਠਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਦਰਾਂ ਅੰਦਰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਕਾਫੀ ਜਿਆਦਾ ਮੱਠ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣਾ, ਹੋਰ ਮਸਜਿਦਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣਾ, ਹੋਰ ਮਸਜਿਦਾਂ ਢਾਹੁਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ, ਗਿਰਜੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨਾ, ਸਾਡਨਾ, ਇਸੇ ਹੀ ਕਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਹੈ। ਉਤੀਸਾ ਅੰਦਰ ਇਸਾਈਆਂ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਕਰਨੇ, ਇਸਾਈ ਨਨਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਬਣਾਉਣਾ, ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨੇ, ਇਸਾਈ ਪਾਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਸਾਡਨਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਧਰਮ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਗੁਜਰਾਤ ਸੂਬੇ ਅੰਦਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਣਾ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰਸਤੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਣਾ, ਬੋਲ ਇਹੋ ਬੋਲਣੇ ‘ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਨਸਲ ਸੁੱਖ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।’ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦੇਣਾ, ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਡਰਾਬੇ ਦੇ ਕੇ ਭਜਾ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹ ਨਾ ਸਕਣ। ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨਾ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਜਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਥੋਂ ਉੱਜੜ ਜਾਣ।

ਇਹ ਬਦਰਤ ਹਾਲਤ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਬਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਵੱਲੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫਰਜੀ ਮੁਠਭੇੜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਕਰਨਾ। ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਬੀਬੀਆਂ ਨਾਲ ਬਲਤਕਾਰ ਕਰਨੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂਚ, ਪੜਤਾਲ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਚਾਣਕੀਏ ਹਿੰਦੂਤੰਤ ਦੇ ਗੁਪਤ ਏਜੰਡਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸਾਮ ਤੇ ਮਨੀਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅਸਾਮ ਰਾਈਫਲਸ ਦਟ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਤੇ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਬੀਬੀ ਮਨੋਰਮਾ ਨੂੰ ਚੱਕ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਵੀਸਰੀ ਮੈਸ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਕਾਮ ਚੋਸ਼ਟਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨਾਲ ਦਰਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਾਚ ਖੇਡਵਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਅਲਫ ਨੰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਅੱਤਵਾਦਣ ਆਖ ਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਵਜੋਂ ਮਨੀਪੁਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਅਸਾਮ ਰਾਈਫਲਸ ਦੇ ਹੈਡ ਕੁਆਟਰਜ਼ ਦੇ ਗੇਟ ਮੁਹਰੇ, ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਿਰਵਾਸਤਰ ਹੋ ਇੱਕ ਮੁਜਾਹਰਾ ਕੀਤਾ, ‘ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਦੇ ਫੌਜੀਓ ਆਓ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਲਤਕਾਰ ਕਰੋ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਅੱਲਫ ਨੰਗੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਹਾਂ’ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਉੱਪ ਹੋ ਗਈ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਫੌਜ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਨਾ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ।

ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰਾਸਟਰਪਤੀ ਸ੍ਰੀ ਬਿਲ ਕਲਿੰਟਨ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਦੇ ਦੌਰੇ ‘ਤੇ ਆਏ ਸਨ ਉਸ ਸਮੇਂ, ਜੰਮੂ ਤੇ ਛੱਟੀ ਸਿੰਘਪੁਰਾ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਪੰਤੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਨਾ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਕੇ ਗੂੰਨ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੰਤਰ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਅੱਤਵਾਦੀ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰੀ ਫੌਜ ਨੇ ਚਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਫਿਰ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੰਤਰ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਛੱਟੀ ਸਿੰਘਪੁਰਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ।

ਪਰ ਦੁੱਖ, ਕਹਾਣੀ ਕੀ ਨਿਕਲੀ। ਰਾਸਟਰਪਤੀ ਬਿਲ ਕਲਿੰਟਨ ਨੇ ਜੰਗ ਜਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। “ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਦੇ ਦੌਰੇ ਉੱਪਰ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਮਰਨੇ ਸਨ।”

ਅਸਲੀਅਤ ਹੋਰ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਆਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਘਰਾ ਵਿਚੋਂ ਚੁਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਤਿੱਖਾ ਵਿਰੋਧ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ, ਫੇਰ ਚਾਣਕੀਯਾ ਖੇਡ ਖੇਡੀ। ਕਿ ਇਹ ਕਤਲ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਇਹ ਨਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹ ਦੇਵੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਤੋਂ ਚਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਇੱਕ ਫਰਜੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਦਨਾਮ ਹੋਣ,

ਸਿੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾੜਾ ਵਧੇ। ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੜੇ ਹੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ 'ਤੇ ਜਬਰ-ਜੁਲਮ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਪਰਵਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲਿਆ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਆਪ ਇਸ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮੋਦਾਸਾ ਅਤੇ ਮਾਲੇਗਾਉਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਦੂਸਰਾ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਜੋ ਮਸ਼ਜਿਦ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਵਿਚ ਛੇ ਮੁਲਮਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਨਮਾਜ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰਗਿਆ ਠਾਕੁਰ ਸਾਧਵੀ ਅਤੇ ਕਈ ਫੌਜ ਦੇ ਉੱਚ ਅਫਸਰ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਏ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਏ.ਟੀ. ਐਸ. (ਅੱਤਵਾਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਦਸਤੇ) ਨੇ ਆਰਜੀ ਤੋਰ 'ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੁੰਝਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਰਚਾਂ ਲੱਗ ਉਠੀਆਂ।

ਬੀਬੀ ਸਾਧਵੀ ਪ੍ਰਗਿਆ ਨੂੰ ਅਸਲੀਲ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਤਣੀ ਪ੍ਰਗਿਆ ਠਾਕੁਰ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮ ਕੁਆਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦਣ ਕਹਿਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਲੀਲ ਸੀ.ਡੀ. ਵਿਖਾਉਣੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਘੋਰ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਨਿ-ਰਵਸਤਰ ਕਰਕੇ ਪੁੱਠੀ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਅੰਦਰ ਔਰਤ ਜਾਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵੰਗਾਰ ਹੈ।

ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੂਨੇ ਯਰੇਵਤਾ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੈਨਿਕ ਸਿਖਲਾਈ, ਫੌਜ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੋਂ ਦਿਵਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਅੱਗ ਉਗਲਣ ਵਾਲੀ ਚੰਡੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਤੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਦਸਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਹੀ ਗੱਲ ਉਸ ਤੋਂ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ, ਉਸ ਸਾਧਣੀ ਦੇ ਇੱਕ ਬੱਪੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੱਜਿਆ। ਏ.ਟੀ.ਐਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੁੰਝੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਾਖ ਬਚਾਉਣ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਖਾਲਸਾ ਕੌਮ ਦੀ ਨਸਲਕੁਸੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਹਰ ਰਾਤ ਫਰਜੀ ਮੁਠਭੇੜਾਂ ਅੰਦਰ ਜਗਮਗਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਫਤੀਸ਼ੀ ਸੈਂਟਰਾਂ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਹਫਤਾਬੱਧੀ ਨੰਗੀਆਂ ਕਰਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅੱਖ ਨਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਰਕਾਰੀ ਅੱਤਵਾਦ ਨੇ ਸਭ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਬੀਬੀ ਪ੍ਰਗਿਆ ਨੂੰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਸੋਫੇ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਕੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਾਲ ਸਵਾਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੇਸਰ ਦੇ ਟਿੱਕੇ ਲਾਉਣ ਤੱਕ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ ਉਸ ਦੀ ਭਗਵੀ ਚੋਲੀ ਨਵੀਂ ਬਣ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਗਲ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਮਨੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰੁਦਰਾਕਸ ਦੀ ਮਾਲਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਇਆ। ਕਿ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰਗਿਆ ਦੀ ਪਵਿੱਰਤਾ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਭਾਈ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਹਵਾਰਾ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਰਾਲਾ ਤੋਂ ਫੜੀ ਬੀਬੀ ਹਰਦੀਪ ਕੌਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਯਾਦ ਆਈ। ਜਿਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸਾਥਣਾ ਸਮੇਤ ਸੀ.ਆਈ.ਏ. ਸਟਾਫ ਫਤਿਹਗੁੜ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਕੈਟ ਪਿੰਕੀ ਨੇ ਸਤਾਰਾਂ ਦਿਨ ਬਿਨਾਂ ਕੱਪੜਿਆ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ। ਨਗਨ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਬੀਬੀ ਦੇ ਪੱਟਾ 'ਤੇ ਘੋਟਨੇ ਲਾਉਣ, ਲੱਤਾਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਪਾੜਨ ਤੱਕ, ਲੱਤਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਠੀ ਬੰਨ ਕੇ ਟੰਗ ਕੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਬੱਟ ਮਾਰਨ ਤੱਕ ਗੁਪਤ ਅੰਗ 'ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਝਟਕੇ ਦੇਣ ਦੇ ਹਰ ਵਹਿਸੀ ਢੰਗ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ। ਜਿਸ ਬੀਬੀ ਦੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸਰ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਬੀਬੀ ਹਰਦੀਪ ਕੌਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਬੀਬੀ ਗੁਰਮੀਤ ਕੌਰ ਪਤਨੀ ਭਾਈ ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਪਤਨੀ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਐਸ. ਐਸ.ਪੀ. ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ। ਬੀਕੋ ਇੰਟਰਗੇਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ ਬਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਇਤਨਾ ਤਸੱਦਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਟਰੇਚਰ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਇੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ ਇਹ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟਸ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਰਾਜਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਫੜੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਰਾਜਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਫਰਜੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਉਪਰੋਂ ਹਦਾਇਤ ਆਉਣ 'ਤੇ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਹਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਿੱਥੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਰੀਦਕੋਟ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਵੀ ਬਠਿੰਡਾ ਸੀ, ਆਈ.ਏ.ਸਟਾਫ ਨੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆਈਆਂ ਸਨ। ਜਿੱਥੇ ਦੋਹਾਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਵੀ ਬਠਿੰਡਾ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਣਖ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜਮ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਨ।

ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ 'ਤੇ ਵਹਿਸੀ ਦਰਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮਿਟੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਤਫਤੀਸ਼ੀ ਸੈਂਟਰਾਂ ਅੰਦਰ ਬਿਨਾਂ ਲੇਡੀਜ਼ ਗਾਰਦਾ ਦੇ ਰੱਖੀਆਂ ਇਹ ਬੀਬੀਆਂ ਹਫਤਿਆ ਬੱਧੀ ਨੰਗੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਿੱਥੇ ਅਸਲੀਲ ਹਰਕਤਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਗੱਲ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਬਰਾਵਾਂ, ਪਿਤਾ ਬੱਚਿਆ ਸਾਹਮਣੇ, ਪਤੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਗਿੱਧੇ ਪਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਲੱਕੜ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਕੀਤੇ ਕਿੱਲਿਆ ਉੱਪਰ ਬਿਠਾਇਆਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆ ਤੋਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਧਾ ਉਪਰ ਦੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਚੁੰਡੀਆਂ ਭਰਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਬੁਚੜ ਘਰਾਂ ਅੰਦਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਇਹ ਅਭਾਗੀਆਂ ਨਿਮਾਣੀਆਂ ਬੁਚੜ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਤਸੱਦਦ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਔਰਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਣਖ ਨਹੀਂ ਜਾਗੀ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾਰੀ ਨਿਕੇਤਨ, ਨਾਰੀ ਮੰਚ, ਔਰਤ ਬਚਾਉ ਮੋਰਚਾ Women cell, ਔਰਤ ਭਲਾਈ ਕੇਂਦਰ, ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਗਠਨ, ਕੌਮੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ।

ਅੱਜ ਇੱਕ ਵਿਗੜੀ ਸਾਧਣੀ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਲਈ ਦੁਰਗਾ ਮਾਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਇੱਕ ਬੱਪੜ ਨਹੀਂ ਵੱਜਿਆ, ਉਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰੈਸ, ਬਿਜਲੀ ਮੀ-ਡੀਆ, ਸਾਰੇ ਤੰਤਰ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਕਾਸ਼ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰਗਿਆ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ

ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਜਾਗੇ, ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦ ਤੁਹਾਡੀ ਧੋਣ 'ਤੇ ਗੋਡਾ ਰੱਖਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੁਰਗਾ ਵਹਿਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਉਣੇ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਬੰਬ ਬਨਾਉਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਰਿ-ਹਰਿ ਮਹਾਂਦੇਵ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਸਾਡੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਹੁਣ ਕੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਿਰਸਾ ਭੁੱਲ ਬਿਉਟੀ ਅੰਦਰ ਨੱਚਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਨੌਜਵਾਨ ਗੁਰੂ ਘਰਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਠੋਕਿਆ ਮੂਹਰੇ ਲਾਈਨਾਂ ਲਾਈ ਖੜੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਡੇਰੇ ਸਾਧਾ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਤਕਾ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੀ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸੜਕਾ 'ਨੁਮਾਇਸ਼ੀ ਮੁਜਾਹਰੇ ਜੋਗੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਾਂਡੋ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ।

ਫਰਜੀ ਮੁਠਭੇੜਾ ਅੰਦਰ ਮਾਰੇ ਸਿੰਘ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਲਾਵਾਰਸ ਸਿਵਿਆਂ 'ਚ ਸਾੜਦੇ ਰਹੇ ਇਹ ਦਰਦ ਕਹਾਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਬੁਚੜਘਰਾਂ ਅੰਦਰ ਕੋਹ-ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵੀ ਅਣਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਭਾਲਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਜੇਲਾਂ ਅੰਦਰ ਨਜਰਬੰਧ ਕੀਤੀ ਜਵਾਨੀ ਬਿਧਰਤਾ ਨੂੰ ਢੁੱਕ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਦਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਫਰਜੀ ਮੁਠਭੇੜ ਵਿੱਚ ਮਰੇ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਈ ਝਰੀਟ ਹੀ ਆਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਹੀਰੋ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਰਾਜ ਠਾਕਰੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾ ਨੂੰ ਮਿਆਨ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਰਿਹਾ। ਗੁਜਰਾਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਗੁਰਬਤ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਮੰਡੀਆਂ 'ਚ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਾਂ। ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਪੱਖਤਾ ਛੱਡ ਅਸੀਂ ਡੇਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਏ ਹਾਂ। ਆਪਣਾ ਗੌਰਵਮਈ ਵਿਰਸਾ ਛੱਡ ਸਟੇਜਾਂ 'ਤੇ ਭੁੜਕਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਬਹਾਦਰ ਬੁੱਡੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਖਾਲਸੇ ਗਲੀਆਂ ਬਜਾਰਾਂ 'ਚ ਭੀਖ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਮੰਗਤਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਬੁੱਡੇ ਦਲ ਦੀਆਂ ਛਾਉਣੀਆਂ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸਾਡਾ ਹਸਰ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦਾ। ਨਾ ਗਰਕ ਹੋਈਏ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚ, ਸੰਬਲੀਏ?। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਪਰਵਾਦੀ, ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦੀ, ਡੇਰੇਵਾਦੀ, ਸਿਆਸਤਵਾਦੀ ਆਪਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁੱਟਣਗੇ। ਹਿੰਦੂ ਅੱਤਵਾਦ ਸਾਡੀਆਂ ਬਰੁੱਹਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਲਾਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ : ਕਾਯਨਾਤ ਲਈ ਰੁਹਾਨੀ ਚਾਨਣ

ਲੇਖਕ - ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦ “ਅੰਜਾਨ” (ਨਿਉ ਯਾਰਕ)

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਮਿਟੀ ਧੁੰਧ ਜਗ ਚਾਨਣ ਹੋਆ ॥

ਜਿਉਂ ਕਰ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਰੇ ਛਪੇ ਅੰਧੇਰ ਪਲੋਆ ॥

- ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ।

ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਕੈ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥

ਵਖਤੁ ਵੀਚਾਰੈ ਸੁ ਬੰਦਾ ਹੋਇ ॥

- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ : ਪਾਵਨ ਅੰਗ ੮੩

ਆਦਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੀ ਬੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਕਥਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਹਾਰ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇ ।

ਸਿਰਫ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੀ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਜਾਬਰ ਆਖਣ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਤਾਕਤ ਵਿਖਾਈ ।

ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਫ਼ੌਲਾਦੀ ਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਜ਼ਾਲਿਮ ਉਪਰ ਤੀਰ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਵਾਂਗ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਿਠੇ ਅਲਫ਼ਾਜ਼ ਹੀ ਮਜ਼ਲੂਮ ਲਈ ਦੁਆ-ਦਵਾ-ਦਾਰੂ ਬਣ ਗਏ । ਮੇਹਰਵਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰੁਹਾਨੀ ਫੁਰਮਾਨ ਲਤਾੜੇ-ਪਛੜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰੁਹਾਨੀ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਤਾਕਤ ਹੁਣ ਵੀ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ । ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਹਮੀਅਤ, ਹੈਸੀਅਤ, ਖਾਸੀਅਤ, ਹੋਂਦ, ਸ਼ਨਾਖਤ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਮਾਹੌਲ ਨਾਲ ਸਿਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੁੜੇ ਹਨ । ਰੁਤਾਂ ਦੇ ਪਰਭਾਵ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਧਾਰਮਕ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਰਹੁ-ਰੀਤੀਆਂ ਤਕ, ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰੰਗ-ਢੰਗ ਉਪਰ ਅਸਰ ਪਾਂਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਪਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਿਠਣ ਲਈ ਜੁਗਤੀ ਵਰਤਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦਰਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਸਰਦ-ਗਰਮ ਮੌਸਮ ਮੁਤਾਬਿਕ ਵਸਤਰ ਪਾਂਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਟਾਂਉਣ ਲਈ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਪਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਸਿਖ ਕੌਮ ਨੇ ਅੰਧੇਰੇ, ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬੜੀ ਹੀ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੋਂ ਵੇਖੇ ਤੇ ਮਹਸੂਸ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਸਮੁੱਚੀ ਸਿਖ ਕੌਮ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਕਰੇ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਅੰਧੇਰਿਆਂ ਬਰਖਿਲਾਫ਼ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੀ ਆਈ ਹੈ ਐਸੇ ਅੰਦੇਰਿਆ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਯੋਰਪ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਘੇਰੀ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ । ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਈਰਖਾ, ਨਫਰਤ, ਮਜ਼ਾਕ, ਨਿੰਦਾ ਇਤਿਆਦਿਕ । ਐਸਾ ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਛਾੜਣਾ ਯਾ ਡੇਗਣਾ ਸਿਧੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਸੰਭਵ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ । ਯਹੂਦੀ ਅਤੇ ਸਿਖ, ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਘਟ-ਗਿਣਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤਾਇਤ ਦੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਖਟਕਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਚਾਨਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਜ਼ਰੇ-ਜ਼ਰੇ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਜਗਮਗਾ ਕੇ ਨਵਾਜ਼ਿਸ਼ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਅਮਨ-ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਹੈ । ਤਾਂ ਹੀ ਤੇ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਹਰ-ਦਿਲ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਹਨ :

"ਜਾਹਰ ਪੀਰ ਜਗਤ-ਗੁਰ ਬਾਬਾ" ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮਨੁਖਤਾ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਹਿਮਾਯਤ ਕਰਦਿਆਂ ਵਰਣ-ਵਰਗ-ਵੰਡ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਅਤੇ ਹਰ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜਸੀ, ਧਾਰਮਕ, ਸਮਾਜਕ ਜੁਲਮ ਬਰਖਿਲਾਫ਼ ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਵਜਹ ਕਰ ਕੇ, ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਰੁਕਾਵਟਾਂ-ਔਕੜਾਂ ਨੇ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਾਂਡਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵਿਰੋਧ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮੰਗੋਲਾਂ-ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਜੁਲਮ, ਭਾਵੇਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਜਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ । ਪਰ ਸਿਖ ਹਾਰੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹਾਰਨਗੇ । ਭਾਵੇਂ ਸਿਖ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਇਕੋ ਹੈ ਪਰ ਗੰਗੂ ਅਤੇ ਚੰਦੂ ਬਾਹਮਣ ਦੇ ਅਸਲੀ ਰੰਗ ਅਤੇ ਰੋਲ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਵਾਕਿਫ਼ ਹੀ ਹਨ । ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਸੁਚਾਨੰਦ ਜੈਸੇ ਬਹੁਤੇਰੇ ਸਨ ਜੋ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਰਚਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਹੁਕੂਮਤ ਦੀ ਚਾਪਲੂਸੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤਲਵੇ ਚਟਦੇ ਰਹੇ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸਾਂਈ ਮੀਆਂ ਮੀਰ, ਭੀਖਣ ਸ਼ਾਹ, ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ, ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ, ਨਵਾਬ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਉਚੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵੀ ਜਗ-ਜਾਹਿਰ ਹਨ ।

ਇਹ ਸੱਚੇ-ਸੁਚੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਸ਼ਿਖਰ ਤੇ ਸੀ ।

ਯੂਨਾਨੀ ਚਿੰਤਕ ਸੁਕਰਾਤ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਰ ਵਲੋਂ ਸਤਾਇਆ ਘਰ-ਬਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਨਯਾਸੀ, ਫ਼ਕੀਰ, ਸ਼ਾਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕੁਜ਼ ਥੋੜੇ ਹੀ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਸੱਚੇ ਵੇਰਾਗ ਵਿਚ ਸਾਧੂ-ਸੰਤ ਬਣਦੇ ਹਨ) । ਸਮਾਜ ਵਲੋਂ ਸਤਾਯਾ ਮਨੁਖ ਵਿਚਾਰਕ ਹੋ ਕੇ ਰਸਮੋ-ਰਿਵਾਜ ਤੋੜਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਹੁਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਪੀੜਤ ਬੰਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੋ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਉਤਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਵੇਂ ਆਖੀਏ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਐਸਾ ਰਸਤਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ । ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਰਸਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਆ । ਹਿੰਦੂ ਧਰਮਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੇ ਲਖਾਂ ਹੀ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਨਠ-ਭਜ ਕੇ ਸਿਆਮ, ਜਾਪਾਨ, ਕਮਬੋਡੀਆ, ਵੀਅਤਨਾਮ ਵਲ ਨੂੰ ਕੂਚ ਕਰ ਗਏ । ਤਕਰੀਬਨ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤਕ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹੁਕੂਮਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਦਹੋਸ਼ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੇ ਬਾਕੀ ਸਬ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰਕੀਬਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ । ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਲੰਬੀ ਪਾਰੀ ਵੀ ਅਜੀਬੋ-ਗ਼ਰੀਬ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੀ ਸੀ : ਅਫ਼ਗ਼ਾਨ, ਮੰਗੋਲ, ਮੁਗਲ, ਤੁਰਕ, ਡਚ, ਫ਼ਾਂਸੀਸੀ, ਪੁਰਤਗਾਲੀ, ਫ਼ਿਰੰਗੀ । ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਗਿਰਗਿਟ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਖਾਏ । ਸੰਨ ੧੯੪੭ ਮਗਰੋਂ ਅਖੌਤੀ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜੰਭੂਰੀ-ਰਾਜ ਦੇ ੫੦ ਸਾਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ੨੦੦ ਸਾਲ ਦੀ ਹੁਕੂਮਤ ਤੋਂ ਵਧ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਬਗ਼ੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ । ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬਗ਼ਾਵਤ ਹੈ । ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਬਰਖਿਲਾਫ਼ ਨੀਤੀ-ਸ਼ਾਤਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸਾਮ-ਦਾਮ-ਦੰਡ-ਭੇਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਹੀ ਨੇਸਤੋ-ਨਾਬੂਦ ਕਰਨ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਪਰ ਨਾਕਾਮ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ, ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਜਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕੁਜ਼ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸਿਖਾਂ (ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ-ਸਰਕਾਰ ਦਹਸ਼ਤ-ਗ਼ਰਦ ਯਾ ਅੱਤਵਾਦੀ ਆਖਦੀ ਸੀ) ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਪੂਰੀ ਫ਼ੌਜੀ ਤਾਕਤ ਝੋਂਕ ਕੇ ਅਤੇ ਲਾਹੋ-ਲਸ਼ਕਰ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਬੋਲ ਕੇ ਕਾਰਵਾਹੀ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਹੀ ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੋਸ਼ਾਖਾਨਾ-ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ-ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਨੂੰ ਵੀ ਤਬਾਹੋ-ਬਰਬਾਦ ਕੀਤਾ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਜ਼ ਇਕ ਗ਼ਰੀਬ, ਹੋਛੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਤੰਗ-ਦਿਲੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦਾ ਸਿਟਾ ਸੀ ਜਿਸ ਹੇਠ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦੇਣ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਰੱਚੀ ਗਈ । ਪਰ ਜ਼ਾਲਿਮ ਭੁਲ ਗਏ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੀਚਾਰ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ, ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ, ਸਿੰਘਾਂ, ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੇ ਬਲਿਦਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਤਰੇ-ਤਾਜ਼ਾ ਅਤੇ ਤਿਆਰ-ਬਰਤਿਆਰ ਰਹਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ-ਸ੍ਰੋਤ ਬਣੇ ਰਹਣਗੇ ।